

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

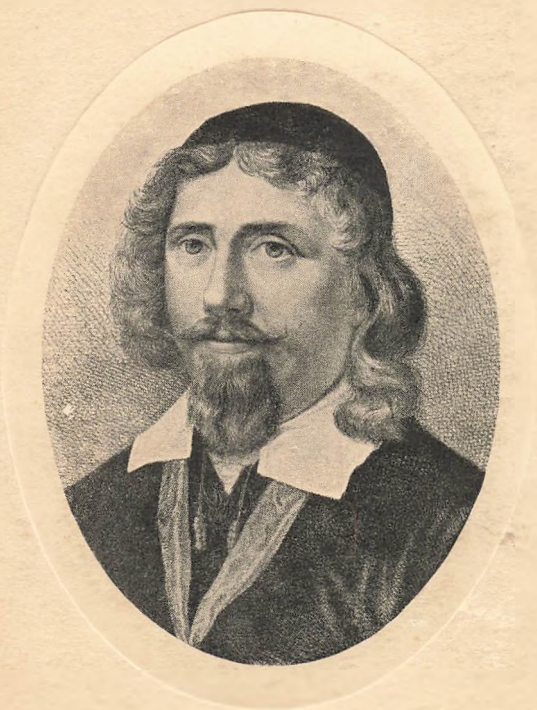
Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

VICTOR LANGE

CORFITZ ULFELD

Lorfitz Ulfeld

JACOB LUNDS BOGHANDE

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

CORFITZ ULFELD

Corfitz Ulfeld og Leonora Christina; ved Siden af Ulfeld ses et Parti af Graabroedretory med Skamstøtten.

DR. MED. VICTOR LANGE

CORFITZ ULFELD

FRA RIGSHOVMESTER
TIL LANDSFORRÆDER

MED ILLUSTRATIONER

JACOB LUNDS BOGHANDEL
PILESTRÆDE 6 • KØBENHAVN
• MCMXXXI •

INDHOLD

	Side
Forord	9
Capitel I. <i>Indledende Noter om Chr. IV, Corfitz Ulfeld og Leonora Christina</i>	11
Capitel II. <i>Corfitz Ulfelds første Aar i Chr. IV's Tjeneste</i> ..	40
Hans hurtige Forfremmelse. Han bliver Statholder 1632—34 i Båhus Len, i 1636 Statholder paa Møen, i 1637 Statholder i Kjøbenhavn og opnaar senere Stillinger, der svarede til en Righovmesters, hvortil han tilsidst udnævntes i 1643. Han begynder tidlig med at misbruge sin Indflydelse til egen Fordel. Danmark overfaldes af Sverige i 1643.	
Capitel III. <i>Forløbet af Krigen 1643 til Freden i Brømsebro 1645</i>	49
Ulfelds mandige Optræden ved Fredsforhandlingerne. Chr. IV's Harmе over Krigens Udfald. Eksempler paa Ulfelds utro Forvaltning.	
Capitel IV. <i>Corfitz Ulfeld i Tiden efter Svenskekrigen til Chr. IV's Død</i>	67
Hans Sendelser til Holland og Frankrig. Ulfeld vinder, trods Chr. IV's Utilfredshed med Udfaldet af Forhandlingerne i Øresundsspørgsmaalet, en vis Sympathi i Holland, der kommer os senere til gode. Fra Frankrig hiembragte han kun smukke Talemaader.	
Capitel V. <i>Corfitz Ulfeld i Tiden fra Chr. IV's Død indtil hans Flugt fra Landet i 1651</i>	77
Hans egenmægtige og saarende Optræden mod Fr. III og Sofia Amalia. Kongen maa underskrive en haard Haandfæstning d. 3/1 1648. Ulfeld sendes paany, 1649, til Holland for at skaffe et Forbund istand med dette Land, der nu lod til at ville støtte Danmark i en eventuel Krig særlig mod Sverige. Under hans Fraværelse var Joakim Gersdorf constitueret som Statholder:	

han og hans mange Uvenner arbeidede paa hans Undergang. Ulfeld indvikles efter Hiemkomsten i den taabelige »Dina Vinhofvers« Sag, men frikiendes. Da Ulfeld erfarer, at Kongen har nedsat en Kommission for at undersøge hans utro Embedsførelse, flygter han, faa Dage efter Processens Afslutning, sammen med sin Familie til Holland.

Capitel VI. *Den Danske Regerings Optræden efter Ulfelds Flugt* 96

Denne finder Beskyttelse i Sverige, først hos Dronning Christina og senere hos Carl Gustav, Carl X, hvem han følger paa dennes Togt mod Danmark i 1657. Hans forræderiske og hævnjerrige Medvirken til at Danmark ydmyges og taber store Landsdele i Sverige ved Roskildefreden d. $10\frac{1}{2}$ 1658. Ved denne opnaar han selv store Fordele: Gjenerhvervelsen af sine Eiendomme og den i Danmark værende Formue samt Ret til at opholde sig i Danmark.

Capitel VII. *Corfitz Ulfeld vælger efter Fredslutningen atter at tage Ophold i Sverige, da han med Rette frygter for Hadet og Foragten imod ham i Danmark* 112

Hans ukloge Holdning og hans Udfald mod den svenske Regerings Optræden i det danske Spørgsmaal bevirker, at han erklæres delagtig i en i Malmö planlagt Sammensværgelse til Gunst for Danmark og arresteres i Mai 1659. Efter en langvarig Proces frikiendes han og faar omsider Tilladelse til at reise ud af Sverige; utaalmodig over at vente foretrækker han imidlertid i Hemmelighed at flygte til Kjøbenhavn, Juli 1660.

Noter om Hannibal Sehested.

Capitel VIII. *Corfitz Ulfeld undlader i Tide at give Hertug Frederik Underretning om Chr. IV's nærførestaaende Død; det giver Anledning til det første personlige Sammenstød mellem dem* 128

Ulfeld optræder anmassende efter Chr. IV's Død; han og Leonora Christina viser Uvenlighed og Hensynsløshed mod Hertugen og hans Gemalinde. Efter Hertugens Valg til Konge som Fr. III voxer dennes Harme ydermere mod Ulfeld, da det staar ham klart, at denne er Ophavsmanden til den haarde Haandfæstning. Matzens interessante Udtalelser om de danske Kongers Haandfæstninger nød særligt Hensyn til den, Fr. III maatte underkrive.

Fridericias rammende Karakteristik af Fr. III og dennes Macchinationer til Opnaaelsen af Enevælden.

Capitel IX. *Corfitz Ulfelds Flugt fra Malmø til Kjøbenhavn.* 134

Hans og Leonora Christinas Arrestation strax efter Ankomsten og deres Overførelse til Fængslet paa Hammershus; deres 15 Maaneders haarde Fangenskab. Ulfeld maa paa drøie Vilkaar ydmyge sig for Fr. III, hvorved han opnaar Tilladelse til med sin Familie at tage Ophold paa Fyen. Kort efter tilstedes der ham Lov til at reise til Badested i Udlandet; han benytter imidlertid Leiligheden til paa forskellige Steder at indlede forræderiske Planer mod Kongen. Da denne fra Udlandet faar paa- lidelige Oplysninger om Ulfelds Oprørsplaner, bliver denne erklæret for fredløs og henrettet i effigie paa Slotspladsen d. ¹³/₁₀ 1663, da det trods de største Anstrengelser fra Regjeringens Side ikke lykkedes at bemægtige sig hans Person, levende eller død. Ulfeld dør pludselig i en Baad paa Rhinen Februar 1664. Leonora Christina arresteres i England, føres til Danmark og ind- sættes i Blaataarn, hvor hun forbliver i c. 23 Aar. Otto Sperling indfanges ved List i Holsten, bringes i Lænker til Kjøbenhavn og ender sit Liv som Fange i Blaataarn.

Capitel X. *Corfitz Ulfelds Midler og Rigdom. Hans »formentlige« Sindssyge* 151

FORORD

DA jeg for en Del Aar siden samlede Materiale til en Bog om Struensee, hvilken senere udkom paa Jacob Lunds Forlag under Navnet »Fra Struenseetiden«, opstod det Ønske hos mig om mulig ogsaa at kunne finde Lejlighed til at beskæftige mig med 2 andre i vor Historie forekommende Personer, der hver paa sin Maade kom til at spille en betydningsfuld Rolle; jeg sigter hermed til Griffenfeld og Ulfeld. Selv om der ganske vist har været dygtige og fremragende Statsledere saavel i det 17de som i det 18de Aarhundrede, forekommer det mig dog, at disse 3 Mænd, Struense, Griffenfeld og Ulfeld, hvis Virksomhed falder i Tiden fra omkring Midten af det 17de og til den sidste Fierdedel af det 18de Aarh. fremfor mange andre fængsle alle historiske Læseseres udelte Interesse. Det er just ikke fordi man særlig opbygges af den Maade, hvorpaa de benyttede den Magt, de opnaaede i Statstyrelsen; tvertimod! man slutter Beretningerne om deres Forhold uden at vinde nogen Sympathi for dem, hvad deres *moraliske* Vandel angaar; thi deres Handlemaade dikteredes af Ærgjerrighed, Magtsyge og Hensynsløshed ikke mindst imod de Konger i hvis Tienste de stod, Egenskaber, der maatte sent eller tidlig føre dem alle 3 til Fald. Men med alt det kan Læseren dog ikke undgaa at føle en Medlidenhed med deres Skiebne; dog ogsaa paa dette Punkt er der Forskiel; thi den, der ved sin Fødsel, Kundskaber og nære Slægtskab til Kongehuset, havde de største Betingelser for at kunne gavne sit Land, nemlig Ulfeld, endte tvertimod som Forræder mod dette; de andre 2 Mænd vare — bortset fra deres omtalte mindre fine Egenskaber — dog opfyldt af Hensigten at gavne Fædrelandet; Historiens Dom falder absolut ud i deres Faveur paa *dette* Punkt.

Som det maaske vil være en Del Læsere bekendt har jeg i 1928 udgivet en lille Bog: »Griffenfeld«. Da Tiden af mange Grunde desværre er ugunstig for Fremkomsten af *rent historiske Arbejder*, selv om de fremtræder i en saa populær Form som det er mulig, maatte jeg til min og min Forlæggers store Beklagelse i høi Grad begrænde det rige Stof, der foreligger i Historien til Belysning af denne, maaske vor største Statsmand, om hvem endog Ludvig XIV udtalte til vor Gesandt i Frankrig, Meiercrone,: »Jeg kan ei Andet end bevidne Dem den store Høiagtelse, som jeg bærer for den danske Rigskansler; han er uden Tvivl en af de største Statsmænd i Europa«.

Opgaven med den foreliggende Bog, — der vil blive mit sidste historiske Arbejde — er den at følge Corfitz Ulfeld saa at sige fra Vuggen til Graven for derigjennem at søge at faa Klarhed over hans Foreteelser i alle Faserne af hans Levnedsløb, for at finde de mulige gode Sider i hans Karakter, samt paavise hans mange slette Egenskaber, der i et stigende Tempo tog Magten fra ham, saa at han endte i det dybeste Fald, som en dansk Mand kan naa — som Forræder imod sit Fædreland.

Jeg har anset det for praktisk at omtale særskilt med flere eller færre Noter de forskellige Personer, der spiller en fremragende Rolle i denne Bog. Læseren præsenteres da straks for disse og kan derigjennem finde Holdepunkter for deres Karakterer og dermed en Forstaaelse af deres Optræden; der kan dermed spares Gjentakelser.

CAPITEL I*)

Kong Christian IV.

SKIØNDT vi alle i Skolen lærte, og med Rette, at se op til Chr. IV, denne meget betydende Konge saavel i Krigs- som navnlig i Fredstid, vil det neppe være afveien her at fremhæve Et og Andet til Belysning af enkelte Sider i hans Karakter og af forskellige Forhold, der desværre bidrog til at formørke særlig hans sidste Leveaar; der bortses herfra de Sorger og Kævlerier, han havde med Svigersønnen Corfitz Ulfeld, da de finde indgaaende Omtale senere, naar vi følge denne Mand paa hans bevægede Færd indtil Chr. IV's Død i 1648.

Det er ret betegnende for Chr. IV's Ordenssands, at han tidlig søgte et Sted, hvor han kunde faa anbragt »alskens Mennesker, der forsyndede sig imod Gud og Mennesker« og at han dertil valgte Bremerholmen, senere kaldet Gammelholm, et Territorium, hvor han med Forkiærlighed færdedes, da han der havde sin kiære Flaade. Han bestemmer da Følgende: »Udi Bremerholms Jern dømmes ulydelige og skalkagtige Mennesker og Løsgjængere, og skulle de der arbeide med Lænke og Jern om Benene, Livet og Halsen, med hvilke somme skal gaa deres Levetid og somme paa visse Aars Tid, ligesom deres Forseelse er grov til«.

Man lærer af denne Bestemmelse, at han var en Mand, der vilde have Orden i Samfundet og særlig befri dette for de ondartede Elementer og saavidt muligt uskadeliggøre dem for Livstid. Men vi faar deraf ikke alene et levende Indtryk af hans

*) Et kortfattet Indhold af de enkelte Capitler er anførte i den foranstaaende Indholdsfortegnelse.

jernhaarde Villie, men ogsaa af Tiden, der ikke blot tillod saadan umenneskelig Behandling men som tilmed fandt det i sin Orden. Det var ingen blødsøden Tidsalder, der uden Tvivl blev forraaet ved de ustandselige Krige, der førtes i alle Lande og ikke mindst her i Norden. Skiøndt Byen jo var temlig lille dengang var der dog en ikke ringe Bærme i Folket; Rettergangen var ualmindelig haard og Barmhiertighed kiendtes kun meget lidt. Herremændene havde Haand- og Halsret over den besiddelsesløse Befolkning paa deres Godser. Denne Raahed holdt sig imidlertid i lange Tider, ja endnu i første Del af forrige Aarhundrede fandtes paa de større Herregaarde — det ved jeg blandt Andet fra Slægtninge — den berygtede Træhest. Forøvrigt har jeg i min Bog »Fra Struenseetiden«, S. 123 og 245, anført Exempler nok paa Datidens raa Straffemethoder.

Chr. IV var godt udstyret af Naturen baade i legemlig og aandelig Henseende; det giver Historien mange Beviser paa. Det er værdt at fremhæve, at han meget tidligt lagde en udtalt Retfærdighedsfølelse for Dagen, samtidig med at han var sig sin Pligtfølelse — og tillige Selvfølelse — i høi Grad bevidst; han var, skiøndt bunden ved en Haandfæstning dog den mægtige Konge, der imidlertid kun havde det Maal for Øje efter bedste Evne at arbeide paa sit Lands Ve og Vel. Mindst tiltalende var hans opfarende, hidsige og selvtillidsfulde Sind, der ikke taalte Modsigelse, Egenskaber der fremtraadte paa et endog tidligt Stadium i hans Liv. Han var rethaverisk, paastaelig, manglende Smidighed — og ikke mindst diplomatisk Snille. Han manglede Blik for hvem man skulde holde sig til; derved kom han oftest paa den forkerte Side og maatte bøde haardt derfor ved mangt et Nederlag. Ved Siden af at han for sin egen Person var ret sparsommelig, kunde han ofte hensynsløst ødsle med Pengene for at vise en iøinefaldende Hofpragt, hvilket ofte bragte ham i generende Pengeforlegenhed. Mærkelig nok gaar flere af disse nævnte Egenskaber igjen hos hans Datter, Leonora Christina, der iøvrigt paa mange Maader mindede om Faderen ved sin staalsatte Karakter. Det er vel værd at lægge Mærke hertil, naar vi senere kommer til at berøre den sørgelige Skiæbne, der blev hende til Del.

Allerede fra Barndommen søgte Chr. IV ved urokket Flid at dygtiggøre sig paa mange Punkter; han viste mekanisk Snille, Interesse for Bygningskunst af Slotte, Fæstninger og de kiære Skibe, men ogsaa af Bygninger, der kunde tiene som Centrer for Kunst, Videnskab og Handel; denne Virkestrang holdt sig saalænge hans Kraft og Forholdene tillod det. Der er synlige Vidnesbyrd nok derpaa i vore Dage, som vi maa være ham taknemmelig for. Altid virksom — et perpetuum mobile.

Fridericia har i sin Bog: Danmarks ydre politiske Historie I Bd. 1876 S. 61 og flg. en Del Bemærkninger om Chr. IV, hvorefter jeg skal anføre nogle. »Chr. IV havde en levende Følelse for Statens Vel, for Landets og sin egen Hæder. Han eiede en sielden Udholdenhed; hvad han en Gang havde paataget sig, veg han ikke let fra. Trods det raa, ofte plumpe i hans Væsen, der idetmindste tildels var et Udslag af de stærke Lidenskaber, som laa i Tiden og som heroppe i Norden ikke havde faaet Dannelsens og Forfinelsens glatte Præg, kunde der være noget vindende, noget værdigt ved hans Opræden, der ikke undlod til sine Tider at faa sin Betydning i hans Forhold til de fremmede Gesandter. Han udtrykte sig paa en kort og fyndig ofte for fyndig Maade. Hans Hovedegenskab var imidlertid Handlelysten, den utrættelige Arbeidskraft, den rastløse Virksomhed; her viste sig paa engang hans største Styrke og hans største Svaghed. Han var kun skabt til at have Lykken med sig. Hans urolige Aand fordrede Handling, helst de store Bedrifter; men naar disse ikke kunde sættes i Værk, savnede han Evnen til at beregne Maal efter Midler og fremfor alt den Selvbeherskelsens Magt, der lader En oppebie det gunstige Øieblik. Paa mange Omraader viste han en smaalig Virkelyst og traf, som Axel Oxenstierna yttrede, »saadanne halve Beslutninger, som hverken skaffer Venner eller fierner Fiender.« Hans Politik blev derved for en stor Del til en Række Tilløb, der ofte havde noget tirrende og udfordrende ved sig. Han manglede den større statsmandssaglige Sands, der lader En opfatte Situationen i hele dens Virkelighed og alle dens Muligheder. Chr. IV var altfor tilbøielig til overveieende at have sin virkelige eller formentlige Ret for Øie og forsømme den politiske Side af Sagen, altsaa at spørge om det

at staa paa sin Ret kunde blive til hans Skade eller Gavn. En saadan Mangel traadte stærkt frem i hans Forhold til det gjenstridige Hamburg og særlig i Sundtoldstriden og fik en afgjort skadelig Indflydelse. Dog maa det ikke forstaaes, som om dette Træk ved Chr. IV's politiske Virksomhed aldeles forebyggede, at Dobbelt-sidedighed og Hensynsløshed i Midlerne kom tilsyne i hans Færd. Disse Skavanker, der i Almindelighed ere saa nøie forbundne med enhver Statsmandsgjerning, fremtraadte jo stærkt i det 17. Aarh., dette Jernaarhundrede, som Samtiden kaldte det, med dets Politiks stærke machiavellistiske Præg; og Chr. IV staaer ikke ren derfor.«

Hvad der trykkede Chr. IV i høi Grad navnlig i de sidste Aar af hans Levetid var Adelens overmodige Opførsel mod ham. Medens han fik skabt en god Flaade og anlagt flere Fæstninger, lykkedes det ikke at faa uddannet og udrustet en kraftig Hær af Landets Børn, et nationalt Folkeværn, saaledes som det fandtes i Sverige. Man har tænkt sig, at Adelen nødig saa Kongen som Krigsherre i Spidsen for en virkelig Landkrigsmagt, der maaske kunde vendes mod den; var deres onde Samvittighed med i Spillet? (I Modsætning hertil hævder Rockstroh, Hist. Tidsskrift 7. R. 6. Bd. 5—6 Hefte, at Adelen netop var offervillig og at det var Fr. III, der havde Interesse for Dannelsen af en national Hær). Dette Misforhold mellem Konge og Adel var, som vi senere skulle se, hvor Enevældens Indførelse i Danmark berøres, bleven saa utaaeligt, at der maatte dæmmes op for Adelens Overmagt; det faldt i hans Søn Fr. III's Lod at knægte den stolte gamle Adel; og det skete ved Hiælp af den store Del af Befolkningen, der i lange Tider havde lidt under dens Overgreb og Tyranni.

Chr. IV's Egenmægtighed — man faar Indtryk af, at hans Haandfæstning ikke har generet ham i overvældende Grad — bragte ham ofte i Collision med Rigsraadet, der desværre ikke rummede Mænd med fremragende Statskløgt og Handlekraft i rette Tid, saaledes som det tydelig fremgaar af Historien, dengang da Svenskerne uventet overfaldt os i 1643. Dertil kommer, at der i Rigsraadet var altfor mange tyske Elementer, der ikke altid havde en gavnlig Indflydelse, tilmed da Kongen ofte for

hyppig og for længe opholdt sig i Glückstadt: Skiøndt disse »Fremmede« hørte ind under den danske Stat, var deres Opdragelse og Tænkesæt paa for mange Punkter forskiellig fra den danske Befolknings; det gientager sig i alle de Perioder, hvor der fandt en stærk Rekrutering Sted fra Slesvig-Holsten. Men man kan ikke være blind for at Kongen i hans Velmagtsdage ikke altid var god at komme ud af det med. Et andet Moment, der i høieste Grad bidrog til at skaffe Kongen Sorger og Ærgrelser paa Halsen, var hans udviklede Familieforhold og hans løse Forbindelser; hans stærke erotiske Anlæg gjorde, at han fyldte Kongsgaarden med ægte og uægte Børn i et ret rigeligt Antal. Med Kirstine Munk havde han ikke mindre end 10 Børn; hans Skilsmisse fra hende, og hendes Fiendskab, der understøttedes af flere af Svigersønnerne mod den gamle Konge, maatte virke stærkt deprimerende paa hans Sindstilstand.

Det er næsten ufatteligt, at han trods de her kun kort skizzerede Momenter, der bragte mørke Skygger over hans Tilværelse, kunde opnaa saa høi Alder; det vidner om en sielden kraftig Constitution — »den berømte nordiske Heltkraft« —, paa hvilken han tilmed trak store Vexler ved en overdreven Nydelse af Vin, en almindelig Skødesynd i Datiden.

Men! med alle sine Skrøbeligheder og Feil har han efterladt sig et uudsletteligt smukt Minde i Danmarks Historie.

Corfitz Ulfeld.

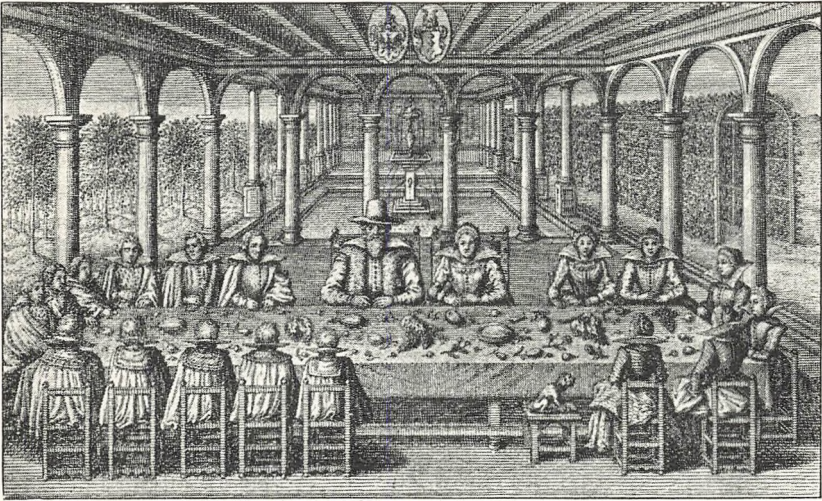
I en ung Alder blev Corfitz Ulfeld knyttet til Chr. IV's Hof og kom efterhaanden til at spille en meget betydningsfuld Rolle særlig i dennes senere Regeringsaar. Forinden jeg gaar nærmere ind paa at gjengive hans Historie, efterat han var kommet til Ære og Magt, forekommer det mig at kunne være paa Plads at fremsætte nogle Bemærkninger — i Tilslutning til Noterne om Chr. IV — om denne mærkelige Fremtoning, om hvem der selv hos Historikerne hersker endel afvigende Meninger paa mange Punkter.

Det er ret naturligt, at der meget tidlig fremkom Skrifter om Corfitz Ulfeld, der med mere eller mindre romantisk Tilsnit omtalte denne Person, der var kiendt i mange Lande blandt andet paa Grund af hans i forskellige Sprog offentliggjorte Brochurer, hvori han selvfølger sig som den personificerede Uskyld, der forfulgtes af den danske Regiering, der udsatte Præmier paa at faa ham fat, levende eller død, og som, da det ikke lykkedes, foretog en Henrettelse af ham in effigie. Jeg skal blot nævne et Par Skrifter, der i sin Tid spillede en vis Rolle, ikke for at anbefale dem, men for at advare mod dem. I 1678 udsendte Rousseau de la Valette et mindre Arbeide »Nouvelle historique du comte d'Ulfeld«, hvori han hæver Ulfeld til Skyerne; det samme gælder om Sorbière i hans »Voyage en Angleterre« og i »Lettres et discours sur diverses matières curieuses Paris 1660«. I Modsætning dertil ved Forf. af et lille dansk Skrift: »Ulfelds listige Praktiker« ikke alt det Onde, han kan læsse paa ham. Saadanne »Kilder« kan man selvfølger ikke benytte. Vi maa henvende os andre Steder og i vor gode historiske Litteratur findes udmærkede Oplysninger om Corfitz Ulfeld; desværre ere de spredte i Bøger og Tidsskrifter, saa at den læge Læser ikke let faar et samlet Indtryk af hans Færd fra først til sidst. Jeg har derfor i denne Bog »søgt« at samle saa mange Punkter som mulig til de Capitler, hvori han spiller en fremtrædende Rolle; jeg er klar over, at mit Arbeide af mange Grunde, ikke mindst af Pladsmangel, faar et noget aforistisk Præg og derfor ikke kan gjøre nogensomhelst Fordring paa at skulle give et udtømmende Overblik; men det kan maaske sammen med en ret fyldig Fortegnelse over Litteraturen benyttes som Grundlag og være til nogen Lettelse for den Historiker, der uden Tvivl engang vil give os en saa fuldstændig Karakteristik som mulig af denne høist egenartede og omstridte Person.

Som antydet i Forordet, hører efter min ringe Mening Ulfeld sammen med Griffenfeld og Struensee til nogle af de interessanteste Figurer i Danmarks Historie i det 17de og 18de Aarhundrede.

I den i Litteraturfortegnelsen nævnte Bog »Merkwürdiges Leben und trauriger Fall« o.s.v., angives, at den Ulfeldske Fa-

milie allerede i Begyndelsen af det 15de Aarhundrede optræder i Danmarks Historie.*) Af en vedføjet genealogisk Tabel ser man, at de enkelte Generationer har været repræsenterede ved talrige Medlemmer; i saa Henseende rager Rigskansler Jacob v.

Jacob Ulfeld og hans Familie.

Ulfeld f. 1567 d. 1630 højt op, idet han i Ægteskab med Birgithe Brokkenhus fra Egeskov havde 17 Børn, 11 Sønner og 6 Døtre. Nr. 6 i Rækken var Corfitz Ulfeld. Jacob Ulfeld var Stamherre til Ulfeldsholm, Egeskov og Urup; han havde anvendt mange Aar paa Studier i Basel og senere paa Reiser i Europa, Asien og Afrika; ved sin Dygtighed naaede han efterhaanden til de højeste Værdigheder og blev meget benyttet i diplomatiske Anliggender. I Bogen findes — foruden et mindre tiltalende Portræt af Corfitz Ulfeld med ubehagelig stikkende Øine — hosstaende Billede, hvor man ser den gamle Ulfeld siddende i sin Søilehal

*) Königsfeld: Genealogisk-historiske Tabeller over de nordiske Rigers Kongeslægter 1856 anfører efter Tyche Hoffman: »Efterretninger om danske Adelsmænd«, II Del, en Stamtavle, der begynder med Knud Ulfeld til Koxbølle † 1540.

sammen med sin Hustru og de 17 Børn samlede om Spisebordet.*) Man faar et godt Indtryk af hele Situationen. Det var jo en Tid, hvor der var stræng Mandstugt, særlig i de høiadelige Familier; Jacob Ulfeld præsiderer som en gammel Patriarch, hvis Ord er en Lov. Der blev ikke taget med Fløilshandsker paa Børn, der som Følge deraf ogsaa medbragte for Livet en vis Disciplin, der kom dem tilgode paa mange Maader. Paa den anden Side maa det indrømmes, at der bragtes store pekuniære Ofre paa Børnenes Opdragelse og Uddannelse, fremfor alt ved Studierejser i Udlandet, hvorved de særlig dygtige og evnerige Elementer i Flokken sattes istand til senere at indtage fremragende Stillinger og opretholde Stammens Ære og Betydning; selvfølgelig sørgedes der ogsaa saavidt mulig for, at Børnene giftedes ind i formuende adelige Slægter, hvilket efter Datidens Skik og Brug som Regel bestemtes af Forældrene; det gjaldt ikke mindst i de Dage om at holde sammen og have Indflydelse, og dertil var Formue en god Løfttestang.

Men selv om Jacob Ulfeld havde store Indkomster er det intet Under, at den store Børneflok trak saa store Vexler paa hans Pengepung, at der ikke kunde efterlades meget til hvert Barn. Historien lærer os tillige til Stadighed, at de unge Adelsmænd, der færdedes i Udlandet og i de derværende jevnbyrdige Kredse, som Regel stiftede ret betydelig Gæld, da de skulde eller vilde optræde »standsmæssigt«. Vi faar saaledes at vide af Historien, at Corfitz Ulfeld skyldte ved sit Giftermaal en stor Sum Penge bort og at hans Hustru, Leonora Christina, ved egen Hiælp bragte hans Skyldforhold ud af Verden.

Corfitz Ulfeld blev født d. 10. Juli 1606 paa Godset Hagenskov paa Fyen. Efter samstemmende Udtalelser skildres han som en vild, trodsig, utæmmelig og adeltolt Dreng, der allerede i sit 10de Aar blev sendt sammen med nogle Brødre til Udlandet

*) Det er aabenbart dette Billede, som J. P. F. Königsfeld (Aftenlæsning 6. Bd. S. 322) sigter til i en Fodnote, hvor han omtaler, at Generalstaterne forærede Jacob Ulfeld, der var udsendt som Gesandt til de forenede Nederlande, et stort Maleri, der forestiller ham, Hustru og de 17 Børn siddende tilbords. Billedet findes gjengivet i »Tyche Hoffmanns Efterretninger om danske Adelsmænd«.

for at studere. Dengang maatte de Adelige altid udenlands, da vi ikke havde nogen Anstalt herhjemme, hvor de kunde nyde den Undervisning, der ansaas for nødvendig. For at holde de unge Adelsmænd hjemme føiede derfor i 1623 Chr. IV til den kongelige Skole i Sorø det adelige Akademi; under Fr. III nedlagdes det imidlertid i 1665 for langt senere at opstaa i en ny og forandret Skikkelse som »Sorø Akademi« ved Holbergs storlaaede Dotationer.

Corfitz gjorde efterhaanden Livet saa broget for den Hovmester, der havde ham og hans Brødre under Opsigt i Udlandet, at denne klagede til hans Fader, der omsider unddrog Sønnen enhver Understøttelse. Dette synes ikke at have forknyttet den unge Corfitz; trodsig som han var, sagde han Farvel og reiste til Oldenburg, hvor han blev Page hos Grev Anthon Günther; men hans urolige Aand tillod ham kun at blive i denne Stilling i et Par Aar; han søgte bort derfra, gjorde vistnok kort Tid Krigstieneste paa dansk Side — da Chr. IV førte Krig med den østerrigske Keiser Ferdinand II — under General Fuchs, hvem vi senere hen træffer som hans Plageaand, da han sad som Fange paa Hammershus, hvor Fuchs var Kommandant. Derefter reiste han til Paris og opholdt sig senere fra 1627—29 i Italien, mest i Padua, ved hvis Universitet han indskreves sammen med en Broder. Det forlyder, at han har nydt Livet stærkt i Paris og Padua, Steder, der just ikke udmærkede sig ved overdreven Moralitet; i den Periode har han maaske paadraget sig en alvorlig Smitte, der bl. a. viste sig ved en haardnakket Benskade. Efter en i vore Dage udtalt medicinsk Opfattelse »menes« denne Smitte at have lagt Grunden til en ret tidlig indtrædende Sindssyge. I Slutningen af Bogen fremsættes nogle Bemærkninger om hvorvidt der kan være Tale om at denne »Sindssyge« kan forklare os hans oftest mærkelige Optræden.

Omsider begav han sig da paa Hiemreisen; der fortælles at han var saa heldig i Tyskland at gjøre Bekiendtskab med en fremmed Gesandt, der var paa Vei til Danmark; de ikke alene fulgtes ad, men Gesandten paatog sig at »introducere« ham hos hans Fader uden dog at nævne hans Navn. Faderen gjenkiendte ikke Sønnen, der havde været borte fra Hiemmet i 14—15 Aar.

Paa Gesandtens Spørgsmaal om Rigskansleren ikke fornylig havde hørt noget fra ham, svarede han Nei. Da aabenbarede Gesandten ham Sagens Forhold; hvorover Faderen blev henrykt, omfavnede Sønnen og gav ham Tilgivelse for Fortiden. Kort efter anbefalede Kansleren Sønnen til Chr. IV, der udnævnte ham til Hofjunker. Paa dette Tidspunkt vil jeg foreløbig standse; Ulfeld har nu faaet Foden indenfor den kongelige Dør og nu begynder den Løbebane, der senere skal skildres i denne Bog, en Løbebane, der er broget som faa fremragende Mænds; fra stor Høihed endte den med et dybt Fald, hvori han rev sin høitelskede Hustru med, der for sin opofrende Troskab maatte bøde med et næsten 23aarigt Fangenskab.

Corfitz Ulfeld skildres som en høi, velbygget og statelig Mand; hans Mine var imponerende, Ansigtsudtrykket noget barskt, hvilket skal fremgaa af nogle Portraiter af ham, der kunne røbe Herskerlyst. Titelbilledet i denne Bog tyder ikke derpaa. Han var et lyst Hoved, havde fortrinlige Talegaver og kunde være en stor Charmeur — naar han vilde; paa den anden Side stødte han mange fra sig ved at være selvbevidst, utaaksom, fremfusende og paastaaelig. Han havde ved langvarige Ophold i forskellige Lande bl. a. som Ambassadeur opnaaet en stor Fuldkommenhed i disses Sprog, foruden at have faaet Leilighed paa nært Hold at bedømme Forhold og Personer. *Holberg* anfører (Tome II S. 532), at en fransk Gesandt Comte d'Avaux foruden at være forbauset over hans store Sprogkundskaber betragtede ham som »en enestaaende skarpsindig Mand«. Om denne Egenskab turde Meningerne være ret delt. I »Leonora Christina Grevinde Ulfelds Historie« (S. 52) udtaler *Birket-Smith* sig saaledes paa følgende Maade om Corfitz Ulfeld: »Hans Karakter var plettet af store Feil. Grundtrækkene i hans aandelige Konstruktion var en hensynsløs Egoisme, som ikke kendte høiere Formaal end Tilfredsstillelsen af sine egne derunder medregnet sin nærmeste Families Interesser, og som bl. a. fandt Udtryk i en umættelig Magt- og Havesyge. Under hans glimrende Ydre skjulte sig et uhyre Hovmod og et paa een Gang fremfusende og stædigt Sind, som dog savnede egentlig Fasthed, saa at han i flere af sit Livs vigtigste Afgjørelser viste sig

svag og holdningsløs. Ja selv hans intellektuelle Evner, som vakte saa megen Beundring hos hans Samtid, viste sig i Livets Prøve at have deres meget skarpe Begrænsning, og Ingen, der har syslet med hans Historie har kunnet undgaa at blive opmærksom paa, at han ofte røbede en paafaldende Mangel paa Forstaaelse af de store Opgaver, som Livet stillede ham.« Jeg kan supplere Birket-Smiths Ord med hvad *Otto Andrup* skriver i »Grevinde Leonora Christinas Jammersminde« S. 12, »Ulfeld var en Fuldblodsaristokrat, altid parat til at forfægte denne Stands Rettigheder. Han var en statelig Mand, der kunde vinde Alle; men han var selvbevidst, utaalsom, fremfusende og paastaelig, vis paa at han kunde besværges kommende Uveir. Han talte aldrig hverken den danske eller svenske Konge efter Munden, hvilket ofte paadrog ham Unaade. Han manglede Medfølelse for andre end sin egen Kreds; han førte Klassepolitik for Adelen og var besjælet af en Egennytte, der bragte ham utilstædelige Fordele. Paa dette saarbare Punkt ramte Skiæbnen ham. Han vilde være den Ledende — han smittedes af de i Europa begyndte splittende Tendentser, der gik forud for Bevægelsen for det stærke Kongedømme; derpaa var der mange Exempler i Østrig, England og Frankrig. Han vidste at Magt gav Ret; han vilde ikke give sig, men vilde have Seiren; derfor blev Løsnet for ham: Seir eller Tilintetgørelse. Herhjemme paadrog han sig Adelen Mistanke for at ville knække Rigsraadets Magt og med Støtte fra Konge og Hær at ville skabe en ny Regieringsform. Desuden harmedes den over hans finansielle Ledelse, der aabenbart gik ud paa at fylde hans Pengepung medens Landet var ludfattigt.«

Hos *Fridericia* finder jeg nogle rammende Bemærkninger om Corfitz Ulfelds Karakter, hvor han taler om hans og Leonora Christinas Ophold i Sverige efter Flugten fra Danmark. »Fælles for Ægtefællerne var *Manglen paa Pligtfølelse*, hvor denne rakte ud over deres egne Forhold. *Stat og Fædreland* for Rigshovmestren og for Chr. IV's Datter, da de kom paa Kant med Regieringen, veiredes bort i den internationale Luftning, der hvilede over Dronning Christinas Hof med dets Blanding af danske, svenske, polske, franske og spanske Elementer. *Ulfeld blev her den vitterlige Landsforræder*. Han forfulgte den rent *kosmopolitiske* Be-

tragtning, at dér var Ens Land, hvor man befandt sig bedst og hvor Ens Hustru og Børn vare. Ved Siden deraf gik hos ham ogsaa en anden *individualistisk*, men mere middelalderlig Tankegang, den rent *aristokratiske*, Hævdelse af en »forurettet« Adelsmands Ret til at opsiges sin Herre — navnlig naar denne var en *valgt* Konge — den hidtidige Tjeneste og søge en ny under anden Herre«. Naar Fridericia fremfører et saa grelt Exempel paa manglende *Nationalitetsfølelse*, som det han giver af Ulfelds og Chr. IV's Datters Opfattelse af hvad man skylder sit Fædreland, saa berører han herved et ømt Punkt i den Tidsalder, hvori vi fortiden befinder os, og det ikke alene for vort Lands — men ogsaa for mange andre Landes — Vedkommende. Jeg drister mig ikke til at fremsætte de mulige Aarsager, der ligger til Grund derfor; det maa jeg selvfølgelig overlade til kompetente Mænd, der anderledes end jeg have Historiens Traade i deres Haand.

Selvfølgelig har Fridericia Ret i sin Dom om Ulfeld paa det Tidspunkt, der her er Tale om, altsaa Opholdet i Halvtredserne efter Flugten fra Danmark til Sverige. Et andet Spørgsmaal, som ligger nær, besvares paa mange Punkter høist forskiellig i Historien, idet nogle Forfattere ere tilbøielige til at tage Ulfeld i Forsvar, medens andre ikke levne ham Hæder og Ære for to danske Skilling. Der er vist nogen Sandhed i begge Leire. Har han virkelig været belemret med saa hæslige Egenskaber, at han under *alle* Forhold vilde komme til at lægge disse for Dagen, eller ere de blevne fremkaldt ved en mindre hensynsfuld Behandling fra Magthaverne, altsaa Chr. IV og Fr. III.? Det synes mig ikke urimeligt, at en saa trodsig Karakter som den Ulfeld var i Besiddelse af, let maatte kunne drives over Gevind, naar den mødte stærk Modstand; en saadan Person vil altid føle, at der er øvet Uret imod den; deraf opstaar Hævnfølelsen, der er blind i Valget af Midlerne til Opreisning selv om de føre ind paa Forbryderbanen. Noblesse og Hensyntagen til Andre søger man forgiæves efter hos Ulfeld; men hvad der i hans Carriere meget hurtigt springer i Øjnene er hans Uærlighed og Uredelighed, der hidrørte fra hans Pengebegjærlighed; vi se saaledes, at han slog falsk \circ : undervægtig Mønt under Krigen 1644 og begik store Bedragerier ved sin Administration paa Bremerholm; det faar

vi senere at høre om hos *Lind*: Underslæb paa Bremerholm under Ulfeld (Hist. Tidsskrift 6 R. V. Bd 1895).

Hos Holberg havde jeg netop ventet at træffe en Del om Ulfeld og blev forbauset over, at han f. Ex. indskrænker sig til med faa Ord at omtale Svenskekrigens Afslutning ved Freden i Brømsebro 1645, uden at nævne det hæftige Sammenstød, der fandt Sted mellem Chr. IV og Ulfeld, da denne forelagde ham til Underskrift de svenske Fredsbetingelser, der vare saa krænkende for den gamle Konge paa Grund af de betydelige Landsdele, han maatte give Afkald paa. Saavidt man kan dømme havde Ulfeld kjæmpet tappert for at opnaa gunstigere Fredsvilkaar. Svenskerne vare os for mægtige, støttede af de udenlandske Gesandter, der, dog med Undtagelse af den franske Gesandt, de la Thuillerie, paa ethvert Punkt tog deres Parti. — Men den stolte Ulfeld følte sig dybt krænket over den Kulde og Harme han mødte hos Kongen og har vist aldrig tilgivet ham det.

Som bekiendt havde Chr. IV 4 Svigersønner, hvoraf de 2, Lindenov og Pentz ikke kom til at spille nogen Rolle, hvorimod de 2 andre, Ulfeld og Hannibal Sehested havde stor Indflydelse baade under Chr. IV og Fr. III.

Holberg (Tome II, S. 601) kalder Ulfeld for en stor Statsmand og Sehested for en stor Hofmand. Begge vare de ærgjerrige, den første paagaende og uforsigtig, den anden smidig. De hadede hinanden af et godt Hierte og Grunden dertil søger Holberg i følgende Omstændighed: de vare begge Kongens *Favoriter*, der imponerede ham ved deres store Forstand. Nu lod som bekiendt Chr. IV sig skille fra Kirstine Munk, hvem han anklagede for Utroskab; det vakte et mægtigt Røre i Familien, der delte sig i to Leire; paa Kirstine Munks Side stod Ulfeld, medens Sehested tog Parti for Kongen. Holberg der udførlig skildrer hele Proceduren, beskylder de to Herrer for Overmod og Hykleri og laster dem for den uhyggelige Partistrid. Han mener, at Sehested har villet gjøre sin Hoser grønne ved at holde med Kongen i Haab om derved at faa Ulfeld skubbet tilside, hvilket dog ikke lykkedes ham da Chr. IV ikke forfulgte Ulfeld for hans Advocatur. Da nu Ulfeld senere efter Processen med

Kaarde i Haand bragte Sehested til at tage Flugten, fattede denne et uudslukkeligt Had til Svogeren.

Holberg kommer senere S. 609 med følgende Slutningsbemærkninger, der forklarer Ulfelds høitflyvende Aspirationer. »Den store Ulfeldske Familie blev udi dens Velstand regeret af Corfitz Ulfeld. Naar man dertil lægger hans store Slægtskab og Svogerskab, hans høie Charge, hans overordentlige, fast kongelige Rigdom, hans Alliance med det kongelige Hus, hans Erfarenhed udi Statssager og naturlige store Skarpsindighed, item hans Gemalindes *Ambition* og store Qualiteter, kan man see hvad som har forført ham til at aspirere til høiere Ting end en Undersaat egner og anstaar.«

Med Hensyn til Spørgsmaalet *om Ulfelds Statsmandskunst* yttre Fridericia sig i »Danmarks ydre politiske Historie II Bd. S. 189 paa følgende Maade: »Han var ikke af de Statsmænd, der som Richelieu eller Axel Oxenstierna undfange store Tanker og vide at gennemføre dem trods alle Vanskeligheder. Skiøndt rig paa Verdensmandens Dannelse vare de egentlige grundige Kundskaber næppe hans Styrke. Han var en urolig Aand, der var i sit rette Element naar han havde Medbør, men som manglede Siælsstyrke til at bære Modgang. Han havde et elegant Ydre, besad et spillende Vid hvori dog altid var blandet en vis Ironi. Han spottede gierne over Verden og Menneskene og lod altid som om han med Overlegenhed saa ned paa de smaalige Forhold, hvori han var sat til at færdes. Betegnende er en Ytring af ham paa Titelbladet af en Bog: »Tout le monde est une farce et se gouverne par opinion«. (Hele Verden er en Farce og regieres af »Meningen«). Hovedtrækket i hans Karakter synes hans ubegrændsede Ærgierrighed at have været, og han søgte og fandt snart de Veie, der kunde føre ham til Magten. I Rigsraadet skilte han sig snart ud fra Kollegerne i politiske Anskuelser; hans Navn savnes saaledes under de forskellige Henstillinger fra Rigsraadet til Kongen om at formaa denne til at ændre sin Sundtoldspolitik«. Det er som Fridericia siger vist nærmest et Tilfælde, da han som Statholder i Kjøbenhavn og senere som Rigshovmester stod i saa nær Forbindelse med Sundtolden, at fremmede Afsendige betegnede Ulfeld som den, der ivrigst optraadte som

Gjennemfører af Kongens Toldpolitik. Denne Holdning taler næppe til Fordel for Ulfelds store Statsmandskløgt. Hans Betragtning var ikke at handle i Statens Tarv; først senere fik han Kongen til at fire for Nederlandene for at vinde deres Gunst og Støtte.«

Som vi senere faa Leilighed til at se var det ulykkelige Spørgsmaal om Sundtolden tilstrækkeligt til at skaffe os en Mængde Fiender paa Halsen. Forsaavidt som det er rigtigt — og det synes saa efter mangehaande samstemmende Udtalelser — at Ulfeld har benyttet Sundtolden til derved at berige sig, optræder han ikke alene som en Ræv men som en Bedrager mod sit Land.

Jeg haaber, at Læseren ved disse her anførte Citater fra forskellige Forf. vil have faaet et nogenlunde godt Indblik i Ulfelds Karakter. Sørgeligt er det at man for sielden kan fremdrage saadanne Sider hos ham, der peger i Retning af udelt Interesse for Landet og endnu sørgeligere er det at se af hans hele Levnedsløb, at alle hans medfødte eller erhvervede slette Egenskaber i den Grad vandt Overhaand, at han endte som Landsforræder. Han lededes af sit Hovmod, sin Magtskyge, som han særlig lagde for Dagen overfor den aldrende og trætte Konge, hvis Svigersøn han dog var og hvem han skyldte sin høie Stilling i Landet, og af sin umættelige Pengebegjærlighed. Det er forøvrigt trist at se, at saamange ledende Mænd i vor Historie ere faldne for Magtens Sødme og det fristende Guld.

Det er en rigtig Bemærkning af Fridericia, hvilken jeg har anført i min Bog om »Griffenfeld«, S. 12: »Det er vistnok fra dette Tidspunkt — 3: da Griffenfeld naaede sin store Indflydelse — at Hensynet til *egne* Interesser spillede en Rolle«. Dette gjælder ikke mindst om Corfitz Ulfeld.

Leonora Christina.

Hvorvel jeg har givet min Bog Titlen »Corfitz Ulfeld«, da det har været min Opgave at samle saameget Stof som muligt for at belyse denne høist mærkelige Mands Færd særlig fra det Tidspunkt, da han som Kong Chr. IV's Svigersøn naaede til Magtens

Tinde og til det Øieblik da han, som et jaget Dyr, endte i Landflygtighed sin mod Fædrelandet forbryderske Rolle, vilde det vistnok føles som en Mangel, saafremt min Bog ikke indeholdt en særlig og indgaaende Omtale af den sieldne og trofaste Hustru, Leonora Christina, der i Medgang og Modgang stod saa tappert og paa mange Punkter overlegen ved Mandens Side, og som for sin opofrende Kiærlighed maatte bøde med et forsmædeligt, ca. 23 aarigt Fængsel i Blaataarn, en Behandling eller rettere Mishandling, der er saa oprørende, at den endnu den Dag idag vækker den bittreste Harme mod hendes Forfølgere og tillige den største Medfølelse med hendes saa sørgelige Skiæbne.

Det er et uudsletteligt sort Blad i Danmarks Historie.

Denne Tragedie lærer vi tilfulde at kiende igjennem det af Birket-Smith 1869 udgivne »Jammersminde«, Leonora Christinas Beretning om hendes Fængselsaar. Det er en korrekt Gjengivelse af det Manuskript, der senere fandtes i Wien hos den sidste af Ulfelds Slægt, Grev Johan Waldstein Wartenberg, og som Frederiksborg Museet for nogle Aar siden var saa heldigt at erhverve. Det er ganske naturligt, at dette Jammersminde, der i 1872 efterfulgtes af Birket-Smiths »Leonora Christina (Ulfeld) paa Maribo Kloster« vakte en overordentlig Opsigt og stadig læses med den største Interesse.

Medens de fleste Forf. efter disse Bøgers Fremkomst ere enige om at tage Parti for denne sieldne Kongedatter især hvad hendes sørgelige Skiæbne angaar, lyder der dog i Aarenes Løb enkelte Røster, der øve en vis Kritik, ikke for at forringe hendes Værd som en storslaaet historisk Fremtoning, men for at paavise mange Karaktertræk hos hende, der ikke tidligere ere fremdragne og som stille hendes Person i en noget anden Belysning end den, i hvilken vi ere vænnede til at betragte hende ved Læsningen af hendes Storværk »Jammersminde«.

Jeg skal begynde dette Capitel med at anføre, hvad *Holberg*, der jo ikke havde Nutidens Kilder til Raadighed, skriver for sin Samtid om denne navnkundige Kvinde i 1ste Bd. S. 387 af sine »Heltindehistorier« udg. af Rahbek i 1807.

»Hun var et af de berømmeligste Fruentimmer udi forrige Seculo, saavel i Henseende til hendes Skarpsindighed som til de store Aventurer, som hun havde havt; lod hun sig i sin Velstand forlede, saa expierede hun den Synd ved 3 Fængsler, hvoraf det sidste og haardeste varede udi 23 Aar. Om hun har været Medvider udi det sidste farlige Anslag, som Corfitz Uhlfeld havde mod Kongen og Riget, kan Ingen forvist sige. Det samme synes dog at have graveret hende mest. Ingen kan vel nægte, at den Pligt og Kjærlighed, man er sin Konge og sit Fædreland skyldig, er jo større end den, som en Hustru er sin Mand skyldig, men man maa derhos ogsaa bekiende, at den heroiske Dyd, nemlig at røbe sin egen Husbond af Affection til sit Fædreland, er rar og fast ubekjendt udi vore Tider. Til den bestandige og stedseværende Unaade, som Dronning Sophia Amalie bar til Mad. Uhlfeld, synes ellers at have været andre particulære Aarsager, som have angaaet hendes egen Person, og som fornemmeligen have bestaaet udi en Slags Frækhed, som hun lod see mod hende saavel før som efter Kroningen, og er det Saadant, som fornemmeligen kan lægges hende til Last. Met eet Ord: der fandtes hos Eleonora som hos de fleste store og rare Genier en Samling af Dyder og Lyder. Hendes medfødte gode Qualiteter vare saa store og saa mange, at hun kan anses som et Naturens Mesterstykke, saa at der er faa Damer at finde udi Historien, der have været begavede med større Forstand, Lærdom, Veltalenhed, Bestandighed og Taalmodighed udi Modgang. Hendes Lyder kan fornemmeligen tilskrives Tidernes Coniuncturer; den store Agt og Anseelse, som hun havde været udi under Christian den Fierde da hun var Hoffets Kjæledegge, foraarsagede at hun ikke kunde skikke sig udi paafølgende Koldsindighed, og det Ægteskab, hvorved hun blev knyttet til en overmodig og urolig Mand, lagde ligesom Bolte og Lænker paa hendes Dyder, saa at hun ikke kunde føre sig til Nytte de store Qualiteter, hvormed hun af Naturen var begavet; thi man kan sige, at hvis hun havde levet i mindre slibrige Tider, og hvis hun havde bleven indlemmet i en anden Familie, havde man kunnet vise hende som et Mynster paa Dyd og Fromhed som paa Lærdom og Skarpsindighed.«

Det er altid velgjørende at læse gamle Fader Holberg; hvor

formaar han ikke, uden at bruge stærke Ord, at give en sund, nøgtern og retfærdig Opfattelse af Tiden og dens Indflydelse paa Personernes Karakter? Man ser tydelig hans Veneration for Chr. IV's dygtige men stolte Datter, hvis fremragende Egenskaber spoledes ved at hun kom »i slet Selskab, der fordærver gode Sæder«.

Birket-Smith, hvem vi skylder saameget bl. A. ved hans Udgivelse af de ovennævnte Skrifter og hans store Værk »Leonora Christina, Grevinde Ulfelds Historie« optræder i Virkeligheden som hendes Ridder, idet han gjør det smukkeste Forsøg paa at stille denne sieldne Kvinde i et saa skjønt Lys som mulig. Imidlertid skinner der dog af og til igiennem hos ham, at der nok kan være Et og Andet at udsætte paa hende, hvilket saaledes fremgaar af hans Arbeide i Danske Samlinger 2 R. 1. Bd. S. 137—1871—72, hvor han i Anledning af Omtalen af Leonora Christinas Selvbiografi gjør opmærksom paa, at hans Bemærkninger i Indledningen til hans Udgave af »Jammersmindet« (1869) ikke af Alle ere blevne opfattede saaledes som han havde ment dem.

Han skriver: »Skjøndt der efter min Mening ikke kan være ringeste Tvivl om Leonora Christinas Uskyldighed med Hensyn til den Sag, som bevirkede hendes Fængsling*), og skjøndt hendes Fangenskab forsaavidt gjerne kan betragtes som et Martyrium, er det dog meget langt fra, at jeg i hende ser en Helgeninde i den Forstand, at hendes Handlinger altid skulde have været uden Dadel eller at hendes Karakter skulde være ganske uden Lyde. Man maatte i Sandhed kiende saare lidt til hendes Historie for at være uvidende om at hun i begge Henseender

*) Her sigter Forf. »vistnok« til hendes Søn, Christians Mord paa hans Forældres tidligere Plageaand under Fangenskabets paa Bornholm, Generalmajor Fuchs. Ulfeld havde nemlig i sit Revers til Fr. III lovet, at Fuchs skulde leve i Ro for Familien. Af Historien faar man ikke med Sikkerhed at vide om Ulfeld har kaldet Sønnen til Brygge, hvor Fuchs opholdt sig; hvis det imidlertid var Tilfældet kunde Leonora Christina, der jo ikke var fri for Hævnplaner hvilket fremgaar af Bemærkningen andetsteds i dette Capitel, nok have vidst Besked med denne Sag. Maaske sigtes der ogsaa til Ulfelds forbryderske Planer, medens han opholdt sig i Holland. Men i hvert Fald er det rimeligt nok, at Kongen og Dronningen har grebet denne Begivenhed som Paaskud til yderligere at sikre sig Leonora Christinas Person; det gjaldt jo om at rydde op i den Ulfeldske Familie og dennes Tilhængere.

havde sin fulde Andel i den almindelige menneskelige Skrøbelighed, og hvad særlig de svagere Punkter i hendes Karakter angaar, vil det vistnok være Faa, som ikke endog oftere have havt Leilighed til at lægge Mærke til hendes Sinds Hæftighed, hendes vidtdrevne Selvfølelse og *hendes Utilbøielighed til at glemme lidte Krænkelser* (udh. af mig). Fangelivet gjorde imidlertid en ikke ringe Forandring deri.« Birket-Smiths øvrige Bemærkninger munde udi: »at det Billede som »Jammersmindet« giver af Leonora Christina maa kaldes stort, skønt og ædelt«.

I ovennævnte Værks 1. Bd. S. 82 indleder Birket-Smith Perioden 1636—1648 med de Ord: »*Det er Ægteskabet, som gjør Leonora Christina til en historisk Person.* Hvis hun var forbleven ugift, vilde hendes Liv maaske være gaaet hen uden at hun var bleven synderlig bemærket; men under alle Omstændigheder fremtræder hun som en Kvinde, der var støbt i en ualmindelig storladne Form.« Det stemmer godt overens med Holberg, naar han skriver at hendes Lyder tilskrives Tidernes Conjuncturer og at hendes store Qualiteter vilde være fremtraadt i en smukkere Skikkelse, hvis hun var bleven indlemmet i en anden Familie.

Medens Birket-Smith mener, at Alle og Enhver i »Jammersmindet« finde en Bog, hvoraf man kan uddrage en »tro Opfattelse af Leonora Christinas Karakter«, vil det fremgaa af nedenstaaende Bemærkninger hos O. Andrup og ikke mindst hos Jul. Lange, at Forfatterens Forhaabninger langt fra gaa i Opfyldelse. Hos *Andrup* træffe vi, i Modsætning til Birket-Smiths Forkiærlighed for at dække over Leonora Christina hvor han kan, en mere uforbeholden Dom over hendes svage Sider. Han fremkommer S. 11 med den interessante Bemærkning »at Leonora Christina allerede som Barn havde den noget jesuistiske Opfattelse, at Sandheden kunde undertrykkes, naar Maalet var godt, en Slutning som hun forøvrigt vedkiender sig i sin Beretning. Det er værd at fastholde denne Udtalelse af Andrup, da vi paa forskiellige Steder træffe hende i Situationer, hvor denne hendes Maxime træder tydelig frem. En høist interessant Skildring af Leonora Christina giver Andrup S. 37—39; jeg skal derfor tillade mig at gengive den med dens Ordlyd.

Efter først at have berørt de mere ydre Egenskaber fremhæver han som *de siældne indre Værdier*, der var givet hos hende, følgende:

»Hendes rige kulturelle Sands, hendes Tørst efter Viden, hendes Kjærlighed til Forældre, Børn og Mand samt hendes Interesse for de Underordnede, som viste hende Venlighed. Hun synes at have næret et brændende Ønske om altid at gjøre det Rigtige. Men tidlig havde hun faaet Øinene aabne for Intriger og Svig og lært at se, hvorledes uskyldige Yttringer kunde dreies til skiæbnesvangre Udtalelser. Menneskekundskab havde derfor bortjaget naturlige og primitive Retfærdighedsfølelser. *Med Sandheden omgikkes hun ei varligt*; kunde hun redde noget for hende dyrebart med en Usandhed, løi hun dristigt. Hun vred Forholdene saa de kom i hendes Favør. Betagende og oprørende virker det paa Nutidslæsere, naar hun fortæller om den Haan, Dronningens Kvinder viste hende, da de endog paa Person undersøgte hende for Juveler og Breve; det virker unægtelig forbløffende, naar hun senere meddeler, at hun, som havde nægtet at have Værdigjenstande paa sig, under denne Scene havde en stor Diamant skiult i Munden.

For gode Mennesker af hendes Karakter erstattes de etiske Følelser af Pligtfølelser, af visse Ideer, som de ofte forankre i Religiøsitet og haardnakket føre igiennem, selv om de kommer til at krænke andre berettigede Love. For Leonora Christina blev Hovedloven: Troskab mod sin Ægtemand, og for det Princip cfrede hun Alt, Bekvemmelighed, Slægtninge ja selv Omsorgen for Børnene. Corfitz Ulfeld er altid hendes »Herre«, og hvad han end gjør er hun rede til at gaa i Ilden for ham. Rethaverisk og kamplysten raaber hun til Efterverdenen, at hendes Troskab mod Ægtemanden er Grund til hendes Lidelser. Selv med Gud kjæmper hun paa dette Grundlag.

I det Hele viser hendes eiendommelige stærke Karakter sig netop tydeligst i hendes religiøse Liv. I sin dybe Ulykke vender hun sig til Gud og finder Trøst i sin Tro paa ham. Hun priser ham for hans Hiælp og Støtte. Hun vender sig trygt til ham, men venter ogsaa, at han skal værdsætte hende efter Fortieneste. Hun annekterer ham helt for sig; han er hendes Hævner,

naar det gaar Fienderne ilde. Han er hendes Hiælper, saa Kvinderne ikke opdager nogle af de giemte Kostbarheder. Hans Retfærdighed vil sikkert fremme hendes Ønsker. Hun kaster sig ikke i Støvet for at raabe om Naade, men giver værdigt Gud, hvad der tilkommer ham, Bekiendelse, Anger, Forbedring, og venter derfor sikkert hans Godhed. Og selv i sin dybeste Siælenød værner hun sig selv: vel har hun stampet mod Gud og forekastet ham, at han lod hende lide, skiønt det, hun havde gjort ved at holde med Manden, jo kun var efter hans Befaling. Nu véd hun, at Ingen er retfærdig for Gud, og beder derfor om hans Naade, men hun føier til — næsten som en Bebreidelse mod ham og et Forsvar for sit Væsen —: jeg er jo ei anderledes end Du har skabt mig. Hun faar først Ro i Siælen, da hun kommer til Forvisningen om, at de Lidelser og Prøvelser hun maa gennemgaa ere særlige Naadetegn fra Gud. Denne stærke, suveræne Følelse, denne Selvvurdering og usvigelige Tro er det Store i Leonora Christinas Karakter. Det var Styrken, som holdt hende oppe i Modgangen, og det er igjennem denne Renhed, at hun har formaaet at gjøre det gigantiske Indtryk paa Nutidslæsere.

Er hendes Karakter som skildret, er det selvfølgelig meningsløst at spørge, om nu ogsaa »Jammersmindet« er sandt i den Forstand, at den giver et velafveiet, objektivt og retfærdigt Billede af, hvad der skete i Fængslet. Sikkert ikke! Fortielser og Forvrængninger kan paapeges, og urigtige Domme forekommer tidt; men det er jo heller ingen historisk Skildring man læser, men en Moders Fortælling til sine Børn om, hvem der har været gode imod hende og bør belønnes, og hvem der har plaget hende og bør hiemfalde til Hævn; det er en Redegjørelse af de juridiske og praktiske Resultater af Undersøgelsen mod hende, saa Ingen efter hendes Død skal lyve hende noget andet paa, og endelig tilstræber hun en opbyggelig Formaning. Men ud af hver Side tegner hun Billedet af sin rige og eiendommelige Siæl; hver Skildring viser hendes Menneskelighed, hver Samtale hendes Storhed. Derfor bliver »Jammersmindet« fra Indholdets Side vor Literaturs ypperste Prosaværk fra det 17de Aarh., og derfor har Bogen givet Kunstnerne Stof til Værker af dyb menneskelig Følelse.«

Saavidt mig bekiendt, er der ikke fremkommen nogen mere indgaaende men tillige skarpere Analyse og Kritik af Leonora Christinas Karakter end den, der er offentliggiort i Tilskueren 1888 af J. L. (afd. Julius Lange); hans Artikel bærer Overskriften »Contra Leonora Christina«, og som det fremgaar af det Efterfølgende vil man se, at Indholdet svarer i høj Grad til Titlen. Efterat have fremhævet, at det flatterende Billede af Leonora Christina, der skinner igiennem hendes Værk, ikke kan bevares i dets Helhed, naar man ser hen til mange Punkter, skriver Forf. S. 722. »Om end al Ting tyder paa, at Leonora Christina paa sin Tids Vis var en ypperlig Kvinde og i det Hele af sin Tid anerkjendtes for at være det, var der i hendes Handlemaade dog sikkert meget, som vor Tid, naar den vil se klart, efter sine Begreber maa fordømme, endog som Forbrydelse. Det er Nutidens Feil, hvis den ikke vil se uhildet paa Sagen; det er vort »gode Selskabs« Feil, hvis det finder Behag i enten at lave hende om til et uskyldigt »Paaskelam« i sit eget Billede, eller i at bryde Staven over hende, fordi hendes store Egenskaber vare forbundne med Træk, som vi hverken kunne eller ville godkiende, og som vi i vort Aarhundrede derfor burde være voxet fra.«

Forfatteren gaar nu straks over til et Hovedspørgsmaal: »*Taler hun Sandhed**») om, hvad hun vidste eller ikke vidste om sin Mands Forræderi mod Danmarks Rige? har hun med andre Ord været Medvider og altsaa til en vis Grad meddelagtig i Forræderiet? *At hun i Almindelighed skulde have været uvidende om, at Corfitz Ulfeld ikke tænkte paa andet end at skaffe sig Hævn over Fr. III og hans Regiering, og for den Sags Skyld betraadte Veie, der fra et dansk Synspunkt maatte kaldes forbryderisk og forræderisk, det er der vel ingen, som falder paa at mene.* Og man fornærmer da heller ikke hendes Minde ved at antage, at hun vidste, at han i Aarene 1662—63 gjorde det, al den Stund det jo var vitterligt for hende som alle Andre, at han havde gjort det nogle faa Aar iforveien. Han havde jo fulgt Carl Gustav paa hans Krigstog mod Danmark som hans Geheimeraad, været Un-

*) De fleste Udhævelser skyldes mig.

derhandler paa hans Vegne imod sit eget Fædreland og — for at bruge Birket-Smiths egne Ord — »svælget med djævelsk Skadefryd i Bevidstheden om at kunne sætte Foden paa sit dødeligt saarede Fædrelands Nakke.« Derefter havde baade han og hun døiet de haardeste Lidelser fra Danmarks Side, der i al Fald for hans Vedkommende ikke vare ufortiente, og derefter var han bleven tvungen til et Forlig, som havde beklippet ham paa alle Maader. Kunde hun tro, at dette vilde afholde ham fra paany at søge Hævn? *Hun* levede og aandede i hine Aar i lutter Hævnløst, hvilket da ogsaa er menneskeligt forklarligt, naar det ikke netop skal betragtes som forud givet, at hun var »et fromt Lam.«

Da hendes Søn Christian i Efteraaret 1662 paa aaben Gade i Brügge dræbte Generalmajor Fuchs, Ulfeldernes Plageaand fra Fængslet i Hammershus, og da han meddelte Moderen denne Hævnmagt, gjorde hun ham ingen Bebrejdelser; og i et Brev af 27. April 1663, nogle Maaneder før hun som Fange indsattes i Blaataarn, skriver hun til Familiens Fortrolige, Otto Sperling, hos hvem hendes yngste Søn Leo opholdt sig: »*Kan jeg ikke hævne mig, da kan han, Leo, maaske gjøre det en Dag; var jeg saa endda vis paa det, saa vilde jeg dø med et content Hierte, naar det skal være.*«*) Lange tilføjer: der stod altsaa flere end Fuchs paa hendes Liste og hvem?

Trods sin Religiøsitet og Forsikring om sin Uskyldighed omgikkes hun ikke sielden letfærdigt med Sandheden; ja hun gaar endog saa vidt at forsvare en Kvinde, Lucia, der var meddelagtig i et Forsøg paa Giftmord og som ikke vilde røbe sin Herskerinde, der havde anstiftet Forbrydelsen, idet hun erklærede det for *rosværdigt at nægte Sandheden*, hvor Tilstaaelsen af den vilde blive til Skade for en Person, til hvem Inkvisiten staar i et givet Troskabsforhold, selv om den, mod hvem Tro-

*) I Danske Samlinger VI Bd. III Hefte 1871 offentliggjør Fridericia »Nogle Breve til Oplysning af Corfitz Ulfeld og hans Families Historie i Aarene 1662—63. I Brev Nr. 2 skrevet i Brügge 27.—4.—1663 findes disse hendes her gjængivne Ord S. 230 (Brevet opbevares i Geh. Archiv., Ulfelds Sager Nr. 19).

skaben vises, er en Person, der ellers ikke har Krav paa Sympathi.

Naar man nu vil opklare Leonora Christinas Betragtning af hendes egen Sag ved hendes Betragtning af Lucias, saa er det indlysende, at i hendes egen Sag maatte Troskabspligten mod den enkelte bestemte Person endnu i langt høiere Grad have Overtaget over Pligten mod det Almene. Og som Lange fremhæver: *»Ulfeld var hendes Herre, hvem hun svor Troskab og Lydighed; han var hendes Konge og hendes Ægteskab hendes Fædreland. Ulfeld, der Mand og Mand imellem ganske simpelt hen betragtedes som en upaalidelig og uredelig Person, fældedes ikke for hans Forsyndelse mod den danske Nationalitets Fremtid, men paa Grund af Majestætsforbrydelse mod Danmarks Konge.«*

Af det Foranstaaende har man faaet saa meget at vide om Leonora Christinas Karakter, at hun umuligt kan staa for os »som et uskyldigt Lam«. Da jeg iøvrigt maa henvise Læsere, der ønsker mere detailleret Redegjørelse end Pladsen her tillader til Originalen, skal jeg indskrænke mig til blot at fremhæve et Punkt af Interesse. Efter min Mening bør man ikke tage denne Tids Religjøsitet for høitidelig; Bøger, Breve, Proklamationer, Befalinger o.s.v. ere for hyppig spækkede med Anraabelse af Gud til at man kan faa Paagiældendes Færd til at rime med en virkelig rettroende og i dybeste Forstand kristen Tro. Det laa i hele Tiden og var forøvrigt ikke noget særegent Karaktertræk i den danske Nation; den Slags Misbrug ere ingenlunde gaaget af Mode.

At Tilliden og Troen ikke sjælden var mindre grundmuret ogsaa hos Leonora Christina faar vi at vide af Langes Redegjørelse om dette Punkt: »Kort efter hendes Indsættelse i Blaataarn foregaar der nemlig en haard aandelig Kamp i hendes Indre, førend en fuldstændig Resignation indtræder; hun gaar endog i Rette med Gud, hun anfører Udtryk af Davids, Jobs og Jeremias's Klager. Hun retter endog direkte Spørgsmaal til Gud: Om jeg var vegen fra min Pligt? om jeg skulde have gjort mindre imod min Ægtefælle end som jeg havde gjort? om det skulde være min Løn, at jeg ham udi Modgangs Tid ikke vilde for-

lade? om jeg nu derfor skulde pines, plages og bespottes? om saamange usigelige Ulykker jeg med ham haver udstaaet ikke vare nok, at jeg endeligen til denne ulægelige store Ulykke skulde konserveres?» Lange tilføier: hun har gjort alt for at dække Manden; det gaar hun ud fra, at Gud maa bifalde. Dog prikkes hendes Sind ogsaa af Tanken om, at Gud muligvis vil finde, at hun har gjort formeget for sin Ægtefælle, »*skulde hun have gjort mindre?* Hun selv kan ikke være af den Mening; tværtimod! men —«

Der spørges hvorledes hun overhovedet faldt paa at give sine Tanker denne Vending? Hvis hun kun havde sat sin Ære i fremfor Alt at holde sit Hierte fri for Svig og sin Mund for Usandhed, saa havde hun gaaet i Rette med Gud paa en anden Maade, saa havde hun spurgt: Er jeg veget et Haarsbred fra Sandheden? har jeg taget dit Navn forfængeligt? Skal det være min Løn for at jeg er uskyldig og aldrig har villet have med Forræderi at gjøre?

Hvorledes forholdt hun sig da under Forhørene?

Birket-Smith lægger den afgjørende Vægt paa det umiddelbare Indtryk af hendes Ord, af det »ærlige Ansigt« som man kalder det, der efter hans Mening afspeiler sig i dem. Lange anfører en Udtalelse af Birket-Smith, der forekommer i Indledningen til sidste Udgave af Jammersmindet; den lyder saaledes: »Ingen, der har læst denne Bog vil kunne tvivle om, at det forholdt sig som hun siger, eller ogsaa maa man én Gang for alle opgive Tanken om at kunne skielne Sandhedens Sprog fra Løgnens og Hykleriets.« Dertil bemærker Lange: det kan jeg ikke se ganske paa samme Maade; han viser i hvor høi Grad hun under Forhørene forstod at vende og dreie, med juridisk Skarpsindighed men tillige med Snedighed og Sofisteri, Alt til Fordel for Manden. Hun gjør ved den Leilighed rigelig Brug af *Eden*; naar f. Ex. Ministrene beskyldte Corfitz Ulfeld for at have tilbudt Danmarks Krone til en fremmed Potentat og tilføie »I véd det vel,« svarede Leonora Christina »Gud skal være mit Vidne dertil, at jeg det ikke véd«; ved en anden Leilighed ytrer hun: »Vidste jeg det, da skulde jeg det gierne sige; men saa sandt Gud lever, saa véd jeg det ikke o.s.v.« og for yderligere at

dække Manden siger hun, da der er Tale om Ulfelds Forræderi: »Jeg kan med god Samvittighed sværge for Gud i Himlen, at jeg aldrig hørte ham tale om noget Sligt; Ja, jeg kan sige, at han aldrig ønskede ondt over Kongen, det jeg hørte« o.s.v. Lange mener, at hendes Eder ikke kunde betragtes som hævede over det Tivlssomme. Da Leonora Christinas Opgave er at rense Manden, maa hun tage Konsekventserne og ihærdig nægte; og det gør hun ved *frivillig* at aflægge Ed; der var ingen Vei uden om; hun var af lang Praxis i vanskelige og farlige Situationer vant til at handle efter Grundsætningerne: *sauve qui peut* og »Nød bryder alle Love.« S. 734 siger Lange, da Spørgsmaalet om at redde Liv og Ære for Manden og hende selv er brændende allerede i de første langvarige og stærkt indgaaende Forhør, »Jeg antager ligefrem, at hun paa den Tid har tilladt sig at sige en Mængde *bevidst* Usandhed.«

Lange anfører forskellige Udtalelser af Leonora Christina, der vidne om hendes Skadefryd og Hævnlyst, naar hun meddeler den sørgelige og smertefulde Udgang af Livet, der ramte flere af de Personer, der havde været onde imod hende, medens hun sad i Fængslet; hun gaar saa vidt at forudsætte, at det guddommelige Forsyn gaar hendes personlige Hævnjerrigheds Ærinder. »Leonora Christina var overordentlig religiøs, Gud var idelig i hendes Tanker og hendes Ord. Hendes Religiøsitet har faaet kraftige og lutrede Udtryk som i den skønne Morgensang: »Min Tunge skal med Stemme« eller i Sangen: »Hvad er vores Levneds Id«; *men!* en sandfærdig Analyse af den vil vise, at den lige saa vel maatte laane Hus til det Hadefulde, Selviske og Sofistiske hos hende, som til det der var i hende af Høisind, Resignation og Kiærlighd. Sit Livs Motto har hun angivet i de bekjendte Linier af hendes Vers paa Alterklædet i Maribo Kloster:

Ey Noget synes tungt for Ægte-Kiærlighed,
Trofasthed er den Dyd, man ey tør blues ved.

Og ved dette »Noget« som ikke er tungt for den ægteskabelige Kiærlighed og Trofasthed, maa man underforstaa en stor Del, som Nutiden mener at burde tage mindre let. Ulykken var,

at efter hendes og hendes Tidsalders Opfattelse af Ægteskabet var Hustruen i Virkeligheden et ufrit Menneske, ufrit lige ind i hendes inderste Væsen; hendes Samvittigheds Tyngdepunkt faldt udenfor hende selv, i Manden, hvis Veie hun maatte følge. I Alt, hvad der gik ud over Forholdet til Mand og Børn, havde hun intet selvstændigt Ansvar. Og naar Manden, som det her var Tilfældet, var en politisk Svindler og Charlatan, maatte Ægteskabet — hvad Leonora Christina jo ogsaa tilstrækkeligt fik at føle — fra en vis Side set kaldes meget ulykkeligt, om det saa indadtil var aldrig saa kjærligt og trofast.«

(I Anledning af Langes her fremslillede, vel noget categoriske, Udtalelse om Hustruens Stilling i Datiden, turde jeg meddele en Bemærkning af Birket-Smith, der i Bogen om Leonora Christina i Maribo Kloster S. 40 fremhæver, at hun ved Udarbejdelsen af Skriftet om »regierende Heltinder« har haft til Hensigt at forsvare sit eget Kiøn og dets Rettigheder. Hun tager kraftig til Orde for begge Kiøns Ligeberettigelse »naar begge i lige Grad have en *fornuftig Aand*.« Iøvrigt mener B.-S. at hendes Dømmekraft paa mange Punkter synes at røbe Mangel paa kritisk Sands).

Lange slutter sin høist interessante Afhandling med følgende Ord: »Hvor megen Pris man end maa sætte paa »Jammersmindet«, der er en af de mærkeligste og indholdsrigeste Bøger i hele vor Litteratur, *er det dog et stort Spørgsmaal, om det egentlig egner sig til Folkelæsning*. Det er en Bog, som Historien spiller et høit Spil med: jo mer ærligt det Ansigt er, som den bærer, des mere maa dette Ansigt, hvis det alligevel ikke staa til Troende, vendes til Anklage mod Bogen og Forfatterinden, naar man ser Sagen fra Nutidens Standpunkt. Der er heri Noget, som let afstedkommer stor Forvirring. Thi af den populære Læser kan man ikke vente, *at han skal kunne opfatte Bogen fra en svunden Tids Synspunkt og indrømme en forældet Moral dens historiske Ret*. Skal man saa fremstille Leonora Christina »*in usum delphini*« i en Skikkelse, der ikke svarer til den historiske Virkelighed? Eller skal man prisgive hende til en naiv Indignation som meddelagtig i Forræderi mod Fædrelandet og fræk Fornægtelse af Sandheden?

Det rigtigste bliver vist, i Følge det ganske særegne ved hendes Forhold, saa vidt muligt at forbeholde hende for Læsere, som have Ævne og Villie til at læse Historien historisk.«

Som man ser af Jul. Langes Indlæg til Bedømmelse af Leonora Christina, tager han stærk Afstand fra Birket-Smith, der som hendes Defensor har givet en Karakteristik af hende, der ikke kan staa for en historisk Dom i vore Dage. Birket-Smith har overalt søgt at dække over hende, ganske vist fremsat en og anden Bemærkning, som ikke sætter hende i et absolut flatterende Lys, men fremfor Alt overset eller oversprunget netop det Punkt, som Jul. Lange har lagt særlig Vægt paa: Spørgsmaalet om hvorvidt Leonora Christina har været vidende eller uvidende om hendes Mands mangeaarige Hævnplaner; Lange ender med at fastslaa, at denne begavede og selv i høi Grad af Hævnlyst opfyldte Kvinde ikke kan anses som et troskyldigt Paaske-lam, men at hun tvertimod har vidst overordentlig god Besked med Alt, hvad Ulfeld pønsede paa og senere virkelig udførte. Mange af hendes egne Udtalelser tale et tydeligt Sprog om, at hun f. Ex. i høi Grad billigede Sønnen Christians Mord paa Familiens tidligere Plageaand, Generalmajor Fuchs, og uden Tvivl har glædet sig over Sønnens Udtalelser om »forhaabentlig at kunne skaffe Familien yderligere Hævn«; hun udtaler ogsaa, at »hun vil dø med et content Hierte, saafremt Sønnen Leo kan ramme Andre« — naturligvis deres Fiender Fr. III og Sofia Amalia. Det er ikke usandsynligt, at det er Leonora Christina, der har støbt de Kugler, som Andre har skudt ud.

Medens Jul. Langes vægtige Indlæg har bidraget meget til at belyse en vigtig, hidtil overset eller i hvert Fald ikke tilstrækkelig fremhævet Side i Leonora Christinas Karakter, er Landsarkivar Svend Aakiær netop i den sidste Tid i en Række Kroniker i Dagspressen fremkommen med Oplysninger af den største Betydning, støttende sig til vigtige Documenter i Rigsarkivet. Man maa lade ham, at han ikke giver Lange noget efter med Hensyn til en skarp Kritik, og han anfører et Bevismateriale, der lader

enhver Tvivl ude om at Leonora Christina paa det omspurgte Omraade har været alt andet end et troskyldigt Paaskelam.

Af Aakiærs Kritiker faar man at vide, at Kirsten Munk i en lang Aarrække holdt Leonora Christina à jour med Forholdene i Danmark og at hendes Breve, hvis Chifferskrift var uforstaaelig for Birket-Smith, men som nu er tydet bl. A. af Aakiær, aande en Hævnlyst over det danske Kongehus. Paa den anden Side faar man af Leonora Christinas Breve til Moderen tydelige Meddelelser om Ulfelds Hævnplaner under Opholdet i Sverige, om dennes store Pengebidrag til en eventuel Krig mod Danmark, om hans Arbeiden paa at faa Englænderne til at deltage i en saadan Krig, idet han for Gesandten Whitelock aabenbarer alle Danmarks svage Punkter, og angiver, hvor et Angreb sikrest kan finde Sted, en Adfærd der endog bragte Gesandten til at harmes over en dansk Mands Forræderi mod sit Fædreland. Kirsten Munk meddeler Datteren, at hun har laant den svenske Konge 14000 Rdlr. til Hiælp til Krig mod Danmark; og af et Brev af 1655 fremgaar det, at hun nærer det sikre Haab, at Svensken snart maa komme over Danmark, forjage Kongen og Dronningen og atter bringe den Ulfeldske Famile til Ære og Værdighed.

Jeg skal indskrænke mig til disse faa Bemærkninger, der afgive tydelige Beviser paa, at Leonora Christina har været fuldt inde i sin Mands Hævnplaner; og der er ingen Tvivl om, at hun i højste Grad har billiget dem og haabet, at det maatte lykkes hendes Gemal at naa det Maal, han arbejdede paa i mange Aar med en urokkelig Energi.

Man maa glæde sig over, at Sv. Aakiær har fremdraget et hidtil — i hvert Fald for Lægfolk — ukiendt Materiale, der bidrager til at fremstille Leonora Christina i et sandere Lys end det, vi have været vant til at se hende i igjennem hendes Defensor Birket-Smiths Brillen.

Idet jeg afslutter disse Udtalelser om Leonora Christina, tillader jeg mig et Par Bemærkninger. Langes Indlæg maa vistnok betragtes som det mest indgaaende og tankevægtige; Skade at forskiellige Hensyn hindre i at faa alle hans øvrige rammende

Bemærkninger med, hvoraf yderligere vilde fremgaa hans Berettigelse til at udøve en stræng Kritik. Det er overflødigt at tilføje, at Forf. selvfølgelig kiender ud og ind alle de fortræffelige Egenskaber, Chr. IV's begavede og fremragende Datter var i Besiddelse af, hvilke han ogsaa fremhæver. Naar han imidlertid ved sin skarpe Analyse bevirker, at en Del af den Patina, der i Folkebevidstheden dækker over hendes Person, taber Noget af sin Glands, saa er det ikke for at forringe hendes Værdi, men for at opfordre til at læse med mere Kritik hendes »Jammersminde«. Dette er et mægtigt og betydningsfuldt Værk, et »document humain«, som griber Læseren, fordi han paa hver Side imponeres af den Siælskraft, der lyser ud deraf, en Siælskraft og tillige Selvfølelse, der fremgaar af de faa Ord, hun udtalte da det meldtes hende, at hendes Fængselsdør var aabnet: »Jeg vil ud med Maner.« Det er den stolte Kongedatter, der taler!

Og naar vi gribes af den dybeste Medlidenhed med hendes 23aarige forsmædelige Fængselstid, vender vor Harm sig mod Berettigelse mod hendes uforsonligste Fiende: Dronning Sophia Amalia.

Julius Lange har Ret i at Bogen maa læses med historisk Kritik!

CAPITEL II

Som ovenfor anført fik Jacob Ulfeld Sønnen, Corfitz, efterat denne var vendt tilbage efter fleraarigt Ophold i Udlandet, indført hos Chr. IV, der syntes saa godt om den i alle Henseender tiltalende unge Mand, at han ikke alene udnævnte ham til Hofjunker i 1629, men desuden lovede ham sin dengang knap 8aarige Datter, Leonora Christina (f. $\frac{8}{7}$ 1621) til Hustru; den officielle Trolovelse skal have fundet Sted i 1630, samme Aar som Ulfeld blev udnævnt til Kammerjunker. Han hørte nu til Hoffet og blev snart betroet forskellige Hverv; han var saaledes fra 1632—34 Statholder i Båhus Len. Under sit Ophold der kaldte han sin Ven, Dr. Otto Sperling, der praktiserede som Læge i Christiania, til sig for at han skulde kurere ham for den ovennævnte Benskade; da en endelig Helbredelse ikke lykkedes og da Ulfeld vidste, at hans

Bryllup med Leonora Christina forestod i nær Fremtid, reiste han i 1635 til Paris for der at søge Hiælp for sin Sygdom hos en berømt Saarlæge, Prof. Judæus; det synes som han i hvert Fald dér opnaaede en foreløbig Hiælp.

I Aaret 1636, da Leonora Christina havde fyldt sit 15de Aar, fandt deres Bryllup Sted. Birket-Smith (Leonora Christina Grevinde Ulfelds Historie 1. Bd. S. 75) omtaler meget detailleret, hvad der i den Tid gik med til en saa fornem Dames Udstyr; det var i alle Henseender betydelige Summer, ogsaa Brudegaverne løb op til store Værdier.

Ægteparret tog nu Ophold paa Møen, hvor Ulfeld var bleven Statholder, da Kongen havde forflyttet ham fra Båhus Len for at have ham nærmere ved sig. Opholdet der varede imidlertid kun til 1637, da Kongen kaldte ham til Kjøbenhavn, til hvis Statholder han udnævntes. Det kan jo tænkes, at Chr. IV gjerne vilde have sin elskede Datter i sin Nærhed; men Grunden til Ulfelds Forfremmelse maa vel søges i den store Yndest han havde formaet at vinde hos Kongen og dennes Tro paa at han havde en Svigersøn som var hans Tillid værdig og kunde blive ham en Støtte. For Ulfeld betød denne Forfremmelse saare meget paa mange Punkter, ikke mindst i pecuniær Henseende, et Moment han synes hurtigt at have faaet Blikket op for. Thi som tidligere angivet, hørte han til en ret ubemidlet Familie og havde i sin Ungdom gjort en større Gjæld, som hans Hustru betalte; nu frembød der sig altsaa Chancer for at komme paa den grønne Gren.

Med hans Stilling som Statholder var forbunden det øverste Polititilsyn og Repræsentation af Kongen i dennes Fraværelse. Men en langt større Betydning laa i, at han fik en stor Del af den udnævnte Rigshovmesters Forretninger, særlig Overtilsynet med den Del af Finantserne, som umiddelbart henhørte under Kongen selv; saaledes kom ikke alene Hofholdningen i økonomisk Henseende til at sortere under Statholderen men ogsaa Flaadevæsenet, hvortil Udgifterne for største Del afholdtes af Øresundstolden, som Kongen betragtede som en personlig Indtægt. Ulfeld blev Mellemand mellem Kongen og den særlige Styrelse, og da Kongen hyppig var borte

fra Hovedstaden blev Følgen den, at Ulfeld fik mange forskellige Hverv, som Kongen ellers selv udførte. Ulfeld fik saaledes en mægtig Indflydelse; hans Indtægter forøgedes, han fik Møens Len kvit og frit og en ligesaa betydelig Gage som Statholder som tidligere Rigshovmesteren, f. Eks. Kristoffer Walkendorff havde oppebaaret.

I sin høist interessante Afhandling i »Den danske Centraladministration« skriver K. Fabricius S. 123 om den Stilling, Ulfeld paa det Tidspunkt indtog: »Kancelliet var Hovedhjørnestenen i Danmarks Forvaltning; men det mærkelige var, som allerede nævnt, at dets Chef ikke var Rigets høieste Embedsmand. Denne Stillings Indehaver og Rigsraadets Leder var *Rigshovmesteren*; men hans Hovedbetydning laa i at han tillige var en Slags Finantsminister. Stillingen som Rigshovmester havde ofte staaet ubesat, f. Eks. fra Kristoffer Walkendorffs Død 1601 til Corfitz Ulfelds Tiltræden i 1643 — kun med en kort Afbrydelse i 1632 — men i saadanne Pauser havde *Statholderen paa Kjöbenhavns Slot udfyldt hans Rolle*— hvis da ikke ogsaa dette Embede stod ubesat, som det var Tilfældet fra 1618—1627 og fra 1632—37. Kongen frygtede aabenbart som Regel for at faa en altfor selvstændig Embedsmand ved sin Side. I hvert Fald undgik han samtidig at have begge Stillinger beklædt, og dette var selv efter hans Død kun Tilfældet en Gang fra 1648—1652, da Corfitz Ulfeld og Joakim Gersdorf indehavde Embederne, henholdsvis som Rigshovmester og som Statholder.

S. 123 oplyser Fabricius os nærmere om den *Instrux for Statholderstillingen*, der udstedtes, da Ulfeld i 1637 blev udnævnt. Det hedder deri, at han i Chr. IV's Fraværelse skal repræsentere ham »som det en Statholder egner«, underrette Kongen om fremmede Gesandters Ankomst og indtil han kommer tilstede »akkommodere« dem. Herigjennem var der givet en Spire til en Slags Vicekongestilling, og da Ulfeld faa Aar senere sendtes som Gesandt til England og Østrig, kaldtes han i de 2 Fuldmagter dels »vicarius noster« (vor Vicar) dels »regni nostri prorex« (vort Riges Vicekonge). Dernæst paa lagdes det i Instruxen Statholderen at sørge for hurtig Rettergang i Byen Kjöbenhavn og vaage over Overholdelsen af Kongens Fordringer. En Gang ugentlig skulde Byfoged og Un-

derfoged aflægge Regnskab for hvorledes de omgikkes Maltacisen og Kongens øvrige Rettigheder. Endelig havde han Nøglen til Østerport, og denne beholdt Ulfeld som bekendt, efterat han havde opgivet Statholderstillingen, hvad der gjorde ham det muligt at flygte bort hemmelig en Julinat 1651. Statholderen var særlig Tilsynshavende ved Alt, hvad der angik »Kongens Kjöbenhavn«. Fabricius anfører at Slange i Chr. IV's Historie yderligere fremhæver Statholderens Indflydelse, da hans Bestilling bestod derudi »at han havde Tilsün med den kongelige Hofetat og dens Udgifter, desligeste med Flodens Udrustning og Omkostninger«. Men dette var i Virkeligheden de to Hovedudgiftsposter paa Datidens Finansregnskab, saa at Statholderen hermed havde faaet Hovedindflydelsen paa Statens økonomiske Politik; han havde Rentemestrene direkte under sig. Ulfelds Embede rakte langt ud over tidligere Statholderes. »Næsten kun i Rang og i Navn var det forskelligt fra det ubesatte Rigshovmesterembede.«

For Rigshovmestrens Stilling savne vi en lignende Instrux som den for Statholderstillingen. Imidlertid faa vi gode Oplysninger om dette Embedes Rækkevidde dels i en Række Documenter til C. Ulfelds Historie som Rigshovmester dels i hans Efterfølger, Joakim Gersdorfs Arkiv. Vi faar at vide, at Ulfeld var Førsteminister og Finantsminister. Han forhandlede paa Kongens Vegne med Rigsraadet om Laan og Skatter og controllede disses rigtige Indbetaling, ja, han forbød under og efter Torstensonfeiden Rentemestrene at gjøre Udbetalinger paa Kongens Anvisning d. v. s. han hævdede Paraferingsprincippet ved de kongelige Udgiftsordrer. Samtidig udstedte han dog selv uden Kongens Vidende Anvisninger paa Øresundstolden, skiøndt denne hørte til Kongens private Indtægt. Forgjæves søgte Chr. IV at hindre ham i at befatte sig med Hofetaten; den gamle Konge maatte bøie sig, og Corfitz Ulfeld trængte ogsaa Tyske Cancellis Indflydelse paa Udenrigsstyrelsen tilbage. Først Fr. III beskar Ulfelds Embede til Fordel for Statholderen og Rentemestren; og efter Ulfelds Flugt udnævntes Danmarks sidste Rigshovmester »som hannem ud i Rigens Ærinder og Sager til hans kongelige Regjerings Opholdelse skal være behjælpelig«; det blev Joakim Gersdorf.

Det vilde føre for vidt — og heller ikke kunne paaregne tilstrækkelig Interesse hos Læseren — at følge Udviklingen af Hovmestrens Stilling i den paafølgende Tid. Hensigten med forangaaenede Fremstilling har været at paavise den overordentlig store Indflydelse som Ulfeld opnaaede ved de store Avancementer, og at fremhæve den egenmægtige Maade, hvorpaa han tilrev sig større Magt end der tilkom ham, Alt for at fremme egne Interesser paa Landets Bekostning. Vi har her i en »Nøddeskal« utvetydigt Bevis for de slette egoistiske Bevæggrunde, der ledede hele hans Færd som en forbrydersk Undersaat, der paa mer end en Maade bidrog til hans Fædrelands Ulykke.

Naar man fraregner at Ulfeld blev benyttet til et Par diplomatiske Sendelser i 1641 til Regensburg for at forhandle som Mægler for Chr. IV med Keiseren og senere til England for at mægle mellem Karl I og Parlamentet, to Missioner, der ikke førte til noget Resultat — thi at Ulfeld blev tildelt Rigsgravværdigheden var kun et Høflighedsudtryk mod Danmarks Udsending — hører vi intet om ham før i 1643 da han blev udnævnt til Rigshovmester. Denne udstrakte Myndighed kunde den stolte og overmodige Mand ikke taale; han ragede uklar med Rigsraadet, der saa skiævt til ham ikke alene for hans Personlighed men ogsaa fordi han som Kongens Svigersøn kunde støtte Kongen mod dennes naturlige Modstandere: Rigsraad og Adel, hvilket Kongen ogsaa haabede og ønskede. Men heri blev Kongen skuffet i høi Grad; thi for Ulfeld var det kun om at gjøre at hævde sin Embedsmyndighed og fremme sine personlige Interesser. Det varede heller ikke længe før end han stødte sammen med den hæftige, halstarrige og vanskelige Konge. Vi vil senere ofte faa Beviser paa, at Ulfeld varetog sin egen Tarv og i skammelig Grad forsøgte Statens. En Ulykke for Landet var hans Opsigt med Toldforholdene i Øresund; han viste her en Smaalighed ligeoverfor de Nationer, hvis Skibe passerede dette Farvand, chikanerede dem paa alle mulige Maader, undersøgte dem for at finde mulig Contrabande og for at paavise, at der seiledes under falsk Flag, hvilket forøvrigt hyppig var Tilfældet med Hollænderne, der under deres

Venner Svenskernes Flag sneg sig igjennem Sundet for at spare Told. Det er særlig fra dette Tidspunkt, at der opløftedes stærke Røster ogsaa fra Udlændinges Side om at Ulfeld stod i Ledtog med Toldembedsmændene og berigede sig paa Landets Bekostning, en ypperlig Illustration til det gamle Ord om »at sætte Ræven til at vogte Gæssene«. Særlig Svenskerne klagede i det Uendelige over Ulfelds Overgreb; den danske Regering svarede i Reglen kort og afvisende og hævdede, at man *ikke anklagede den svenske Nation*, men kun Kjøbmænd og Skippere, der, som Tilfældet hyppig var, søgte at snige sig igjennem. Man haabede paa en god Opfattelse af Danmarks Henstillinger; men heri tog man sørgelig fejl; Svenskerne var opbragt over vor Optræden, der i Virkeligheden ogsaa var haardhændet foruden høist skadelig for os i Længden, og de undlod ikke at ophidse andre Nationer imod os, særlig Hollænderne, der drev en mægtig Handel paa Østersøen. Hadet mod Danmark voxede stærkt; det svenske Folk sattes i Krigsstemning af deres dygtige Diplomater. Ganske vist var Sverige stærkt medtagen af den langvarige Deltagelse i Trediveaarskrigen; men det havde en stor og krigsvant Hær, ført af dygtige Generaler, og naar man nu kunde føre en heldig Krig mod det ret uforberedte Danmark, var der Udsigt til, at der kunde fratages dette baade Landstrækninger, Proviant og Penge, Alt til Gavn for det udmattede Sverige. Det skulde snart vise sig, at Sverige mente det alvorligt med en Krig; men der maatte ventes en Tid, da blandt andet dets Forhold i Tyskland skulde ordnes saaledes, at det ikke behøvede at frygte for at Danmark skulde faa skaffet sig Forbundsfæller dernede, der kunde falde det i Ryggen. Der var desuden en vigtig Omstændighed at tage i Betragtning; Sverige havde lidt et større Nederlag i Tyskland og havde blandt Andet mistet den øverste Feltherre Banér; han maatte erstattes og til Sveriges Held fandtes der en værdig Efterfølger efter den faldne Banér i Torstenson, med hvem vi snart kommer til at beskæftige os. Svenskerne der vilde os tillivs handlede resolut og inden vi vidste et Ord af det, havde vi dem over Hovedet paa os. De havde Alt parat — vi saare lidt og mangelfuldt.

Men forinden vi gaa over til Omtalen af det fiendtlige Op-

gjør mellem Sverige og Danmark, vil det være nødvendigt at forudskikke i Korthed en Oversigt over de politiske Forhold, der gik forud derfor, for deri at finde de Momenter, der kom til at spille en afgjørende Rolle ved Opgjøret — desværre til Skade for os.

Som bekiendt fra Historien havde Chr. IV efter sine Nederlag i Deltagelsen af Trediveaarskrigen set sig nødsaget til at slutte Freden i Lübeck med Keiseren 1629; vi slap dog forsaa-vidt godt derfra, som vi undgik at afstaa Landsdele paa Betingelse af at vi ikke paany vilde optage Fjendtlighederne. Kongen var imidlertid virksom paa anden Maade idet han stadig tilbød sig som Fredsmægler, en Rolle, som desværre siel- den førte til Noget af Betydning, da det i Reglen gjaldt om *Sepa- ratfred*. Til en bedre Forstaaelse af de udviklede Forhold, skal jeg gjøre et Uddrag af Fridericias udmærkede og klare Fremstil- ling, der kan læses med største Interesse i hans Værk »Dan- marks ydre politiske Forhold i Tiden fra Freden i Prag til Freden i Brømsebro 1643—1645 II B. S. 345 og flg. Efter en meget detailleret Fremstilling af de uendelige Forhandlinger om en *Præliminærtraktat*, der skulde hindre de mangehaande tænkte Separattraktater, skriver Fridericia: »Sagen var, at det politiske Barometer var i ustandselige Svingninger, hidrørende fra de mangehaande i Krig og Fred interesserede Magter, der drev et forargeligt diplomatisk Spil, stadig søgende at vælte Skylden for Hindringerne over paa andre. De pludselige Seire snart paa fransk snart paa svensk Side mod Keiseren flyttede øieblikkelig Brikkerne paa Skakbrættet. For Sverige gjaldt det om Besiddelsen af Pommern, der laa det saa bekvemt ved Østersøen og at hindre Danmark i at faa fast Fod i Tyskland. Derfor intrigeredes stadig paa den ene eller anden Maade. Ulyk- ken for Danmark var, at dette Land ikke havde en eneste sand Ven; det havde selv forskiertset sin Lykke ved de usalige Told- bestemmelser baade ved Elben og særlig i Sundet; derover vare de Lande, der handlede paa Østersøen og som ved Tolden paa- lagdes store Byrder, blevne harmfulde saameget mere som de vidste at Danmark ikke ved egen Kraft formaaede at holde dem borte, hvis de sluttede sig sammen. Sverige benyttede en-

hver Leilighed til ved sine dygtige Diplomater at sværte Danmark og til at faa Forbund med Stater, der ogsaa var os paa Nakken. Ulykken var at Chr. IV hverken vidste ud eller ind og ikke kunde finde Støtte hos Rigsraad og Adel, der klarere end han saa Landets svage Kræfter. Chr. IV var et Stemningsmenneske, der manglede Overblik og tillige diplomatisk Snedighed. Han var naiv »forstod sig ei paa Rænker«; Alt var Kjøb og Salg; den Høistbydende gaar af med Profitten.

Den egentlige Afslutning skulde finde Sted i Osnabrück og Münster; Forhandlingerne dér førte til Intet, der var os fordelagtigt. Medens disse mellem de Keiserlige og Danske endnu ikke var endt, overraskedes Alle pludselig ved at de Svenske havde brudt Freden med Danmark, og at den svenske Hær *uden* forudgaaende Krigserklæring stod paa Holstens Grund under Torstenson.

Aarsagen til Krigens Udbrud laa saaledes helt og holdent længere tilbage. Der var tillige et Moment, der havde sin Betydning ved at gaa som en dyb Understrøm under den vexlende Overflade; det var det gamle Nag mellem Sverige og Danmark, der ikke kunde komme til Ro, og Svenskerne kunde ikke glemme, at der var en Tid, hvor de vare de underlegne; Generation paa Generation voxede op i Følelsen af at Danmark var Arvefienden. Nu efterat Sverige med Bravour havde deltaget i Trediveaarskrigen og var vel rustet, kom yderligere det længe nærede Ønske om at blive den toneangivende Nation i Norden til Orde, og det kunde kun gaa i Opfyldelse naar Danmarks Magt var grundig knækket. Der var en stærk Spænding mellem Chr. IV og Oxenstierna, Sveriges fremragende Diplomat; Kongen kunde ikke glemme det aarelange Had til Naboriget, der nu viste et høist uvenligt Ansigt mod os, og han udtrykte sin Hiertensmening i saa voldsomme Udtryk som: »For denne fromme Iver (at hidse Alle op mod hverandre) vil Du have Din Belønning i Helvede; sammen med alle troløse skal Du lide de frygteligste Pinsler i al Evighed«.

At Oxenstierna heller ikke lagde Fingrene imellem, naar han talte om Chr. IV fremgaar med al Tydelighed af et Brev fra ham til Sønnen Julius i Slutningen af 1643. Fridericia gien-

giver Ordlyden deraf: »Hvad Kongen af Danmark har tilføjet os for Tort og hvorledes han har trampet os paa Fødderne, hvad Intriger han har havt med vore Fiender og Naboer til vort Præjudicium, og hvorledes han endnu tragter efter vort Blod og vor Undergang, det véd Du tilforn; i dette Aar har han haandteret os som om vi vare hans Dreng og Landet hans Træl og Eiendom og gjort os hvad der syntes ham, uden at tænke paa Venskab, Retfærdighed, Forbund, Fordrag, Foreninger, Afskeder og øvrig sædvanlig Skik, hvilket ikke kan taaes uden vor Undergang; thi det svækker os og betager os alle Midler; det er for os som en hemmelig fraadende Krig uden al Fare for Danmark, ja, kun dets Nytte og Fordel«.

Man bør imidlertid ikke glemme, at Oxenstierna under Fredsforhandlingerne i det sidste Aar havde benyttet alle mulige diplomatiske Kneb til at sværte Danmark, lægge det for Had hos Alle og arbeide hen til vor Isolering.

Der var altsaa Tønder nok til en Brand; der behøvedes kun en Gnist for at den lyse Lue viste sig. Det var nu blot om at vælge det rette Tidspunkt til at sætte en Lunte til, og det var ikke let at finde særlig af Hensyn til de forviklede Forhold i Tyskland. Dertil kom, at der ikke i det svenske Rigsraad var en ubetinget Tilslutning til en Krig; men den kloge Oxenstierna, der allerede under Haanden havde belavet sin Hærfører i Tyskland paa Muligheden af et Overfald paa Danmark, forstod til Slut at faa Rigsraadets Samtykke til Krig. Det fremgaar af Alt, at han allerede i Mai Maaned 1643 var klar over at en saadan var uundgaaelig og i samme Maaned har han udvalgt Torsten-son til den faldne Feltherre Banérs Efterfølger og sat ham ind i Forholdene med Ordre til: at bevare Hæren samlet og naar Tidens Fylde var kommen at gaa over Elben ind i Holsten, ind i Jylland og om mulig over til Fyen.

Endskiøndt det af forskellige diplomatiske Forhandlinger mellem Sverige og Danmark i Løbet af Somren tydelig fremgik, at Svenskerne havde ondt i Sinde, var Chr. IV og hans Rigsraad sorgløse tiltrods for at vor dygtige Gesandt i Stockholm Peder Vibe gentagne Gange lod os forstaa, at der fore- stod os urolige Tider. Hans Vink gjorde mærkværdigvis intet

Indtryk paa den danske Regiering. Vi viste tvertimod en sørgelig Mangel paa diplomatisk Snille og optraadte endog paa en meget udfordrende og klodset Maade; det synes som det var Ulfeld, der særlig bar Skylden derfor; han var overlegen lige overfor Sveriges Gesandt i Danmark, Strømfeldt (tidligere kaldet Fegræus), og rettede overmodige Angreb paa den svenske Regiering. En kolossal Dumhed begik vi tillige ved at røre ved Sveriges ømme Punkt: Sundtoldspørgsmaalet, da der foretoges endnu skarpere Visitationer af Skibene og øvedes Overgreb af forskellig Art. I den Anledning fik vi en meget skarp Skrivelse fra Oxenstierna; men hans truende Ord gjorde stadig ingen Virkning paa de naive og godtroende Danske.

Imidlertid havde Oxenstierna truffet alle nødvendige Forberedelser; han mente at Krigen mod Danmark godt kunde iværksættes *uden* at dette blev underrettet derom ad diplomatisk Vei og tilmed ogsaa uden at Sveriges Forbunds-fælle, Frankrig, som det jo skulde støtte i Tyskland, fik Meddelelse om dette alvorlige Skridt. D. $30/_{11}$ faar Torstenson Ordre til at handle, naar han fandt Tidspunktet passende og til i det Hele at gaa frem med den største Strængighed overalt hvor han naaede frem i Danmark. Torstenson betænkte sig ikke længe, men rykkede med den samlede Hær ind i Holsten d. $12/_{12}$ 1643. Nu var alt-saa Tærningerne kastede!

CAPITEL III

Da flere Grunde træde hindrende iveien for at give en detailleret Fremstilling af Begivenhederne i denne Krig med Sverige 1643—1645, ligesom ogsaa af den 12 Aar senere haarde Kamp med Carl Gustav med Slutscenen: Kampen om Kjøbenhavn 1659 og derigennem med Spørgsmaalet om Danmarks Bestaaen, maa jeg indskrænke mig til at gjengive Krigens Forløb i korte Træk; dens Afslutning ved Fredsslutningen i Brømsebro maa jeg dog omtale ret udførligt, dels for at fremhæve hvor slet Danmarks Regiering havde sørget for at skaffe os stærke Allierede, medens Sverige havde sikret sig saadanne, dels for at kunne faa Lejlighed til dog engang at kunne udtale en Ros

over Ulfeld, der absolut kæmpede energisk for sit Lands Interesser og endelig, ikke mindst, fordi det for os uheldige Udfald af Krigen desværre ikke lukkede vore Øine op for den Fare, der kunde true os i Fremtiden. Oxenstiernas hele udfordrende Optræden med hans ublu Fredsbetingelser var ikke til at tage fejl af; der tænktes paa en endnu føleligere Hævn; og i Virkeligheden blev Krigen 1643—45 kun en Forløber for Krigen 1658—59, der berøvede os de eftertragtede betydelige Landsdele, saa at Danmark reduceredes stærkt paa mere end én Maade.

Til en kortfattet Oversigt over Svenskernes uventede Indfald i Danmark og vore Uheld i Kampen, der bevirkede at vi ret hurtig, særlig paa Grund af udenlandske, Sverig venligsindede, Magters Pres paa vor Regering, blev nødsagede til at gaa ind paa den Mægling som tilbødes af de fremmede Gesandter, benytter jeg hovedsagelig hvad A. Fabricius meddeler i sin »Illustreret Danmarks Historie« II Del S. 270 og flg.

»Med Lynets Hastighed oversvømmede Torstenson Hertugdømmerne, der strax faldt i hans Hænder paa Fæstningerne Glückstadt og Krempe nær; i Januar 1644 gik han ind i Jylland og bemægtigede sig Alt lige indtil Skagen; hans Plan at gaa over til Fyen forpurredes stadig af danske Skibe. Paa samme Tid var en svensk Hær under Horn brudt ind i Skåne og bemægtigede sig denne Landsdel dog med Undtagelse af Malmø, der forsvarede sig tappert. Imidlertid var den 67aarige Chr. IV vaagnet op af Døsen og tog for Alvor fat paa Landets Forsvar. Efterat have sat Fyn i Forsvarstilstand gik han ombord i Flaaden, Danmarks bedste Værn, for at søge at holde vor Magt tilsøs. Svenskerne satte ogsaa deres Flaade i fortrinlig Stand og fik ydermere Understøttelse af en stor hollandsk Flaade. Da Chr. IV fik Nys om at denne var underveis, gik han den resolut imøde i Nordsøen for at hindre den i at naa om Skagen ind til Sundet; i 2 Søslag d. 16de og 24de Mai 1644 i Listerdyb ved Vestkysten af Slesvig tilredte han den saa ilde, at den maatte vende om og gaa tilbage til Holland. Imidlertid var den svenske Flaade løbet ud under Admiral Kaj Fleming, der indtog Øen Femern førend Chr. IV kunde naa derhen; men allerede d. $\frac{1}{7}$ var han der med sine 39 Skibe og det kom

til det blodige Slag paa Kolberger Heide. Det er noksom bekendt hvilken Helt Chr. IV var, da han i Slaget paa Kolberger-Heide paa »Trefoldigheden« blev ilde tilredt af Jernstumper, der gav ham alvorlige Skrammer og slog ham i Dækket, og hvor uforfærdet han derefter holdt ud indtil Slaget endte efter 10 Timers Forløb. At han tiltrods for det gode Exempel han afgav fandt en mangelfuld for ikke at sige slet Understøttelse ombord, fremgaar af hans diærve Udtryksmaade i et Brev til Rigshovmester Ulfeld: »Jeg havde mine Admiraler og Underofficerer ombord og gjorde dem stor Fortrøstning om Steile og Hiul, om de ikke fægtede bedre end de gjorde sidst. Rigens Admirals Truppe lod ham fægte en Stund ganske alene. Mig brugte de til et Skærnbrædt mellem dem og Fienden. En af mine skiød mig igennem Fokken, saa at jeg haver det rette Selskab at drages med.« Efter Slaget maatte den ilde tilredte svenske Flaade søge ind i Kielerfjord, hvor Chr. IV lagde sig udenfor for at forhindre bl. a. dens Proviaivering. Desværre undlod den keiserlige General Gallas, der var sendt os til Undsætning, at beskyde den indespærrede Flaade. Atter et Uheld for os. Under Kongens Fraværelse, da han maatte til Kjøbenhavn for sine Saars Skyld og for at varetage de Forretninger, der ventede paa ham, faldt Torstenson over vore Skandser i Holsten og nedhuggede Besætningen. Admiral Galt, der havde at passe paa, at den svenske Flaade ikke slap ud, forsømte sin Pligt og maatte bøde med Livet derfor paa Slotspladsen d. $31/8$. Det synes som om den stakkels Konge skulde tømme en bitter Skaal tilende; Ulykker af enhver Art væltede ind over ham. Den ovenfor omtalte ødelagte hollandske Flaade var atter bleven fornyet; den naede uden Hindring ind i Østersøen, hvor den forenede sig med den svenske Flaade, saa at 64 Skibe d. $13/10$ kunde tage det op med den langt ringere danske, der under Kommando af Pros Nielsen Mund laa mellem Lolland og Femern; trods Overmagten forsvarede han sig tappert indtil hans Skib var entret; han selv og Besætningen nedhuggedes og deres Lig kastedes i Vandet; kun 2 Skibe undslap til Kjøbenhavn, hvor den sørgelige Efterretning fuldstændig nedslod Modet paa den tapre Konge.«

Skiøndt det i Virkeligheden dreiede sig om en nordisk Krig, vilde de fremmede Magter, der var Sveriges Forbundsfæller — Frankrig, Generalstaterne og senere England — benytte Leiligheden til at fiske i rørt Vande, særlig for at faa den for deres betydelige Handel paa Østersøen forhadte Øresundstold hævet eller i hvert Fald nedsat. Imidlertid var Frankrig, Sveriges faste Vaabenfælle i Tyskland, dog ikke uden en vis Frygt for at Sverige kunde blive for mægtigt; og heller ikke ønskede det, at Generalstaterne, hvis Interesse maaske ikke senere faldt sammen med de Franskes, skulde faa for stor Indflydelse i Norden; det gjaldt derfor om at Danmark ikke svækkedes i for høj Grad. Da Frankrig desuden savnede i Tyskland det svenske Troppcorps, der uden dets Villie var kommanderet op mod Danmark, bød de politiske Hensyn, at der arbejdedes hen til en Forsoning mellem Danmark og Sverige; og i Virkeligheden gjordes der allerede, før Krigen var endt, Forsøg paa at bilægge Striden; der fandt saaledes d. $15/8$ 1644 Forhandlinger Sted mellem Corfitz Ulfeld og Generalstaterne. Ulfeld viste sig her virkelig som en snild Diplomat, idet han med Kraft fremhævede, at han altid ligesom Faderen havde tilraadet et venkabeligt Forhold til Generalstaterne; han stillede sig derfor langt mere medgjørlig i Sundspørgsmaalet og fik Chr. IV, der nu indsaa Nødvendigheden af større Imødekommenhed end hidtil mod de nederlandske Gesandter og mod deres Forslag om Mægling, til at fire betydelig i dette brændende Spørgsmaal. Som Følge af at Danmark begyndte at lytte til de Fremmedes Opfordring sendte Frankrig en Gesandt, de la Thuillerie, til Stockholm og Kjøbenhavn; Chr. IV meddelte ham, at han vilde modtage Frankrigs Mægling saameget mere som Sverige allerede var gaaet ind paa en saadan. Forhandlingerne trak desvære i Langdrag, men holdtes dog gaaende; da indtraadte den for os sørgelige Begivenhed d. $13/10$ 1644: at vor Flaade var bleven fuldstændig ødelagt af den svensk-hollandske Søstyrke, og dermed var Signalet givet til at der maatte gøres Alvor af den af Frankrig og Holland foreslaaede Mægling. Der fastsattes af de Fremmede et Fredsmøde, der skulde afholdes d. $8/2$ 1645 i *Brömsebro* paa den svensk-danske Grænse mellem Christianopel og Kalmar.

Det var under sørgelige Auspicier at vi gav Møde; medens Svenskerne stod i Jylland og Skåne og stadig støttedes af deres Allierede, stod vi saa godt som alene, vor Flaade, Landets bedste Værn, var ødelagt og vort Skatkammer tømt.

I Kjøbenhavn var der stærk Uro og Uenighed; Forholdet var meget spændt mellem Corfitz Ulfeld og Kongen, der havde sin Svigersøn mistænkt for at have handlet uredelig ved Leverancerne og forsømt Landets Forsvar. Ulfeld blev fornærmet, trak sig tilbage fra Hoffet og ønskede at tage sin Afsked*). Men Kongen var bange for et Brud med Ulfeld; han frygtede for, at denne kunde være istand til alskens slette Handlinger og at han skulde blive hans Fjende; Hensynet til Leonora Christina har maaske ogsaa lagt en Dæmper paa hans Harme. Han maatte bide i det sure Æble, forsone sig med Ulfeld og endog bringe det tunge Offer at stille ham i Spidsen for de Kommissærer — Chr. Thomesen Sehested og de 2 Rigsraader Christoffer Urne og Jørgen Seefeld — der skulde forhandle om Freden.

D. ^{13/1} 1645 opsattes paa Frederiksborg Slot Instruxen for de danske Kommissærer; der skulde fordres en fuldkommen Tilbagegivelse af de Landsdele, Svenskerne havde besat, samt en Skadeserstatning; den gjensidige Toldfrihed for Svenske i Danmark og Danske i Sverige skulde ophæves og Trafiken i Sundet være som tilforn. Skiøndt man var paa det Rene med, at Svenskerne ikke vilde gaa ind paa vore Fordringer, mente man dog, at de skulde opstilles; der var da altid Noget at slaa af paa. —

Midt i Januar reiste vore Kommissærer til Christianopol sammen med den franske Gesandt og de nederlandske Gesandter, Schaap og Sonck, der skulde begive sig til Svenskernes Samlingssted.

I Sverige, hvor Dronning Christina nu var den Regjerende siden December 1644, udnævntes til Kommissærer den store Diplomat, Rigskansler Axel Oxenstierna og Rigsraaderne Jo-

*) Han minder i sin Optræden ofte om Bismarck, der truede med »at sige op« hos den gamle Kejser Wilhelm, naar han ikke fik sin Villie.

han Skytte, Mathias Soop, Thune Bielke samt senere Thune Sparre, der afløste Skytte.

Det var strænge Fordringer deres Instrux lød paa nemlig: Sundtoldfrihed for alle svenske Undersaatter og alle indenfor Sveriges Beskyttelse staaende Folk; det skulde forlanges som et første Hovedpunkt. Hvis Enighed opnaeades derom, skulde Gesandterne forlange Skadeserstatning til de Private, der havde lidt Overlast ved de danske Overgreb, særlig til de Geer (denne svenske Hollænder havde 2 Gange udrustet hollandske Flaader, hvoraf den første som omtalt var bleven saa ilde medtagen i Listerdyb); svenske Krigsskibe skulde uhindret kunne passere de danske Farvande. Danmark maatte ikke slutte noget Forbund *mod* Sverige. Men ikke nok hermed! Saafremt Sundtoldspørgsmaalet blev bragt i Orden skulde Kommissærerne gjøre Fordring paa Kaution for Freden og begynde med at fordre Skaane, Halland og Blekinge samt den østlige Side af Sundet; men, hvis denne Landafstaaelse ikke kunde opnaas, skulde der forlanges 4 eller 2 Millioner Rigsdaler og som Pant derfor Landskrona, Helsingborg og Laholm for 50 Aar. For at gjøre Maalet fuldt planlagdes, hvis Krigen fortsattes, en Alliance med Generalstaterne, der sigtede til Intet mindre end til en *Deling af Danmark*, saaledes at disse erhvervede Fyn og Bælterne for en lang Tid og at der sørgedes for at Sverige beholdt den østlige Side af Sundet, Siælland og de omliggende Øer.

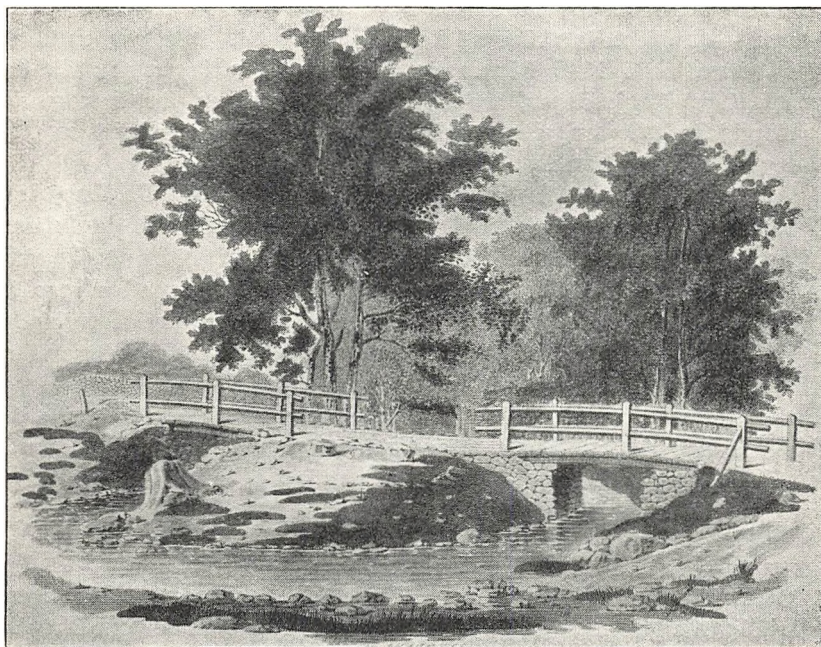
Som man ser, det var ublu og grove Fordringer, det overmægtige Sverige fremkom med; Danmark skulde ikke alene tugtes grundig, men der skulde helst arbeides hen til at dets Existents tilintetgjordes.

Det var indlysende, at der vilde blive en haard Kamp om Betingelserne for en Fredsslutning, og at vort Velfærd stod paa Spil, saafremt der ikke fra udenlandsk Side lagdes en Dæmper paa Svenskernes Overmod; man haaabede paa de udenlandske Magters indbyrdes Jalousi.

De svenske Kommissærer reiste nu fra Stockholm til Søderåkra, hvor de tog Kvarter i nogen Afstand fra de Danske i Christianopol. Midt imellem Søderåkra og Christianopol laa det fra

tidligere Tid bekiendte Sted, hvor omsider Freden mellem Sverige og Danmark sluttedes: *Brømsebro*.

Et Par Ord om dette Mødested som gjengives paa hosstaaende, iøvrigt sielden forekommende, Billede.

Brømsebro (Farvelithografi fra »Forsell, 1 år i Sverige«).

Den lille Brømsebæk deler sig kort før Udløbet i Østersøen for en Stund i 2 Arme, der omslutte en lille Holm; den danner en Høi, forbundet med Land ved 2 smalle Broer. Midt paa den fandtes fra gammel Tid en stor rund Sten, der antages for at have været Mærket for Grændsen mellem de 2 Naboriger; forøvrigt tjente Holmen som en Markedsplads, hvor mange Borgere og Bønder især fra Danmark pleiede at komme sammen for

at afsætte deres Varer*). (Billedet, der findes i Forsell, »1 år i Sverige«, mangler ganske vist den store runde Sten, men der er angivet et Par større Sten og Rester af forskellige Rækker mindre Sten, der »kunne« tyde paa en vis Inddeling af Høien. Paa denne Holm, der har Navnet Brømsebro, var for et Aarhundrede siden, 1541, Chr. III og hans Svoger Gustav Vasa truffen sammen for at slutte Fred og Forbund mellem deres Riger — hvilket dog blev af kortere Varighed. Dengang mødtes Kongerne, nu i 1645 Rigsraaderne med deres Instruxer fra de respektive Regjeringer, ledsagede af Gesandter for fremmede europæiske Magter, der skulde optræde som Mæglere og bilægge Stridighederne.

Efter den trufne Aftale aabnedes nu d. $\frac{8}{2}$ 1645 Fredsmødet. Det gik ret formelt til. Gesandterne stillede sig ved den store Sten; Kommissærerne opholdt sig i Telte ved begge Broerne; paa et givet Signal ved Trompetstød gik disse frem med afmaalte Skridt, saa at de mødtes samtidig paa Høien ved Grændsestenen og blottede Hovederne. Oxenstierna og Ulfeld rakte hinanden Haanden; det samme gentoges af Kommissærerne paa begge Sider. Efter gjensidig udtalte Lykønskninger om Foretagendets heldige Udfald, rakte Modstanderne atter hverandre Hænderne og fiernede sig derpaa — i Virkeligheden et ret eiendommeligt særpræget Tidsbillede!

Fredsmødet er aabnet.

Forhandlingerne skulde efter Aftale ikke foregaa mundtlig men skriftlig med de mæglende Magters Gesandter som Mellemmænd; da denne Fremgangsmaade viste sig tidsspildende, gik man snart over til mundtlig Forhandling, saameget mere som det viste sig, at de modstaaende Interessers Varetagelse vilde udarte til et pinligt og langtrukket Tovtrækkeri.

Det vilde tage altfor megen Tid og Plads, og forøvrigt virke trættende, at give en udførlig Fremstilling heraf; der maa nøies med at fremhæve Pointerne i Handlingens Gang.

* Ifølge O. Nielsen (Gamle jyske Tingvidner. 1882) fandtes paa Tingstederne, der i Reglen laa under aaben Himmel, en saadan stor Sten hvorpaa f. Ex. en Tyv, der skulde dømmes, maatte sidde — deraf Navnet Tyvsten; Stenen ved Brømsebro kan »maaske« tyde paa et saadant Tingsted.

De Svenske lagde for d. $13\frac{1}{2}$ og fremkom ifølge deres Instrux strax med de deri indeholdte Fordringer med Hensyn til Sundspørgsmaalet. Den Form hvori disse fremførtes var stødende for de Danske, der imidlertid var uforsigtige nok til d. $17\frac{1}{2}$ at give et temlig afvisende Svar; da Svenskerne d. $20\frac{1}{2}$ benægtede den danske Konges Høihedsret i Sundet, fremhævede de Danske d. $21\frac{1}{2}$, at Spørgsmaalet om Sundtolden ikke kunde afgiøres førend Spørgsmaalet om de tagne Provindser var ordnet. De Danske havde begaaet en Feil ved at give Ordet først til Svenskerne; i modsat Fald kunde de have opstillet Spørgsmaalet om Tilbagegivelsen af de besatte Landsdele som første Punkt paa Dagsordenen. Mæglerne søgte forgjæves at faa de Danske til at moderere Udtrykkene i den ret skarpe Erklæring. Oxenstierna blev rasende og erklærede rent ud, at hvis Danmark ikke gav efter, vilde Forhandlingerne blive afbrudt og Krigen gjenoptagen. De la Thuillierie, der viste stor Takt, Smidighed og tillige Bestemthed lige overfor Brushovederne paa begge Sider, fik forebygget, at Svenskerne afgav et skriftligt Svar, og foreslog at Forhandlingerne fra nu af skulde være mundtlige og foregaa igjennem Mæglerne; underhaanden lod han Oxenstierna vide, at han maatte moderere sine Fordringer og arbeide hen imod Fred; da han handlede i Overensstemmelse med sin Regjering, Mazarin og de franske Befuldmægtige d'Avaux og Servien, bad han ham tænke vel over, at der let kunde ske et Brud med Frankrig, der havde endel at beklage sig over Sveriges Opræden, fremfor Alt fordi det ikke støttede Frankrig tilstrækkelig i Krigen mod Keiseren. Iøvrigt havde han, der ikke kunde sympathisere med Svenskernes Overmod, forhandlet med sin Regjering og forlangt dens Ordre for det Tilfælde, at Traktaten blev brudt. Oxenstierna blev betænkelig ved denne Udtalelse, saameget mere som han ikke var sikker paa at kunne stole paa Generalstaternes Vaabenmagt; da han derfor begyndte at give noget efter, lod de la Thuillierie de Danske samtidig vide, at der fra deres Side nødvendigvis maatte gøres »betydelige« Indrømmelser med Hensyn til flere Toldspørgsmaal.

Det blev nu klart for Corfitz Ulfeld, at han maatte bøje

af fra den ham tildelte Instrux. Han henstillede derfor til Chr. IV at gaa med til Indrømmelser, særlig frafalde Kravet om Skadeserstatning, naar Svenskerne vilde tilbagegive de erobrede Landsdele og endte med at fremhæve vor elendige finansielle Tilstand og Frygten for at Forhandlingerne skulde afbrydes, da de fremmede Gesandter var kiede af at være der til ingen Nytte, eftersom Forhandlingerne ingen Veie kom; tillige voxede Svenskernes Overmod stadig. Chr. IV svarede endelig d. $21/3$ at Skadeserstatningen kunde bortfalde, men at Toldspørgsmaalet burde staa ved Magt. Da Ulfeld paany udtalte Frygt for at Traktaten skulde blive brudt, i hvilket Tilfælde Hollænderne strax vilde gaae sammen med Sverige, og da han endte med at udtale, »at Kongen burde give efter og rette sig efter sine tro Tieneres og Raaders Ønsker«, blev Chr. IV omsider betænkelig ved Situationen, saameget mere som Svenskerne huserede slemt i Holsten, Königsmark havde indtaget Stiftet Bremen og Torstenson d. $24/2$ havde vundet en afgjørende Seir i Böhmen over den keiserlige Hær. Resultatet af hans Overveielser blev, at han d. $23/3$ sendte sine Kommisærer en Skrivelse, hvori han meddelte dem »naadigst i Herrens Navn Fuldmagt til Freden med de Svenske at slutte og indgaa som I kunne eragte det Os og Vort saavel som Eders Fædreland kan være tjenstligst og gavnligst, og som det bedst er at bekomme, ei tvivlende I jo herudi gjøre, hvad Eder mulig er. Befalende Eder Gud«.

Efter at dette Svar var indløbet kom der Fart i Forhandlingerne og Svenskerne opnaaede i det Hele og Store deres Forlangender i Toldspørgsmaalet.

Imidlertid rykkede Oxenstierna d. $25/3$ atter frem med grovt Skyts; han forlangte nu Garanti for at Danmark vilde opfylde sine Forpligtelser med Hensyn til Fred. Chr. IV skulde faa Jylland tilbage med Undtagelse af Vendsyssel, *men* skulde afstaa Skåne, Halland og Blekinge til Svenskerne; han skulde opgive Høihedsretten over Sundet og Østersøen saavel som Retten til at anlægge Befæstninger ved Sundet.

Oxenstierna skrev med Blod, hvilket fremgaar tydelig nok af hans Skrivelse til Dronning Christina »at de foreslaaede

Betingelser var vel egnede til Danmarks Despekt og Ruin«. Han var en haard Creditor og svarede kategorisk, da Mæglerne foreslog om ikke Bremen og Holsten burde tilbagegives de Danske, »at der ikke kunde være Tale om Bremen; det var for Sverige en bydende Nødvendighed at man sikrede sig Bremen, Verden, Minden og Osnabrück samt Herredømmet over Weserstrømmen, da man saaledes kunde omringe Danmark og skille det fra dets Venner i Syd.«

Fredericia bemærker S. 474: De svenske Fordringer gjorde et høist ubehageligt Indtryk paa Mæglerne; de hollandske Gesandter savnede Interesse for Sveriges territoriale Udvidelser og de la Thuilleries, der særlig berørtes pinlig af Sveriges Handlemaade, fandt Anledning til at udtale for sin Regjering: »denne Krig er Oxenstiernas og han vil beholde en Del af Danmark; han tror, at alt er Svenskerne tilladt«. Han truede Svenskerne med at ville reise bort og viste hen til Polens og Ruslands Skinsyge. Han hindrede, at Svenskernes haarde Betingelser meddeltes de Danske; men han lod disse vide, at de maatte mødes med Mæglerne for at stille Sikkerhed. Corfitz Ulfeld og hans Kommissærer blev harmfulde over en saadan Fordring og udhævede, at det var Danmark, der trængte til Garanti for Freden. Ved et Møde med Mæglerne d. 1/11 paaviste disse Nødvendigheden af at komme de Svenske imøde. Ulfeld mente at maatte foreslaa Chr. IV at tilbyde Øsel, Jemteland og Bornholm eller idetmindste en Sum Penge. Kongens Svar lød: han vilde nødvendig afstaa Bornholm men vilde tilbyde Jemteland og helst affinde sig med en Pengesum. Svenskerne fik imidlertid Hollænderne hidsede op mod Danmark; de forlangte en Omordning af Toldspørgsmaalet i deres Favør; i modsat Fald vilde de sende en Flaade herop og gaa sammen med Sverige.

Skiøndt Svaret fra Stockholm paa Danmarks Forslag lød paa, at der burde staas fast paa de ovennævnte Betingelser, næredes dog visse Betæneligheder for at det ikke vilde være saa lige til at de kunde gennemføres; man var nemlig ikke saa ganske sikker paa, at Sjælland saa let kunde erobres, man kunde ikke ønske at Hollænderne skulde tage de danske

Øer og endelig var det tydelig, at hverken Frankrig eller Holland gierne saa Sverige i Besiddelse af Sundet. I den hemmelige svenske Instrux, der var de Danske ubekjendt, udtaltes udtrykkelig, at man skulde have Noget at slaa af paa saafremt der kunde opstaa Fare for en Afbrydelse af Fredsmødet; i saa Fald vilde man nøies med en Pengesum og faa Gotland, Øsel Herjedalen og Jemteland til Ejendom.

Oxenstierna fik nemlig omsider Øinene op for at han ikke strax kunde faa Hollænderne til at slutte sig til Sverige mod Danmark; de vilde kun yde Støtte til Opfyldelsen af Sveriges Ønsker angaaende Handlen og Søfarten, men var imod territoriale Sikkerhedsforanstaltninger; og som nævnt hverken Frankrig eller Holland vilde se Sverige som Herre i Sundet.

Hollænderne gjorde imidlertid Alvor af deres Trusel, og for at give deres Fordringer Eftertryk sendte de en Flaade til vore Farvande; d. $\frac{5}{6}$ passerede den Sundet medens den nedbøjede Kong Chr. IV fra Kronborg med Smerte maatte se sit Hierte-barn — Sundet — i fremmed Vold. Da Flaaden lagde sig i Kjøgebugt og i Drogden maatte vi meddele Hollændernes Befuldmægtige, at vi bøiede os for deres Fordringer; derved opnaaedes Enighed med Hollænderne.

Men den haardeste Nød var endnu at knække: Udsoningen med Sverige; det var en absolut Betingelse for Freden og tilige for Beseglingen af Overenskomsten med Generalstaterne.

Det var klart for vore Kommissærer og deres Ven og Beskytter, de la Thuillerie, at vi maatte gaa videre paa Offrenes Bane; de henstillede til Kongen, da Situationen var uholdbar, at der skulde tilbydes Sverige: Øsel, Gotland og Jemteland samt Pantsættelse af Halland. Da der ikke fra Kjøbenhavn indløb hurtigt Svar, handlede Kommissærerne paa egen Haand og bad d. $\frac{17}{6}$ de la Thuillerie om at forebringe deres Tilbud til de Befuldmægtigede.

I Kjøbenhavn var Alt i Forvirring og Uro; Chr. IV kom stærkt til at føle at han manglede et nogenlunde kraftigt Parti og at han *nu* maatte rette sig efter Rigsraadet, der gav vore Kommissærer Tilslutning til deres Tilbud til Sverige.

I Sverige var Folket kied af den langvarige Krig og de for-

viklede Forhold, og særlig Geistligheden tog Ordet for en snarlig Fred-Slutning. Oplyst om Stemningen baade i Danmark og Sverige foreslog nu de la Thuillerie, at man d. $\frac{6}{7}$ skulde mødes til en direkte Underhandling ved Brømsebro, hvor man ikke havde været siden Traktatens Aabningsmøde; efter talrige Sammenkomster forelagde nu de la Thuillerie de Danskes og Svenskes Concepter til selve Fredstraktaten for Kommissærerne paa begge Sider. Efter Bilæggelsen af endnu nogle Stridspunkter overbragte nu de la Thuillerie de Svenskes Exemplar til de Danske og disses til de Svenske; i Teltene besegledes Traktaten af den franske Gesandt og Kommissærerne; han erklærede at hans Mæglervirksomhed nu var tilendebragt og at han vilde begive sig til de svenske Kommissærer som sin Herres og Konges Forbundsfæller. Derefter lød Trompetstød. Corfitz Ulfeld holdt en Tale, hvori han takkede Kongen og Dronningen af Frankrig samt deres Ambassadeur for den Iver, de havde vist ved Fredens Tilveiebringelse og endte med at lykønske Dronning Christina til hendes Regeringstiltrædelse. Oxenstierna svarede med en lignende Tale og forsikrede om Sveriges Venskab. Kommissærerne vexlede Haandtryk og venskabelige Ord, hvorefter hver gik til Sit.

Med Hollænderne blev Traktaten undertegnet; de la Thuillerie hindrede imidlertid, at de blev nævnede som Mæglere i selve Hovedakten.

Der var altsaa sluttet Fred, men af en saadan Art, at Pfalzgreve Carl Gustav, den senere svenske Konge Carl X, yttrede derom »at den kun nærmest havde Karakteren af en Vaabenstilstand«. I disse Ord ligger tydelig nok en bestemt Tanke og Haab om at det senere kunde lykkes at gaa videre og gjøre det af med Danmarks Selvstændighed.

Det er ovenfor berørt, at der i længere Tid havde bestaaet et alt andet end venskabeligt Forhold mellem Chr. IV og Ulfeld og at han havde givet ham mange knubbede Ord, da han i sit stille Sind var overbevist om, at Ulfeld ikke varetog Landets Interesser paa den Maade det tilkom ham i Egenskab af den høitbetroede Rigshovmester. Han havde havt for gode Tanker om sin Svigersøn; men skiøndt han snart paa mange Maader

skulde blive overbevist om dennes slette Egenskaber, maatte han stadig bide sin Harmen i sig af Frygt for Hævn fra hans Side.

Da vi ved Fredsslutningen i Lübeck i 1629 var sluppen nogenlunde helskindet ud af den for os saa uheldige Deltagelse i Trediveaarskrigen, og da vi havde lært at kiende den Magt, Svenskerne udfoldede i Tyskland, en Magt, der let kunde blive farlig for os, laa det snublende nær at vi, saa snart de finansielle Forhold tillod det, af bedste Evne arbeidede paa at sætte Landet i bedst mulig Forsvarstilstand. Det viste sig ved den nys afsluttede Krig, at vi vel havde en ret god Flaade, men at vi var saare slet forberedte paa at optage en Kamp, ikke mindst hvor det gjaldt om et saa uventet, stærkt udført, Overfald som i 1643. Baade af Oxenstiernas og Pfalzgrevens alt andet end forblommede Udtalelser kunde vi jo være belavede paa, at vi kun kunde vente Respit til vore svenske Modstandere fandt Tidspunktet beleiligt til at søge et endnu blodigere Opgjør med os end forrige Gang. Kongen var i Besiddelse af en mærkelig Naivitet; vi høre saaledes, at han ikke opfattede Situationen alvorlig, selv efter at Torstenson havde overskredet Holstens Grændser; han kunde endog yttre til Ulfeld om Peder Wibe — vor Gesandt i Stockholm — der mer end engang gjorde vor Regiering opmærksom paa et oprækkende Uveir mod os: »Peder Wibe reder formelig til Barsel med Krig.«

Skiøndt Kongen efter Krigens Afslutning søgte at udvide Kjøbenhavns Befæstning, kom der ingen rigtig Fart deri, dels fordi hans aandelige og legemlige Kraft var brudt og dels fordi han ikke fik nogen Understøttelse hos Adelen, der mere tænkte paa egen end paa Landets Tarv. Men Hovedulykken var at vi til Righovmester havde en høist uredelig Mand, for hvem egne Interesser spillede Hovedrollen; vi savnede en Griffenfeld, der senere tilfulde viste, hvorledes det stækkede og udpinte Danmark kunde bringes paa ret Kjølv ved at lade Landets Ve og Vel gaa fremfor Alt.

Det er selvfølgelig, at Ulfeld var Gjenstand for Manges Misundelse paa Grund af hans mægtige Indflydelse; værre var det imidlertid, at det stod klart for den intelligente Del af Befolk-

ningen, at han varetog Statens Interesser paa en uforsvarlig Maade.

Vi skulle nu se lidt nærmere paa disse Forhold.

Chr. IV maatte skaffe Penge til Krigen og lod derfor slaa Mønt af de betydelige Sølvængder, der indsamledes dels ved Gaver, dels ved Kjøb og dels ved Laan. Ulfeld havde Møntvæsenet under sig og benyttede Leiligheden til at slaa undervægtig Mønt; Forskiellen mellem ægte og uægte Mønt puttede han i sin Lomme, og det var ikke Smaasummer; han skal saaledes paa et 2 Mark-Stykke have tjent 4 Skilling. (Den Mønt, jeg har, lyder paa 8 Skilling, er ret stor, selvfølgelig noget tynd, bærer paa Forsiden Chr. IV's Navnetræk, Værdien og Aarstallet 1644 og paa Bagsiden Indskriften: Justus Jehova judex — Jehova er en retfærdig Dommer.) Disse Mønter var gangbare i Chr. IV's Levetid; Fr. III nedbragte dem straks til deres virkelige Værdi.

Et af Hovedpunkterne, hvorom der ved Fredsforhandlingerne stod en bitter Strid, var som nævnt: Sundtoldspørgsmaalet; det var Sverige, der stillede enorme Fordringer dels paa dens Nedsettelse, dels paa Frihed til at lade deres Skibe passere uhindret selv om Ladningen bestod af Krigsammunition. Da Sverige nu paa dette Punkt havde bøiet os i Knæ, sørgede det ydermere for at dets Hjælpere, Hollænderne, ogsaa opnaaede betydelige Begunstigelser.

Sundtolden var en betydelig Indtægtskilde for Danmark og særlig for Kongen, der betragtede den som sin retmæssige Eien- dom; den tilhørte hans Kasse og han søgte derfor at hævde sin Højhedsret i Sundet. Selvfølgelig saa han gierne, at Intraderne af Tolden gav ham saa meget som mulig; men det stod ham dog vist i længere Tid ikke klart, at Ulfeld, under hvem Toldvæsenet sorterede, spændte Buen saa stærkt, at han netop derved fremkaldte Harme hos Svenskerne, der endog anklagede ham for at berige sig. Dette forholdt sig ogsaa rigtig; han benyttede dertil forskellige uhæderlige Mænd som hjalp med at »*snyde Tolden*«, hvor det kunde lade sig gjøre; et af hans Kreaturer var Henrik Møller, der siden 1641 var Tolder i Kjøbenhavn; skiønt det senere, ved den Revision som Fr. III lod foretage paa de forskellige Omraader, der havde sorteret under Ulfeld, viste sig, at denne Mand

faktisk havde beriget sig ved *Toldsvig*, naaede han mærkelig nok en endog meget overordnet Stilling ved Toldvæsenet; dog ramte Nemesis ham omsider, idet han dømtes til at betale saamange Penge, at han mistede de Summer, som han havde bedraget Staten for.

Som et sidste og ikke mindst for Ulfeld graverende Punkt, skal jeg nævne hans Styrelse af Bremerholm. Om dette Forhold faa vi høist detailleret Oplysning hos *Lind*: (Underslæb paa Bremerholm under Ulfeld, hist. Tidsskrift VI R. 5te Bd. 1895). Han nævner, at den Kommission, som Fr. III havde nedsat for at komme til Klarhed over de *Bedragerier*, hvorom man havde begrundet Mistanke, brugte et Par Aar, førend man kunde naa til en nogenlunde sandsynlig Oversigt over den Udstrækning, hvori de vare blevne drevne; og det fremgik i hvert Fald med Sikkerhed, at Bremerholm under Ulfelds Styrelse havde været en Tumleplads for de *skiændigste Bedragerier*, og at en Mængde »velmeriterede« Borgere havde sat dette lumpne Oprækkeri i System. Da det vilde være for vidtløftigt og trættende for Læseren at lære alle de herhenhørende Detailler at kiende, skal jeg indskrænke mig til at anføre følgende Ord af *Lind*: »Der foreligger saaledes et Opgjør for de af 14 Leverandører i Aarene 1640—49 afgivne Varer: Tømmer, Materialier og Proviant til Bremerholms Tømmerhave, til Materialhuset og Provianthuset for Kjøbenhavns Slot. De ere alle nævnt ved Navn og for hver er anført Summen for de Varer, de havde leveret. Den samlede Sum beløb sig til intet mindre end 1,710,000 Speciedaler, svarende til 13 Millioner i vore Dage. Værdien af disse Varer ansattes — saavidt det var muligt — til høist 1,383,000 Speciedaler = 11 Millioner Kroner. Af denne Mængde Tømmer skal der være brugt meget lidt paa Bremerholm; man undskyldte sig med, at der var sendt store Mængder Tømmer til Skibsbygning i Glückstadt og i Norge — vistnok tildels tomme Udflugter. Det der vanskeliggjorde Opgjøret skyldtes simpelthen Juskeri og Smøleri, da den til Control indførte Registerbog var i en jammerlig Forfatning og da der uden Tvivl var ført en Art Dobbelt-Bogholderi — ogsaa i Uorden — hvorved kunde opnaas dobbelte Afregninger; der yttres saaledes et Sted hos Kommissionen »kanske en Post af disse Leverancer

aldrig er gjort«. At man har fundet f. Ex. 2 Poster paa 3846 og 476 Rdlr. opført 2 Gange, taler ikke i Retning af Orden og Ærlighed. Det paavistes, at der var indkiøbt langt mere Tømmer end der var Brug for, at alle Varer vare betalt med en grov Overpris og at det var aabenlyst, at store Bedragerier havde gaaet i Svang. Medens vi af Chr. IV's Breve vide, at Ulfeld ofte havde faaet meget nærgaaende Reprimander, havde denne dog opnaaet ved Forsoning med den trætte og nedbøiede Konge en Generalkvittering, udstedt d. 18. Novbr. 1647, altsaa et Par Maaneder før dennes Død, saalydende: »Han var nu kommen i »ret Erfaring«, thi Ulfeld havde for alle sine Administrationer, intet undertagenes i nogen Maade, gjort Kongen god Rede og Rigtighed«; og for at dække Svigersønnen for Fremtiden tilføies: »Skal derfor være i de Maader fri for min saavel som for alle efterkommende Kongers i Danmark og Enhvers Tiltale, saa at Du eller Dine Arvinger ingen videre til denne Dag for din Administration haver at svare, mens erst hermed fuldkommen derfor kvitteret.« Under sin Landflygtighed i Sverige støttede Ulfeld sig, ligeoverfor den svenske Regierings Mistro, til denne »Generalkvittering« for derved at bevise sin Uskyldighed. Ulfeld følte sig nu tryk ved Chr. IV's Attest; men han forregnede sig, da Fr. III tiltrods for Faderens Erklæring, bestemte sig til at se ham efter i Sømmene, hvorefter Resultatet blev, at Ulfeld, der følte Jorden brænde under Fødderne, flygtede fra Landet og derved blev den værste Anklager imod sig selv.«

Man behøver vel ikke flere Beviser paa at Ulfeld var en høist utro Forvalter og at han paa skiændig Vis., drevet af Pengebegierlighed, berigede sig paa Tider, hvor »Riget fattedes Penge« og tillige forsømte at sørge for Landets Forsvarstilstand. Det vil vistnok være utænkeligt at finde Nogen, der med Overbevisning vilde kunne føre et Defensorat for en saadan Mand, for hvem egne Interesser stod over Fædrelandets. Naar han blev fældet og særlig ved sin senere ondartede og forbryderske Opførsel er gaaet ud af Sagaen som Landsforræder, maa det bestemt hævdes, at dette Navn ikke er for haardt for ham.

Vi have ovenfor faaet at vide, at den stakkels svage Konge som en stækket Fugl maatte finde sig i Alt i den Grad, at vore

Kommissærer for enhver Pris maatte skaffe en Ende paa Krigen uden at han turde gribe ind; hans bitre Sind vendte sig nu bag-efter imod sine Rigsraader, og særlig Ulfeld fik hans Harmte at føle, da han var vendt hjem efter Fredslutningen i Brømsebro. Fridericia skriver herom (S. 521): »Da Dagen kom paa hvilken Traktaterne skulde ratificeres og alle Rigsraader var tilstede, nægtede Kongen først sin Underskrift og udbrød til Ulfeld: »Underskriv Du dem, Du har gjort dem efter Dit eget Hoved«. Ulfeld forsvarede sig og henviste til sine Ordre og til sine Bestræbelser for at gjøre Freden saa god som mulig. Kongen fór op og vedblev at nægte at underskrive; Ulfeld truede da med Kongen af Frankrigs Vrede og talte om Vanskeligheden ved at fortsætte Krigen. Da tog Kongen Traktaterne ud af Haanden paa Ulfeld, skrev sit Navn under og kastede dem hen til ham med de Ord: »Dér har Du dem, saadanne som Du har gjort dem«. Det var d. 7. September at Traktaterne ratificeredes af Kongen, d. 13. September udvexledes hans Ratification med Dronningen af Sveriges paa Grændsen ved Markaryd; Sverige rykkede derefter ind i den retslige Besiddelse af sine Erobringer«.

Jeg har ovenfor antydnet, at man vistnok i *enkelte* Tilfælde har gjort Ulfeld Uret; hvorvidt jeg har Ret i at Vægtskaalen ikke har veiet retfærdig til Ulfelds Fordel, naar Talen er om Udfaldet af Freden i Brømsebro, tør jeg som Lægmand selvfølgelig ikke hævde; men det forekommer mig, at Ulfeld blev haardt, ubarmhiertig, uklogt og udæskende behandlet af Kongen og at dennes Ord og hele Optræden overfor ham — ovenikøbet i Rigsraadets Paahør — ikke kunde undlade at sætte ondt Blod i den ærgierrige og adelstolte Mand. Jeg synes der er saa meget mere Grund til at søge et Forsvar for ham, som det af Forhandlingerne ved Brømsebro fremgaar, at Ulfeld netop *ikke vilde* give efter, men stod saa stærkt og steilt paa Kongens og Landets Ret, at de la Thuillerie mer end en Gang maatte gøre ham opmærksom paa, at han maatte moderere ikke alene sine Fordringer som Kommissær, men ogsaa sine Udtryk, da en fortsat Optræden paa samme Maade let vilde kunne sprænge Fredsforhandlingerne. Ulfeld var sat paa en Uriaspost, som han søgte at forsvare saa godt som de fortvivlede Forhold tillod. Dette Faktum skal dog ikke overses.

Jeg forstaar ikke, at A. Fabricius (l. c. 275) kan udtale at Ulfeld havde en ikke ringe Del i det sørgelige Udfald af Freden i Brømsbro, medmindre man underforstaar, at Grunden til vort Nederlag skyldtes hans Forsømmelse af vort Forsvar; hvorvidt dette virkelig har været Tilfældet er, saavidt jeg kan se, ikke bevist med sikre Tal; hans Undervurdering af Fjendens Styrke i Forbindelse med de mangehaande Feilgreb og Bommerter han gjorde vare i hvert Fald saa betydelige, at de nok kunde bringe os Nederlag. Naar Holberg kalder ham en stor Statsmand, saa synes han ikke at have vist Berettigelsen af en saadan Udmærkelse; han var i ethvert Tilfælde en slet Statsmand for sit Land. Derimod finder jeg, at Fridericia i de indledende Bemærkninger om Ulfeld (i 1ste Capitel) har tegnet et godt Billede af hans Evner i saa Henseende.

CAPITEL IV

Sammenstødet mellem Kongen og Ulfeld havde været alvorligt; denne var som en saaret Løve, der nok vilde vise Kløer, naar Leilighed gaves! Foreløbig holdt han sig ret rolig; han drog den Slutning af det forandrede Forhold til Svigerfaderen, at denne begyndte at miste Tilliden til ham, særlig da han unddrog ham Sager, der hørte ind under hans Departement — og at hans Tieneste og Person ikke længere behagede ham. Han holdt sig nu i længere Tid borte fra Hoffet og viste sig ikke i Rigsraadet; som Paaskud for denne Optræden lod han Kongen i et Brev vide, at den gamle Benskade, hvoraf han som bekiendt led, ikke tillod ham stadig at være tilhaande og opfylde sine mange Pligter, hvorfor han ansøgte om Afsked fra Statseembedet. I sit Svar udtalte Kongen, at han med Beklagelse hørte om hans Svaghed, men at han ikke kunde give en Tiener Afsked for en saadan Upasselighed, hvorfor hans Ansøgning kun kunde bevilliges for en kortere Tid. Saaledes stod Sagerne altsaa dem imellem.

For den videre Gang i Historien benytter jeg tildels Fremstillingen hos Johan Kragh-Høst, idet jeg dog fuldstændiggjør ad-

skillige Afsnit med mere specielle Afhandlinger af forskellige Historikere, blandt hvilke Edv. Holm, Fridericia, Molbech og Paludan-Müller indtage en betydningsfuld Plads, dels ved deres Paalidelighed og omfattende historiske Viden dels ved deres indgaaende og belærende Kritik af Begivenheder og Personer.

Da Ulfeld under Kongens Bortreise til Holsten kun havde indfundet sig nogle faa Gange i Rigsdagen, skrev Kongen til Kansleren, at Rigshovmesteren skulde beordres til at møde sammen med de andre Rigsraader til Forhandlinger. Nu mødte Ulfeld i Dagene $27/3$ og $5/4$ i Forsamlingen. Han anmodede en Dag Kongen om Tilladelse til at reise til Paris for at søge Hiælp for den omtalte Benskade. Deri indvilligede Kongen strax, særlig da Ulfeld gjorde opmærksom paa, at Kongen endnu var Frankrigs Konge og Dronning en Tak skyldig for deres Mægling i Striden med Sverige. Kongen fandt at Ingen bedre end Ulfeld var skikket til en saadan Mission. Desuden føiede Ulfeld til, at det kunde være en Fordel, at han tillige reiste til Holland for at skaffe Uoverensstemmelsen med dette Land angaaende den norske Trafik ud af Verden og muligvis opnaa at Hollænderne betalte hvad de skyldte i Sundtold. Da man tilmed vidste, at der var opstaaet Gnidning mellem Holland og Sverige, var den Mulighed ikke udelukket, at Generalstaterne vilde kunne slutte sig nærmere til Danmark*). Rigsraadet, hvem Kongen forelagde Ulfelds Forslag, billigede dette, da man antog, at Generalstaterne fortiden vilde blive den bedste Forbundsfaelle, eftersom Keiseren, Spanien og de øvrige Allierede ikke havde kunnet bringe vort Land Trøst eller Nytte. Kongen skal ikke have lovet sig noget Udbytte af Ulfelds Forslag; skiøndt Rigsraadet indvendte, at

*) Da Betydningen af dette jævnlig nævnte Navn maaske ikke erindres tydeligt af Læseren, skal jeg anføre hvad der f. Ex. i Allers Lexion og hos A. Fabricius skrives derom: »Generalstaterne, i den tidligere Republik »de forenede Nederlande« de af Provindsialstænderne valgte Repræsentanter, som ledede Statens Styrelse; de kaldtes paa Hollandsk »de Heeren Staten«; denne Betegnelse gjordes paa Dansk til »Herrenstaterne«, hvilket Ord ofte træffes hos Holberg. Generalstaterne er nu Benævnelse paa Kongeriget Hollands Førstekammer.

Landets øverste Rigsraadsmedlem, hvis Tilstedeværelse i Landet var nødvendig, næppe burde udvælges til den omtalte Mission, blev det dog bestemt, at Ulfeld skulde reise, og efterat han havde modtaget de fornødne Instruxer med Hensyn til Reisens Maal, begav han sig i 1647 med sin Gemalinde og et stort Følge til Holland, hvor han i Amsterdam søgte at gjøre de derværende Regjeringsmedlemmer klart, at Sveriges Udvidelse til alle Sider og navnlig dets Magt paa Søen kunde blive en Trusel for Hollænderne. Ulfeld, der talte udmærket hollandsk og som vandt Alle ved sin elegante Optræden, Kløgt og Veltalighed, aabnede derved Øinene paa Hollænderne, der temlig uforbeholdent udtalte deres Beklagelse over at have sluttet Forbund med Sverige. I Haag, hvorhen han begav sig fra Amsterdam afslog han det ærefulde Tilbud om et høitideligt Indtog i Byen og Ophold som dens Giæst i et Palads; tilrods for Afslaget sendtes der ham Vin og Levnedsmidler i rigelig Mængde til det Hus, hvori han havde taget Ophold. Da Tiden imidlertid gik uden at Ulfeld fik udrettet Noget, lod Kongen ham vide, at Opholdet i Holland vilde blive altfor kostbart, naar der Intet opnaaedes. Ulfeld, der vistnok havde Ret i sin Paastand, svarede tilbage, at de udvalgte Kommissærer hverken var til at bide eller stikke i, da de kun tænkte paa deres egen Fordel og i det Hele var meget ubehagelige at forhandle med. Til Ulfelds Uheld kom, at de fleste Kommissærer forlod Haag, hvorved der gik en hel Maaned tabt førend Forhandlingerne kunde gienoptages. Nu lod Hollænderne ham vide, at de ikke vilde betale den af ham foreslaaede Told. Imidlertid tog Ulfeld fat paa et andet Spørgsmaal. Da Svenskerne havde afsat Ærkebiskoppen af Bremen, Kongens Søn, anmodede Ulfeld paa Kongens Vegne Generalstaterne om hos Keiseren og i Sverige at faa denne for Kongen saa vigtige Sag bragt i Orden — hvilket lovedes!

Under en ny Standsning i Forhandlingerne var Ulfeld imidlertid virksom paa mange Punkter, og navnlig paavirkede han personlig forskiellige Medlemmer af Generalstaterne samt ansete og indflydelsesrige Kjøbmænd i Amsterdam og andre Steder. Hollænderne, der som tidligere nævnt havde faaet nogen Lettelse med Hensyn til Tolden for Handelen paa Norge, spurgte

nu Ulfeld, om der ikke kunde træffes en bestemt Aftale om en vis Toldafgift i Sundet, hvorved de altsaa slap fri for Visitation af deres Skibe. Herpaa gav Ulfeld det korrekte Svar, at en Afgjørelse af denne Sag maatte overlades til hans Konge. Endelig klagede de over, at nogle af deres Skibe havde lidt Skibbrud ved Skagen og Læssø, fordi Fyrene der vare slukkede (Chr. IV havde nemlig givet Ordre dertil, da Hollænderne ikke vilde betale Fyr-Penge); de anmodede om at denne Ulempe snarest maatte blive afhiulpen.

Det kan ikke nægtes, at Ulfeld var sat paa en meget vanskelig Post; han kunde imidlertid gjøre nøiagtig Rede for sin Virksomhed, der paa alle Maader hæmmedes ved Hollændernes Modstand, træge Forretningsgang og ved deres ubehagelige Udfald mod Danmark, ikke mindst i Spørgsmaalet om Bremen. Men Kongen blev vred, lod Ulfeld vide at hans Ophold i Holland let kunde sluge de Penge, Holland skyldte i Told, og at han forøvrigt vilde anse det for mest passende, at Holland sendte en Gesandt til Kjøbenhavn for at forhandle der; »de vidste jo nok, hvor han boede«. For yderligere at forplumre Sagen gav han vor Resident Tanke — en personlig Uven af Ulfeld — Ordre til at erklære for Generalstaterne, at Bremen og Verden burde tilbagegives til Danmark, da Svenskerne ikke burde have Lov til at besidde disse Landsdele. Det var selvfølgelig et meget uheldigt Indgreb af Kongen, der derved compromitterede sin Udsending og gjorde ham hans Stiling endnu vanskeligere end den var iforveien. Trods Kongens Skoser og høist uvenlige Behandling af Ulfeld forblev denne dog ganske rolig i Holland og naaede saavidt i den nærmeste Tid, at Spørgsmaalet om Hollændernes Restancer for ubetalt Told blev ordnet til Gunst for Danmark.

Man faar af det her Fremsatte det bestemte Indtryk, at Ulfeld virkelig opnaaede hvad der var ham mulig, naar henses til de vanskelige Forhold, hvorunder han arbejdede; Danmark var ilde set paa Grund af det stadig aktuelle Toldspørgsmaal, som Hollænderne søgte at slippe fra for saa billigt Kjøb som mulig. Ulfeld maa dog have besiddet en ikke ringe diplomatisk Smidighed til at giennemføre en Del af sine Fordringer, og der er Tegn paa at han har efterladt en vis Sympathi for sig og Danmark,

hvilket uden Tvivl ikke var uden Betydning, da han et Par Aar senere atter sendtes i Mission til Holland. Et Bevis paa at han endte med at være ret velset fremgaar af den Opmærksomhed, Generalstaterne vilde vise Familien i Anledning af at Leonora Christina fødte en Søn under Opholdet i Holland. Ulfeld havde anmodet Generalstaterne om at være Drengen, Leos, Faddere; disse ønskede at denne skulde kaldes »Leo Belgicus«*) og at der aarlig skienkedes deres Gudsøn en Sum; medens Ulfeld afslog en saadan Gave, udtalte han Ønsket om at Drengen maatte opnaa et Compagni i Staternes Tieneste, hvilket strax bevilgedes. Selv »undgik« Ulfeld ikke ved sin Afreise at modtage en kostbar Guldkjæde.

Efterat Traktaten med Generalstaterne var bragt i Orden meddelte han Resultatet af sin Mission til Chr. IV, der imidlertid var høist utilfreds dermed og navnlig var ærgerlig over, at Hollænderne ikke havde villet støtte ham med Hensyn til Erhvervelsen af Bremen—Verden. Denne Orm gnavede stadig paa hans Hierte; han opnaede ikke at faa sit Ønske opfyldt. Sverige var kommen ham i Forkjøbet ved sine gode Forbindelser og sin Krigsmagt. Spillet var tabt for ham. I Kjøbenhavn var der imidlertid Glæde over at Toldintraderne var blevne forhøiede, og at der var Udsigt til at mange overflødige Toldmænd kunde afskediges.

Missionen i Holland var saaledes endt. For Ulfeld var der nu den anden Opgave: i Paris at tale Danmarks Sag. Kongen, der haabede her at skulle have bedre Lykke med Ordningen af det Bremen—Verdenske Spørgsmaal, skyndede paa Ulfelds Reise, der fandt Sted d. 10de Marts.

Ulfelds Instrux for Frankrig lød paa først at udtale en Tak til dette Lands Konge og Dronning for deres Omhu for at skaffe Ro i de nordiske Riger og anmode om en Ratification af Fredsbestemmelsen med Sverige. Men Hovedopgaven var at søge Forbundet mellem Frankrig og Danmark fastere sluttet, idet det

*) Denne Leo døde som lille Barn; Navnet træffer vi imidlertid ogsaa hos Ulfelds 10de Barn, der saaledes som Leonora Christina et Sted sigter til nok kunde blive hendes Hævner. Denne Leo opdroges hos Otto Sperling, en Grund mere til at denne lagdes for Had hos Dronningen og senere fængsledes.

overlodes til Frankrig at stille Forslag i saa Henseende, og dernæst at virke for dette Lands Hiælp til Gjenindsættelsen af Erkebiskoppen i Bremen, da ogsaa dette Spørgsmaal kunde være magtpaaliggende for Frankrig. Andre Spørgsmaal af mindre Rækkevidde skulle forbigaaes her.

Ulfeld holdt med Pragt sit Indtog i Paris, hvor Hertugen af Vendomes Slot var stillet til hans Disposition. Under talrige Cereemonier stededes han til Audients, hvor han ved sin hofmandsmæssige Optræden høstede Lovtaler. Dronningen*), der førte Ordet, var høflig, kølig men rig paa Fraser. Ulfeld søgte om en Audients senere og fik Dagen angivet hertil; da han ved sin Ankomst fandt Salen fyldt med en Mængde Mennesker, spurgte han Dronningen naar hun vilde tilstede ham en Audiens, hvorpaa Svaret lød: »De har jo Audiens«, hvortil han svarede, at hans Ordre fra Kongen ikke turde offentlig gøres bekiendt hverken af Hensyn til Dronningen eller Kong Christian, og at han desværre maatte opgive det Hverv, Kongen havde paalagt ham, saafremt han ikke kunde opnaa en privat Audiens. Da Dronningen imidlertid hørte, at Ulfeld talte spansk, lod hun ham vide, at han uforbeholdent kunde fremkomme med sine Ønsker, da dette Sprog var de omgivende ubekiendt. Ulfeld fremsatte nu paa Kongens Vegne dennes Ønsker: at Dronningen vilde ratificere den ved hendes Mellekomst truffne Aftale, at hun vilde tillade, at der udnævntes Kommissærer, der sammen med Ulfeld kunde drøfte Sagen om en Fornyelse og Udvidelse af den mellem Frankrig og Danmark bestaaende Traktat, og endelig, at Dronningen vilde anvende sin Indflydelse for atter at skaffe Bremen og Verden tilbage til Kongens Søn, Hertug Frederik, der var afsat som Erkebiskop over disse Landsdele af Svenskerne. Paa de 2 første Ønsker svarede Dronningen imødekommende, medens hun med

*) Naar der tales om Dronningen forstaaes jo derved Ludvig XIV's Moder; som Prindsesse af Spanien, Anna, blev hun gift med Ludvig XIII, der døde 1643; ved hans Død var Ludvig XIV kun 5 Aar, hvorfor Regjeringen i hans Mindreaarighed førtes af Dronningen (altsaa egentlig Enkedronningen) og den almægtige Mazarin, der, som Richelieus dygtige Elev i Virkeligheden var den førende indtil 1661, da Kongen efter hans Død selv overtog Regjeringen. Dronningen var traadt tilbage 1660 og døde i et Kloster.

Hensyn til det 3die ikke vilde kunne imødekomme Kongens Ønske. Ulfeld fik nu Audiens hos Cardinal Mazarin, der bad ham vel betænke, at Sverige endnu stod stærkt rustet, nød stor Anseelse og havde ydet Frankrig saa væsentlige Tienester, at det gjaldt om at bevare dette Venskab; man maatte derfor nære store Betæneligheder ved at foretage Noget, der kunde vække dette Lands Mistanke mod Frankrig, hvorfor deres Forbund matte staa urokkelig i nogen Tid.

Ulfeld overbragte senere de ham af Kongen medgivne kostbare Foræringer til Kongen og Dronningen.

Der var endnu mange Mænd at forhandle med f. Ex. den indflydelsesrige Minister, de udvalgte Kommissærer men fremfor Alt gjaldt det om paany at faa Dronningen og Cardinalen i Tale. Chr. IV opfordredes nu til at erklære sig som Fiende af Østrig og Spanien; i saa Fald vilde Frankrig slutte Forbund med Danmark, hvortil Ulfeld bemærkede, om Frankrig da vilde understøtte Danmark, saafremt det blev angrebet af en eller anden Magt. Kommissærerne svarede, at meget i de franske Forhold ikke kunde aabenbares for Fremmede, men de ønskede nok Ulfelds Udtalelse med Hensyn til Spørgsmaalet om de 2 nævnte Magter; men den kunde de foreløbig ikke faa, da de — særlig efter fornyet Henvendelse til Dronningen og Cardinalen — stadig dækkede sig under Paaskudet af at de maatte tage Hensyn til forskiellige Potentater. De lod omsider Ulfeld vide, da de nu ansaa Forhandlingerne snart tilendebragt, at det dreiede sig om Generalstaterne, Sverige, Landgrevinden af Hessen og flere protestantiske Fyrster i Tyskland samt endelig om Polen. Det vilde vække for stærk Opsigt hos de Allierede, saafremt Frankrig sluttede Forbund med Danmark; derfor kunde der ikke blive Tale om et saadant. De sluttede med den Bemærkning, at Frankrig, naar Freden forhaabentlig snart var sluttet, heller end gjerne vilde slutte sig til Danmark, der var saa berømt for sine Dyder og gode Egenskaber samt for Trofasthed mod Forbundsfæller. Frankrig var paa Grund af Forholdene ude af Stand til at yde nogensomhelst virkelig Hiælp, men Dronningen vilde gjøre sit Yderste for et hindre Planer mod Danmark, saafremt Sligt kom hende for Øre.

Ulfeld takkede Kommissærerne for deres oprigtige Udtalelser og Dronningen for hendes venskabelige Følelser overfor hans Konge og Fædreland, Følelser som ogsaa næredes ligeoverfor Frankrigs Majestæter. Han udtalte paany Ønsket om at Frankrig, saafremt det var mulig, ikke vilde, naar de nuværende Alliancer vare udløbne, fornye saadanne med en enkelt Magt, der var fiendtlig stemt mod Danmark. Dette Ønske skulde Kommissærerne nok forebringe Dronningen, ligesom Ministrene i Münster og Osnabrück nok skulde faa Ordre til at understøtte saa meget som mulig Danmarks Ønsker med Hensyn til Bremen og Verden. Ratificationen af de brømsebroske Fredstraktater skulde blive tilstillede Danmark med samme Ordlyd som dem Sverige havde faaet. Ulfeld takkede i Kongens Navn og forbeholdt sig mundtlig at forebringe Takken for hendes Majestæt, naar en Audients forundtes ham. Senere samledes Ulfeld atter med Kommissærerne i Audients, hvortil han og hans Gemalinde var indbudt af Dronningen, der nu havde taget Ophold i Amiens.

Kommissærerne overbragte Ulfeld følgende Svar fra Dronningen: der vilde ikke senere blive afsluttet Alliance med en Nation, der var fiendtlig stemt mod Danmark, med hvem hun gerne vilde slutte Forbund og tilmed vilde hun ikke tillade, at der foretoges Noget til Skade for Danmark. Det lykkedes imidlertid ikke Ulfeld at bevæge Kommissærerne til at afgive en skriftlig Erklæring om de gjensidige Udtalelser om Venskab, skiøndt han udtalte Ønsket derom, for at Efterverdenen kunde lære den danske Konges Følelser for Frankrig og dets Regenter at kiende.

Ulfeld havde opnaaet offentlig Audients hos Dronningen og derved havde han faaet Leilighed til atter at fremhæve de venlige Følelser som Chr. IV nærede for Frankrig. Til Slut modtog Ulfeld de ønskede Ratificationer af Fredstraktaten og sine Re-kreditiver. Hans Mission var nu endt, og der stod kun tilbage at tage Afsked med Dronningen; han modtoges med stor Hiertelighed af hende, der under Taarer beklagede, at hun ikke i Øjeblikket var i Stand til at gjøre for den danske Konge Alt hvad hun af Hiertet ønskede; med Tak for Kongens Gaver lovede hun ved Leilighed at ville bevidne for ham hvor stor Del hun tog i hans

og hans Riges Vel. Endelig tog Ulfeld ogsaa Afsked med Kongens Onkel, med Cardinal Mazarin og de øvrige Ministre.

Det er vistnok historisk rigtig, at Ulfeld ikke kunde hjembringe fra Frankrig til Kongen Andet end ubestemte Løfter og en Mængde Høflighedsfraser. Men der er vel intet Spørgsmaal om at han havde kæmpet tappert for paa bedste Maade at udrette sin Konges Ærinde, og at næppe nogen Anden havde kunnet naa længer end han. Han havde ved sin hele noble og imponerende Skikkelse, sit charmerende Væsen, sine store Sprogkundskaber og hele hofmandsmæssige Fremtræden været en værdig Repræsentant for Danmark; og ikke mindst havde hans Gemalinde vundet Dronningens Yndest endog i en ualmindelig Grad. Det var et sørgeligt magert Resultat, Ulfeld bragte med hjem; det minder mig om Fr. VI's Ord efter Wienercongressen, hvor han havde opnaaet almindelig Sympathi for sin noble Fremtræden, »at han havde vundet Alles Hierter, men ikke en eneste Stemme«.*)

I Juli 1647 naaede Ulfeld tilbage til Kjøbenhavn, hvor han fandt sin Svigerfader høist utilfreds med Resultatet af hans Mission som Gesandt; han var overbevist om, at Frankrig vilde have kunnet forhindre, at Keiseren holdt Sverige skadesløs ved at overlade det Bremen og Verden, saafremt han var naaet til Paris førend Udgangen af 1646. Iforveien var han utilfreds med Ulfelds langvarige Ophold i Holland og at han ikke havde været ivrig nok i det erkebiskoppelige Spørgsmaal; tilmed havde hans lange Ophold i Udlandet kostet Landet store Summer. I det Hele var han opfyldt af Kulde mod Svigersønnen, vilde ikke høre hvad han kunde fremføre til sin Retfærdiggjørelse men overgav Rigsraadet Ulfelds Beretning om hvorledes han havde udført det Hverv, der var ham paalagt. Men Statsraadet udtalte, at der i den Henseende ikke kunde lægges Ulfeld noget til Last. Kongen vilde desuagtet ikke forhandle direkte med Ulfeld, men lod denne ved Kansler Chr. Thomesen Sehested vide, hvorfor han var utilfreds. Ad samme Vei fik Kongen en fuldstændig Redegjørelse om

*) Afdøde Prof. Warncke kom i en Forelæsning med den tørre Bemærkning: »Danmarks Udbytte af Wienercongressen var — Wienerlaxerdrikken«.

hele Missionen til Holland, der dog havde bragt visse Fordele; iøvrigt havde han paa et tidligt Tidspunkt foreslaaet, at der sendtes en Gesandt i hans Sted til Paris. Men Ulfeld formente, at han havde gjort sin Pligt fuldtud og ønskede, at Rigsraadet ikke Rentemestrene skulde revidere hans Regnskaber. Som man ser, Chr. IV var ikke god at gjøre tilpas; men igjennem Rigsraadets Udtalelser fik Ulfeld Opreisning for Kongens Bebreidelser, der kun kunde bidrage til at opægge og harme den ærekiære Mand.

Da Ulfeld fik at vide, at der til Holmen skulde anskaffes meget for de kommende Aar, ønskede han at nedlægge sit Embede dér, saafremt Kongen udtalte Ønsket derom. »Han havde at blive paa sin Plads, men for Fremtiden afholde sig fra at befatte sig med Noget, der vedkom Hofetaten«, var Svaret. Skiøndt Ulfeld lod Kongen vide, at han ikke længer syntes at have den tilstrækkelige Myndighed og derfor vilde trække sig tilbage, søgte han dog i Breve til Kongen at formilde denne, lovende ham underdanig og tro Tieneste.

Paa denne Tid havde Ulfeld ubehagelige Sammenstød med Kongen i Familieanliggender. Som bekiendt havde denne for en Del Aar siden (1630) bortvist Kirstine Munk fra Hoffet paa Grund af Mistanke om at hun havde havt et Forhold med Rhingrev Otto Ludvig af Solms og havde givet hende Ophold i Jylland paa Rosenvold og Boller; senere forvandlede han hendes Ophold dér næsten til et Fangenskab. Foreløbig lykkedes det ikke Ulfeld at faa Svigermoderens Kaar formildede; han mente det var Kongens Frille, Fru Vibeke, der pustede til Ilden; da denne senere døde kort efter Chr. IV tog Ulfeld en sjofel Hævn over hende, idet han lod hendes Lig ved Nattetid kiøre paa en Natmandsvogn udenfor Nørreport, hvor det gravedes ned paa Fatigkirkegaarden.

Temlig uventet slog Kongens Stemning mod Ulfeld om, da Rigsraadet fremstillede Nødvendigheden af at Danmark søgte sig Forbundsfæller og mente, at man snarest skulde søge at slutte Forbund med Nederlandene. Kongen gik ind paa denne Betragtning og lod endog Ulfeld nu mundtlig gjøre Rede for sin forrige Mission i Holland og de mulige Udsigter til at vinde den Nation

for Danmark. Denne Tilnærmelse fra Kongens Side vakte imidlertid en stærk Misundelse hos Ulfelds mange Fiender og ikke mindst hos Svogeren, Hannibal Sehested, der, nylig hjemkommen fra Norge, søgte at sætte ondt Blod for Ulfeld hos Kongen.

Skiøndt Rigsraadet stod paa Ulfelds Side mente Kongen, at det var bedst at sende en Gesandt, Christian Roch, til Holland for yderligere at ordne Uoverensstemmelsen om Sundtolden. At Ulfeld atter havde faaet Indflydelse hos Kongen ses deraf, at han formaaede at skaffe Kirstine Munk den hende berøvede Frihed tilbage; d. $\frac{6}{1}$ 1648 fik hun Tilladelse til atter at vise sig ved Hoffet, hvilket uden Tvivl skyldtes de mildere Følelser, der opfyldte Kongen, der mærkede at han ikke havde langt igien. Som bekendt blev han d. $\frac{21}{2}$ 1648 pludselig syg paa Frederiksborg Slot og førtes i Hast til Rosenborg, hvor han trods al Hiælp udaandede d. 28. Februar, 71 Aar gammel. Ved Dødsleiet var Ulfeld og hans Gemalinde blandt Flere tilstede.

CAPITEL V

Da Kongens ældste Søn, Christian, var død allerede et Aar før Faderen, var det ganske naturligt, at Sønnen, Hertug Frederik, udnævntes til hans Efterfølger. Man har bebreidet Ulfeld, at han, da det lakkede ad Enden med Christian IV, ikke sørgede for i rette Tid, at Sønnen blev kaldet til Kjøbenhavn, saaledes at denne først naaede dertil d. $\frac{5}{3}$ 1648. Ulfeld har uden Tvivl haft sine gode Grunde. Under Hertug Frederiks Ophold i Slesvig vare Stænderne udskrevne til at møde til Kongevalg d. $\frac{17}{4}$. De fleste Rigsraader var fraværende og saaledes blev det Ulfeld, Chr. Thomsen Sehested, Andreas Bille og Ove Giedde, der midlertidig overtog Forretningerne. Det synes efter Alt at dømmes, at Ulfeld strax begyndte at spille Herre paa forskiellig Vis; saaledes skal han og hans Gemalinde have giennemsøgt Kongens Efterladenskaber, der forøvrigt derefter blev forseglede af Ulfeld og Chr. Th. Sehested. Ikke alene betragtede han sig som Rigets fornemste Minister, men tillige paa egne og Svogres Vegne halvt som Arving. Han benyttede sin Magt til strax at tage den ovenfor

nævnte sjofle Hævn over Vibeke Kruse; han søgte at retablere Familien og begyndte med at anklage Biskop Brochmann, Prof. Hans Resen og Mortensen for deres ugunstige Erklæringer om Kirstine Munks Døtre; de skulde suspenderes fra deres Embeder og lide Dom, et Forlangende, der med Bestemthed afvistes af det efter Chr. IV's Død indsatte Rigsraad ($13/4$). Men disse 3 Herrer maatte dog afgive en Erklæring i Kirstine Munks Favør. Rigsraadet overtog med suveræn Myndighed Regieringen uden nogen formel Akt, traadte simpelthen i Kongens Sted, udstedte Breve i eget Navn forsynet med et nylavet Signet, og gav Forordning om et saa uomtvisteligt Regale som Møntvæsenet.

Paa Grund af Slægtskabet med den afdøde Konge og ogsaa paa Grund af den Respekt han trods mange Modstandere forstod at skaffe sig, opstillede han nu paa egne og Svogres Vegne Fordringen om at Kirstine Munk erklæredes at have levet i lovgyldigt Ægteskab med Chr. IV og at hendes Børn var af ægte Fødsel med Særstilling indenfor den danske Adel. Det gjaldt om, trods Modstand fra Rigsraadet, at trække Kongevalget ud saalænge som mulig, for at benytte Tiden til at befæste Svigersønnernes Magt. Selvfølgelig maatte denne Sagernes Tilstand være Hertug Frederik meget ubehagelig, og særlig lod han Ulfeld og Leonora Christina mærke sit uvenlige Sindelag imod dem; i det Hele var han opsat paa at komme det Kirstine Munkske Parti tillivs; deri understøttedes han af Adelen Befuldmægtigede, der opfordrede til uden Tøven at skride til det »høitfornødne« Valg.

Der gjorde sig selvfølgelig Intriger gjældende med Hensyn til at vælge Hertug Frederik til Konge; nogle holdt paa, at man ikke behøvede nogen Konge; Hertugen af Holsten arbejdede paa at vinde Ulfeld for sig; denne holdt imidlertid paa at Kronen overdroges Hertug Frederik, skiøndt han stod i et spændt Forhold til denne saavelsom til hans ærgierrige og herskesyge Gemalinde, Sofia Amalia.

Om Hertug Frederik, f. 1609, der var lidet kiendt i Danmark, da han levede mest i Holsten og Slesvig, uden nogen særlig Tilknytning til den danske Adel, skriver Fridericia (Adelsvældens sidst Dage, S. 9,) følgende faa men oplysende Bemærkninger: »Hans hidtidige Livsafsnit havde sat Mærker i hans Karakter,

som var egnede til at indgyde Tilhængerne af Danmarks bestaaende Forfatning Mistillid; han var mørk, indesluttet og taus. Som Erkebiskop i Bremen var han optraadt meget bestemt mod Stænderne dér; og da han var forjaget derfra af Svenskerne og var bleven Generalissimus i Hertugdømmerne, ragede han uklar med Rigsmarskal Anders Bille og dermed med en stor Del af den danske Adel; denne var af disse og andre Grunde ikke særlig gunstig stemt for hans Valg, saameget mere som han i høj Grad begunstigede sin tyske Omgang: Reinkingk, Christoffer Gabel, Theodor Lente og Flere; desuden yndede man ikke hans Gemalinde. Men ved Siden af endel Tilhængere regnede Hertug Frederik sikkert med at ville faa god Understøttelse til Valg blandt de uprivilerede Stænder, der bar et stærkt Nag til Adelen.«

Endelig enedes Rigsraadet og Adelen om Valget af Hertug Frederik til Konge; til de andre Stænder toges der intet Hensyn, Geistligheden og Borgerskabet havde at give sit Samtykke til Rigsraadets Valg.

Ulfeld fik det Hverv d. $\frac{7}{5}$ 1648 i Rigsraadets Navn skriftlig at overrække den nye Konge, Fr. III, hans Udnævnelse ledsaget af sirlige Talemaader, hvoraf fremgik, at de interimistiske Regeringskommisærer fratraadte Regjeringen saaledes, at Kongen skulde regiere i *Forening med Rigsraadet*. Kansler Sehested takkede i Kongens Navn.

Imidlertid havde Rigsraadet allerede efter Chr. IV's Død bestemt, at den nye Konge skulde efter hidtidig Skik og Brug underskrive en Haandfæstning, hvorved Kongens Magt indskrænkedes til et Minimum, medens Rigsraadets og Adelens udvidedes. Man har ment, at Ulfeld var Ophavsmand til at Kongen maatte underskrive den haardeste Haandfæstning, som nogensinde forelagdes en dansk Konge. I det senere Capitel VIII omtales, at Kongen var klar over at det var Ulfeld, der havde ført Pennen, og at han lod ham det vide med rene Ord.

Hos Holberg (Tome III S. 20) findes Ordlyden af denne Haandfæstning, der omfatter 55 §§, hvoriblandt adskillige nye, haarde og saarende Bestemmelser f. Ex. at Kongen ikke kunde disponere over de 5 høieste Bestillinger i Landet, ikke maatte forlade Landet uden Tilladelse o.s.v.; den bandt og bastede Kon-

gen paa Hænder og Fødder; Alt var anlagt paa Adelens Indflydelse. For at faa et lille Indblik i den Aand, der gik igjennem Haandfæstningen, skal jeg nævne nogle Punkter. Alle Embeder skulde besættes med Adelsmænd eller høie Militærpersoner; paa Godserne indførtes det værste Slaveri, Herremanden havde Haand og Halsret over Bonden, medens han selv kun i yderst graverende Tilfælde kunde dømmes, og af hvem? af hans Slægt og Venner, der sad inde med Magten. Selvfølgelig maatte der tages visse Henssyn til Geistligheden, men Borgerstanden foragtedes. I det Hele gik Alt ud paa at Adelen kunde leve høit, svælge i alle Livets Goder og forøvrigt tillade sig Udskeielser i alle Retninger. Naar den saa endda havde brugt Magten og dens store Rigdomme til dermed at komme Konge og Land til Hiælp dels i Fredstid og dels navnlig i Krigstid, saa havde det endda været saa sin Sag; men den svigtede, hvad man fik det bedste Bevis paa da Landet i 50ne oversvømmedes af Svenskerne og ikke mindst ved Stormen paa Kjøbenhavn, da Danmark truedes med Undergang. Selvfølgelig fandtes der ogsaa blandt Adelen rettænkende, dygtige og opoffrende Mænd; men deres Tal var forholdsvis ringe. Adelen levede i den faste Overbevisning om at dens Magt var urokkelig; intet Øjeblik anede den, at der ikke skulde hengaa ret mange Aar førend den blev sat grundig tilvægs, den haarde Haandfæstning kasseret af Folket og Kongen udnævnt til den enevældige Hersker — Sic transit gloria mundi! Høst anfører, at Kongen vægrede sig ved at underskrive Documentet; men da Rigshovmesteren bemærkede, at han i saa Fald ikke vilde blive Konge, underskrev han d. 8de Marts 1648 og forpligtede sig til med det Første at lade sig hylde baade i Danmark og Norge. D. $\frac{9}{7}$ foregik Hyldningen i Kjøbenhavn, d. $\frac{24}{8}$ i Norge og d. $\frac{23}{9}$ kronedes Kongen i Kjøbenhavn.

Kort efter Kroningsceromonien foreslog Ulfeld Kongen, at der ansattes til Støtte for ham en Statholder, og da dette Ønske bevilligedes, udnævntes dertil Joachim Gersdorf, der var en god Ven af Ulfeld og hans Gemalinde. Der blev snart Brug for en saadan Mand, da Fr. III, følgende sin Faders Ønske om at skaffe sig Forbund med Nederlandene som Værn mod det stærke Sverige, besluttede at der paany sendtes et Gesandtskab til Holland

og dertil valgte Ulfeld som den der indtog den fremragende Stilling som Danmarks Righovmester og som var velanskreven i Holland. Det anføres hos forskellige Forfattere, at Ulfelds Modstandere gierne saa, at han for en Tid fiernedes fra Landet og at han forøvrigt selv var tilfreds med et Ophold udenfor deres Rækker. I Marts 1649 afreiste Ulfeld med Fuldmagt til at underhandle med Generalstaterne. Ogsaa denne Reise blev af længere Varighed; i hans Følgeskab var hans Gemalinde og Vennen, Dr. Otto Sperling. Ulfeld siges at have været noget storpralende, fremhævende sin høie Værdighed; som altid optraadte han som Grandseigneur, der slog om sig med Penge og ikke undlod at vinde Tilhængere ved Bestikkelser og Uddeling af Ordner.

I Haag opholdt sig paa samme Tid Karl II af England hos sin Svoger, Wilh. II, Prinds af Oranien; ved Karls derværende Tante, Dronning Elisabeth af Bøhmen, sluttedes nært Venskab med Ulfelds; særlig var Dronningen henrykt over i Leonora Christinas hele Apparition at se Ligheden med sin Morbroder Chr. IV.*)

Karl II var en daarlig, ødsel, udsvævende Mand, altid i Pengeforlegenhed; han fik Ulfeld til at laane sig 12000 Rdlr. og lige- saameget af den danske Statskasse. Ulfeld var saa forsigtig at faa Kongens General Montrose til at udstede en Kvittring for dette Beløb. Jeg nævner dette, fordi vi senere skulle se at Ulfeld med Urette blev beskyldt for ikke af egne Midler at have forstrakt Karl II med Halvdelen af Summen men derimod ladet Danmark staa som Kreditor for hele Beløbet; vi faar ogsaa at vide, at Karl II »til Tak« for Ulfelds Imødekommenhed senere ikke alene unddrog sig Forpligtelsen til at tilbagebetale Laanet,

*) Det kan maaske interessere en og anden Læser at høre lidt om disse Familieforhold. Fr. II's Datter Anna blev gift med Jacob I af England, Søn af Maria Stuart. I Ægteskabet var — maaske der var andre Børn — en Datter Elisabeth og en Søn Karl I, der blev henrettet 1649; Datteren blev gift med Kurfyrst Fr. V af Pfalz, der i 1619 blev udraabt til Konge af Bøhmen. Trediveaarskrigen, der var begyndt der i 1618, var i fuld Gang; men da de Keiserlige overvandt Bøhmerne ved det hvide Bierg og indtog Prag var Kongens Regimenter forbi — paa Grund af den kortvarige Regiering fik han Navnet »Vinterkongen« — og allerede i 1620 maatte han forlade Landet; død kort efter; hans Dronning opholdt sig senere i England og Holland.

Disse Oplysninger ere hentede fra »Køningsfjelds genealogiske historiske Tabeller 1837 og 1856 og fra Fridericia: det 17de og 18de Aarh. I Halvdel 1910«.

men ogsaa paa en lumpen og feig Maade forraadte Leonora Christina til Fr. III.

D. $\frac{9}{10}$ 1649 afsluttede Ulfeld ifølge den ham givne Fuldmagt 2 Traktater med Generalstaterne. Den ene dreiede sig om en Defensiv-Alliance mellem de contraherende Magter; dennes Detailler skulle her ikke omtales. Vigtigere er det at nævne, at der til denne Venskabskontrakt sluttedes den anden, den farlige Redemptionstraktat — en Indløsnings- eller Tilbagebetalings-Traktat, hvorefter alle hollandske Skibe uantastet og uden Tolderlæggelse skulde have fri Fart i Sundet og Belterne til og fra Østersøen, ja endog 5 Krigsskibe kunde have Ret til at passere; saalænge denne Traktat varede skulde Kongen være forpligtet til at fordre Told af andre Nationer. Til Gengæld lovede Generalstaterne at erlægge i halvaarlige Terminer 350000 hollandske Gylden = 140000 danske Rigsdaler til den danske Stat. Ved Underskriften af Traktaten fik Ulfeld forud 100000 Rdlr., og desuden skulde der erlægges 200000 Rdlr., hvilke 300000 Rdlr. i Løbet af 15 Aar skulde afkortes med 50000 Gylden af Redemptionspengene. Ulfeld havde forlangt mere, men maatte give efter for de snu Hollændere, der nok vidste hvad Traktaten, der skulde gjælde fra $\frac{1}{1}$ 1650 til $\frac{31}{12}$ 1685, betød for dem. Kort efter brød Ulfeld op fra Haag efter først at have modtaget 6000 Gylden som Æresgave fra Generalstaterne.

Efter Hiemkonsten aflagde nu Ulfeld Rapport om Udfaldet af hans Mission og mente at have røgtet sit Hverv godt, især da han hiembragte Penge til den slunkne Statskasse. Men han oplevede denne Gang den samme Skuffelse som efter sine tidligere Missioner; man var utilfreds med ham; der ymtedes om, at han som sædvanlig ikke havde staaet tilstrækkelig paa sit Lands Parti, ja endog havde skadet det ved at afslutte en Traktat, der for Fremtiden berøvede Kongen meget af hans Indtægter. Holberg (S. 35) udtaler sig meget diplomatisk, naar han siger: »Men herudi hverken vil eller kand jeg noget decidere«, og ender med den Bemærkning, at Regieringen »ikke aldeles var fornøiet med Gesandtens Opførsel«. Men vi fik yderligere at føle Had og Misundelse fra mange Sider, især fra Sverige og Hansestæderne, over Toldbegunstigelserne ligeoverfor Holland; Sverige intrige-

rer stærkt i Holland, da det nu frygtede dette Lands Tilnærmelse til Danmark og besværede sig derover til Generalstaterne, der imidlertid lod det vide, at de ikke skyldte Nogen Regnskab for hvilke Bestemmelser de vilde tage.

Ulfeld skulde tillige snart mærke, at et ham uventet Uveir trak op over hans Hoved, og at ildevarslende Tegn fra flere Sider kunde bebude, at hans Stierne var i stærk Dalen.

Der var nu først og fremmest Fr. III, der lod ham føle sin Utilfredshed med det efter hans Mening ufordelagtige Udfald af Forhandlingerne med Generalstaterne; hans indgroede Had til Ulfeld blev paa forskellig Maade næret ved de mangehaande Intriger fra dennes Misundere og Modstandere, der havde benyttet den gunstige Leilighed under Ulfelds Fraværelse til yderligere at sætte ondt for ham hos Kongen. Hvad der imidlertid maatte krænke ham dybt, var den Omstændighed, at den af ham selv foreslaaede Statholder, hans gode Ven Joachim Gersdorf, havde benyttet hans Fraværelse dels til at tilbagekalde adskillige af Ulfelds Befalinger og dels til at beklippe dennes Magt paa mange Punkter.

At Ulfeld følte sig høilig fornærmet siger sig selv; han afslog alle Indbydelser til Hoffet idet han blandt Andet foregav en stærk Ørebetændelse som Grund til Udeblivelsen; hans Gemalinde holdt sig ogsaa tilbage, da hun var stødt over at hun og hendes Søstre ikke mer maatte kiøre ind paa Slottet og at der var fratagen dem Titlen: Hertuginde af Slesvig—Holsten, hvilken Ydmygelse vistnok skyldtes Dronningen, der af forskellige Grunde var skinsyg paa den intelligente og hende overlegne Kongedatter, der desuden skal have tilføiet hende gentagne Fornærmelser i tidligere Dage; det paastaas fra mange Sider, bl. A. hos Holberg.

Da nu Kongen ved sin Kammerjunker Christoffer Gabel lod forespørge hos Ulfeld om Grunden til hans Udeblivelse — han har aabenbart ikke troet paa den angivne Øresygdom — besluttede Ulfeld sig til strax at fremstille sig for Kongen. Næstefter at have omtalt, at hans Sygdom havde hindret ham i at give Møde, maatte han beklage sig over, at der i hans Fraværelse var truffen saa mange Bestemmelser der hindrede ham i at varetage sit Em-

bede som Rigshovmester, hvorfor han vilde tillade sig at spørge Kongen, om den nye Tingenes Tilstand skulde staa ved Magt. Kongen svarede ikke. Da Ulfeld paa en ny Forespørgsel mærkede, at Kongen ikke vilde indlade sig mundtlig med ham, erklærede han at han ikke længer kunde befatte sig med Majestættens Økonomi, da han følte sig saaret over en Fremgangsmaade, han mente ikke at have fortient. I en Skrivelse til Kongen forsvarede nu Ulfeld Alt hvad der angik hans Styrelse af Rentevæsenet, Holmen, Provianthuset, Tøihuset samt Munderingsvæsenet, tiltrods for at hans Venner og Bekjendte og ikke mindst hans Gemalinde fraraadede ham dette alvorlige Skridt. Men Ulfeld, der var vant til at regiere og indtage den første Plads ved Hoffet som Embedsmand, kunde ikke finde sig i den ham tilføiede Ydmygelse; han vilde ikke lade sig noget byde saameget mere som han paa Grund af sin store Formue følte sig pekuniært uafhængig. Han anede ikke, at der i vide Kredse herskede den stærke Mistanke mod ham: *at han havde erhvervet sig de store Rigdomme paa ulovlig Maade*. Han skulde snart mærke, at han havde fundet sin Overmand; thi netop i de Dage, da Misforholdet mellem Kongen og ham var blevet stærkt forøget paa Grund af Ulfelds trodsige Adfærd, fik Rentemesteren og Renteskriveren Befaling fra Kongen om at anstille en nøjagtig Undersøgelse af hans Finantsforvaltning. Herover beklagede Ulfeld sig hos Kongen i en Skrivelse af $\frac{10}{10}$ 1650. Ved Nytaarstid 1651, da Ulfeld var i Audients — som Molbech skriver, vistnok den sidste — var Kongen endda saa hensynsfuld at give ham endnu nogen Betænkningstid, førend han fremkom med det endelige Svar. Opbragt over Kongens irettesættende Udtryk svarede han denne i Skrivelse af $\frac{6}{2}$ 1651 i et Sprog, der vel nok hører til de dristigste, der kan findes i Datidens Sprog til Kongen. (Man kan finde Ordlyden deraf i den senere nævnte »officielle« Redegjørelse i Dina Vinhofvers Sag, Lit. D.).

Ulfeld havde saaledes kastet Hansken til Kongen, lidet anende eller tænkende, at hans Indflydelse i Danmark snart skulde være forbi. Endnu førend den til Undersøgelse af Ulfelds Finantsforvaltning nedsatte Kommission kunde faa ret begyndt, blev han imidlertid indviklet i en høist ubehagelig Sag, der ganske vist

endte med hans Frifindelse. Denne Sag gaar under Navnet »Dina Vinhofvers Sag«, der vakte en umaadelig Opmærksomhed og satte Gemytterne i stærk Bevægelse ikke mindst ved Hove. Som ovenfor nævnt, udkom der senere en »officiel« Redegiørelse om Sagen, et ret anseligt Indlæg, der findes udførlig omtalt hos forskellige Historikere. Saaledes ofrer Høst den 44 Sider og Holberg 16 store Sider; ogsaa Fridericia omtaler den ret indgaaende i sit Værk »Adelsvældens sidste Dage«, S. 142 og flg. Fremstillingen i et Exemplar fra 1651 (se Litteraturfortegnelsen) er langtrukken, udtværet og trættende ved allehaande Omsvøb. Da det vistnok ogsaa i vore Dage kan interessere Læsere, der ikke kiender denne opsigtsvækkende, uhyggelige og med Løgn spækkede Sag nærmere, skal jeg give et nogenlunde kort Resume deraf. Det synes meget vanskelig at finde den nøiagtige Kilde til Sagens Historie; i Almindelighed forlyder det, at et stærkt Parti af de tyske Adelsmænd, der hadede Ulfeld, satte den i Værk ved Hiælp af en hidtil temlig ukendt Mand, der lod sig bruge paa en slyngelagtig Maade.

Som Hovedpersoner figurere Dina, Jørgen Walter, Otto Sperling og den tyske Præst Simon Hennings; det var de to første, der kom til at spille Hovedrollerne.

Dina, kiendt i Kjøbenhavn under Navnet Dina Skomagars eller David Skomagars, var født her i Byen af tyske Forældre. Faderen hed Winhofwers og havde været Silkevæver ved Tugthuset; Moderen Margrethe havde efter sin Mands Død giftet sig med en Gerzen. Dina selv havde været gift i Holsten med en Skomager David, men var efter hans Død vendt tilbage til Kjøbenhavn. Da hun havde en smuk Figur og forstod at tale godt for sig, havde hun vidst at skaffe sig Adgang til mange fornemme(!?) Huse, hvor hun bragte Nyheder og Sladder fra det ene til det andet. Jørgen Walter, der satte hele Sagen i Scene, var en raa brutal Mand, der mærkværdigvis var kommen høit paa Straa; han havde nemlig udmærket sig ved et tappert Forsvar af Rendsborg, da denne Fæstning beleiredes af Svenskerne. Til Belønning derfor blev han senere adlet og stod i stor Yndest hos Kongen og Dronningen. Denne Mands foretrukne Stilling var Ulfeld en Torn i Øjet. Walter stod i Forhold til ovennævnte Dina, der forøvrigt

ikke havde det bedste Ry for sædelig Vandel; der staa saaledes, som Fridericia anfører meget diskret i Skriftet om hendes Proces »for sin Skabnings Skyld var hun af adskillige ikke ilde lidt eller anset«. Da jeg synes, at Fridericias Skildring af denne høist eiendommelige Sag er den klareste og mest nøgterne, idet den tillige fremhæver mange Punkter, der kun kortelig berøres andetsteds, foretrækker jeg at holde mig til den. Hans indskudte Bemærkninger vidner om hans altid vaagne historisk-kritiske Sands, der tjener til at klargjøre hvorfor det og det fandt Sted; vi har saaledes med mer end et rent Referat af det foreliggende Materiale at gjøre.

Han skriver l. c. »I Kraft af Walters Magt over hende, der netop var frugtsommelig med ham og ved at fortælle hende om hvor gierne Hoffet saa Rigshovmesteren styrtet, fik Walter denne Kvinde til at vedkiende sig den Løgn, at hun stod i Forhold til Ulfeld og skiult i Sengen hos ham havde været Vidne til en Samtale mellem ham og Leonora Christina, der dreiede sig om at myrde Kongen ved Gift. Det var i de sidste Dage af December 1650, at Walter berettede Kongen denne Løgn. Faa Dage efter blev Dina ført op paa Slottet og gjentog i Kongens, Chr. Thomesen Sehesteds og Joachim Gersdorfs Nærværelse, hvad Walter havde sagt. Hun lod sig ikke skræmme ved, at det foreholdtes hende, at hendes Beskyldninger, hvis de ikke kunde bevises, kunde koste hende Livet; tvertimod forøgede hun dem baade selv og i den nærmest paafølgende Tid igjennem Walter; hun paastaar saaledes, at Ulfeld var Fader til det Barn, hun skulde føde, og hun kunde paa-vise det Sted, hvor den omtalte Gift giemtes i hans Gaard. Meddelelsen fremkaldte en ligefrem vild Skræk hos dem, der indviedes deri og især hos Kongehuset, en Skræk, der i og for sig er det bedste Vidnesbyrd til Fordel for Kongens og Dronningens Uvidenhed om Intrigens sande Beskaffenhed. Under Indtrykket af denne Skræk steg Tilliden til Walter; d. $22\frac{1}{2}$ 1651 udnævntes han til Oberst og kongelig Raad. Men et Bevis paa den Hemmelighedsfuldhed, man vidste at bevare var, at intet Rygte om det passerede trængte ud til Ulfeld eller hans Venner. Da var det, at Sagen pludselig indtraadte i et nyt Stadium. Den 24de eller 25de om Aftenen gik Dina ind i Ulfelds Gaard, opnaaede at faa

Leonora Christina i Tale og gav hende en forblommet Meddelelse om, at hendes Mands Skriver, Mikkel Langemack, var dem utro, og at der truede deres Hus en Fare. Endnu samme Aften gik hun til Familiens Siælesørger og Ven, Præsten ved St. Petri tyske Kirke, Magister Simon Hennings, og opfordrede ham til uopholdelig at underrette Ulfeld og Leonora Christina om, at nogle Personer, der havde faaet Nøglen til Bagporten, ved Nattetid agtede at myrde dem Begge.

I den følgende Tid kom Dina hyppig baade til Leonora Christina og til Præsten og føiede forskiellige Enkeltheder til hvad hun allerede havde sagt og angav Walter som en af dem, der vilde tage Livet af dem. Fridericia tilføier her: ogsaa denne Episodes virkelige Karakter er i Bund og Grund gaadefuld. Det er mulig at Dina, skinsyg paa Walter og reven ind i et Væv af Løgn, selv har opfundet dette nye Falsum for at skade sin tidligere Raadgiver; men umulig er det paa den anden Side ikke, at det hele var anlagt for at skaffe hende Adgang til Ulfelds Hus og derved Leilighed til at faa Oplysninger, som kunde støtte hendes Angivelser i Giftsagen. Og endelig kan heller ikke den Formodning helt afvises, at hvad her skete, simpelthen var en Fælde, der med beraad Hu lagdes af Walter selv for Ulfeld, idet der skulde opnaas, at han forløb sig med Beskyldninger, der kunde komme ham dyrt til at staa.

Rigshovmestrens vistnok iforvejen nervøse og irritable Sind blev ogsaa saa stærkt rystet ved Dinas Meddelelser, at han traf ligefremme Forsvarsforanstaltninger i sit Hus; han lod sine Folk holde Vagt i Haven, lagde Fodangler for Muren, anbragte 12 ladte Bøsser i sin Sal og vaagede selv den halve Nat med sin Ven Otto Sperling. Men da den opslidende Spænding havde varet i adskillige Uger, besluttede han endelig d. $12/4$ at henvende sig ved to af sine nærmeste Slægtninge til Kansleren med Anmodning om at formaa Kongen til at tage ham under sin Beskiærmelse og anstille Undersøgelser om det paatænkte Mord; han erklærede endnu ikke at ville beskylde nogen bestemt, men ytrede dog, at Walter vidste Besked derom. I de følgende Dage fandt der nu en Forhandling Sted ved Mellemmænd mellem Kongen og Ulfeld. Denne forløb sig i Begyndelsen ved at sigte Kongens Tiener for Mord-

planer og det var forgiæves at han, indseende det Farlige heri, søgte at komme tilbage derfra. Paa sin Side tilbød Kongen ham at bevogte hans Hus ved sine Drabanter eller Hofjunkere, et Tilbud som Ulfeld afslog. Det var under denne Situation at Kongen pludselig forandrede den Holdning han hidtil havde indtaget og gav Giftsagen til Pris for Offentligheden. D. $13/4$ blev Dina anholdt og hensat i et Kammer paa Slottet; forskrækket over hvad hun paa forskiellig Maade havde indladt sig paa, havde hun Dagen iforveien taget Gfit, men det lykkedes at modarbeide Virkningen deraf og d. $14/4$ afholdtes der et Forhør over hende, hvor hun fastholdt Beskyldningen om Giften men benægtede at have talt om Overfaldet paa Ulfeld. Endnu samme Dag fik Ulfeld Ordre af Kongen til ikke at forlade Staden. Ikke uden Grund opfattede han denne Ordre som et Slags Arrestdekret, men hans Protest imod den som stridende mod hans ved Haandfæstningen sikrede adelige Rettigheder faldt frugtesløse til Jorden. Hans Harme øgedes naturligtvis, da han omtrent samtidig ad privat Vei og nogle Dage senere officielt blev gjort bekiendt med Dinas Beskyldninger imod ham selv; han maatte jo baade være opbragt og urolig ved denne Løgn og forbitret over, at man saalænge havde holdt den hemmelig for ham. Imidlertid fik ogsaa Walter Tilhold om at blive i Byen og det blev ham forbudt at vise sig ved Hoffet; men der falder et underligt Skiær over den ligelige Behandling, der saaledes tilsyneladende anvendtes med de to Hovedporter i Sagen, naar man véd, — hvad der dog maa være holdt fuldstændig hemmelig — at der d. $17/4$ igiennem det tyske Cancelli udfærdigedes et Brev, hvorved Kongen tog Walter under sin specielle Protection og Beskiærmelse mod al Vold og fiendtlig Overfald fordi han »paa Grund af hans mod Kongen ydede tro Tieneste blev forfulgt og haardt angreben med Trusler af en Del Folk«.

Kongens Beslutninger var tagne under Trykket af en stadig voxende Skræk. Jo oftere Dina gientog sine Paastande jo mere troede man paa dem. I et Brev af $1/5$ til sin Broder Hertug Christian Ludvig af Brunsvig ytrede Dronningen, at Kvinden var »bestandig« i sine Udtalelser og hun endte Skrivelsen med følgende Linier: »Undskyld det Usammenhængende, jeg har Hast og mit Hoved er saa fuldt af Tanker paa Grund af den forhaanden-

værende Uro, at jeg ikke selv véd, hvad jeg har skrevet«. Regjeringen undsaa sig ikke for at sprede Uhyggen og Rædslen over Byen ved fra alle Prædikestole Søndag efter Søndag at lade holde Bøn om at Gud vilde oplyse Sandheden i en vanskelig og meget mørk Sag, hvis Lige aldrig tilforn i Danmark var hørt. Men hvad man i Virkeligheden frygtede for var, at Misfornøielsen hos Ulfeld og hans Tilhængere skulde slaa ud i aabenbare Tumulter eller oprørske Forsøg. Der gik Rygter om illoyale Udtalelser af Adelsmænd, som stod det Ulfeldske Hus nær, og en af de slesvig-holstenske Hertuger havde i et Brev til Christian Rantzau netop kort i forvejen berettet, at Valdemar Christian (Søn af Chr. IV og Kirstine Munk), der opholdt sig i Tyskland, vilde gaa i engelsk Tieneste for at tiltvinge sig Opfyldelsen af sine Fordringer i Danmark.

Vagterne paa Slottet blev forstærkede, Kanoner blev kørt op og Slotsportene holdtes lukkede. At der ikke var Tale om Spilfægteri, men om en virkelig Frygt viser de hemmelige Overveielser, der d. 20. April holdtes paa Breitenburg i Holsten af Kongens mest betroede slesvig-holstenske Raader. Igjennem Theodor Lente havde Fr. III gjentagne Gange opfordret Chr. Rantzau til at træffe Forsvarsforanstaltninger i Hertugdømmerne og til selv at komme til Kjøbenhavn for at staa bi med Raad og Daad. Forhandlingerne paa Statholderens Slot dreiede sig nu om, hvorvidt han turde følge denne Befaling og forlade Hertugdømmerne i den farlige Situation. Men Raaderne vare enige om at han burde gjøre det; hans Indflydelse og Forbindelser i Kongeriget var saa betydelige, at han let dér vilde kunne komme til Kundskab om Urostifternes Planer. Hertugdømmerne vilde kunne sikres ved Garnisoner og Borgervagter, og Kaj v. Ahlefeldt vilde kunne styre dem med Dygtighed. Særlig Opmærksomhed burde man have henvendt paa Valdemar Christian; hvis han vilde reise igjennem Landet og udlod sig med Trudsler, burde han anholdes og det samme burde ske med Corfitz Ulfeld, hvis han flygtede fra Danmark. For Grev Pentz — en Svigersøn af Chr. IV — mente man derimod ikke at nære nogen Frygt; han havde vel i sin Velstandsperiode været en meget forstandig men aldrig nogen resolut Mand, nu var han uden Midler og Kredit. For at forebygge at Sagerne stillede i et falskt

Lys, besluttede man endvidere fra Hamburg af at sprede Kundskab om det Passerede rundt om i Udlandet.

Men den Skræk, der saaledes vitterlig havde betaget Kongeparret og dets Fortrolige, forhindrede dog ikke, at Sagens videre Udvikling fra de Styrendes Side blev greben an med en ikke ringe Koldblodighed og tillige med et vist Haab om, at den maatte kunne tiene til at fremme det Ønske, man stærkere og stærkere nærrede om Ulfelds Fald. Naar Kongen havde givet sit Samtykke til, at Dinas Angivelse kom offentlig frem og naar dette nødvendigvis maatte have til Følge, at han gik ind paa Ulfelds Forlangende om at maatte stævne hende for Retten og Walter saa tillige stævnedes Ulfeld for falske Beskyldninger, da var der i Processernes Gang skabt et Afløb for mulig paatænkte voldelige Forsøg. Og hertil kom vistnok en anden Betragtning. Thi det var uden Tvivl af gode kjøbenhavnske Kilder, at Kansleren Dietrich Reinkingk øste naar han i Mai Maaned fra Glückstadt i et Brev til Dronningens førnævnte Broder Christian Ludvig lagde Situationens Hovedtyngdepunkt deri, at hvis Ulfeld ikke kunde bevise sine Beskyldninger mod Walter, saa vilde han efter den i dansk Lov hiemlede Giengældelsesret (jus talionis) selv fortiene den samme Straf som Walter dersom Beskyldningerne havde været sande. Her synes man altsaa at have set en Udvei til at fælde Ulfeld paa rent juridisk Maade.

Saavidt kom det dog ikke. Hvad Forhaabninger man maatte have næret i denne Retning blev gjort til Skamme. Retssagernes Forløb blev nærmest en Seir for Ulfeld. Han havde stævnet Dina for hendes Værneting, Kjøbenhavns Byting, og ved de her afhørte Vidner bevistes det Usandfærdige i hendes Angivelser om Giftsagen. Processen der førtes offentlig foran Raadhuset paa Gammeltorv endte d. 28de Mai med Ulfelds og Leonora Christinas Frikiendelse for Dinas Beskyldninger og med Anerkiendelse af deres Ret til at tiltale hende paa Livet for falsk Klage ved de høiere Instanser. Derpaa indstævnedes Ulfeld hende for Kjøbenhavns Raadhusret, der d. 12. Juni dømte hende til at straffes paa sin Hals, men henviste Ulfelds Forlangende, om at hun skulde tvinges til at aabenbare hvem der stod bagved hende som Medvidere og Tilskyndere, til høiere Myndigheder. Denne Dom blev af begge

Parter appelleret til Herredsfogden, henholdsvis til Stadfæstelse og til Kassation. For Herredagen var tillige indstævnet forskellige Bispørgsmaal, af hvilke det vigtigste var Walters Anklage mod Ulfeld for at have tillagt ham Mordplaner mod ham. Forhandlingerne aabnedes i de sidste Dage af Juni. Ulfeld mødte i Retten ledsaget af Leonora Christina og omgivet af et talrigt Følge af deres Frænder og Tienere; dog maatte han finde sig i den Forhaanelse, at Dina under Oplæsningen af Sagens Akter slog ham paa Skuldren og udbrød: »Du est min Barnefader«. Det varede dog ikke længe inden hun opgav sin udfordrende Holdning; kort efter tilstod hun endog baade ved Forhør i Retten og i Fængslet, at hun havde løiet Ulfeld paa, og at Walter var Barnefaderen og den, der havde raadet hende til at fremsætte Løgnen. Voteringen af Rigsraaderne fandt Sted d. 1ste Juli, Christian Thomesen Sehested stemte først og udtalte sig for Godkiendelsen af Raadstuerettens Dom med Hensyn til Mellemværet mellem Ulfeld og Dina. Angaaende Walter lød hans Votum paa, at da han af Dina var overtydet om at have været Begyndelsen til Sagen, men ei nu kunde dømmes herfor (uden Tvivl fordi han ikke var stævnet), da skulde han dømmes til at blive tilstede og afbevise, hvad der var ham tillagt, saasom Ulfeld havde gjort det, og staa derfor til Rette og lide som vedbør »efterdi ham findes Faut udi mange Henseender«. Til hans Votum sluttede sig det overveiende Flertal, nemlig 18 Rigsraader. Særlig voterede Jørgen Brahe, der lagde Vægt paa den falske Beskyldning for Paterniteten, Gersdorf der i det væsentligste sluttede sig til Sehested men fremhævede en juridisk Feil ved Raadhusrettens Kiendelse, Christen Skeel, der stemte for at Dinas Tunge skulde udskières af hendes Hals og endelig Oluf Parsberg, der vilde have hendes Uforskommethed ved at slaa Rigshovmesteren straffet med Tabet af hendes Haand. Dommen i Dinas Sag bragtes i sin endelige Form d. 3die Juli; den fulgte forsaavidt Flertallets Vota, som den paa Grundlag af at hun havde bekiendt at være tilskyndet til sin Løgn af Jørgen Walter dømte hende fra Livet. Men der fandtes i den Intet om, at Walter burde staa til Rette for denne Sag og derfor blive tilstede. Aarsagen til at denne Passus var udeladt i den Forbindelse er, som Fridericia fremhæver, ikke klar; muligvis laa det dog deri

at Ulfeld i Mellemtiden mellem Voteringen og den endelige Redaktion havde afslaaet en Opfordring til at reise Sag mod Walter, uden Tvivl fordi han frygtede for at udsætte sig for det, som Reinkingk paa anden Maade havde tiltænkt ham: at dømmes for ubeviste Beskyldninger. Derimod fandtes det omtalte Paabud til Walter om at blive tilstede i den anden samme Dag afsagte Dom i Sagen om Mordplanerne, hvori forøvrigt begge Parter frikiendtes.

For om mulig at fremtvinge yderligere Oplysninger om hendes Medviden, forlangte Ulfeld efter Dommen Tortur anvendt mod Dina. Hans Forlangende blev opfyldt, men Torturen bragte intet Nyt frem. I de sidste Par Dage vendte hun endog, vel i Haab om Benaadning, atter tilbage til sine Paastande om Ulfelds Skyld.

Endelig d. 11. Juli om Morgenen fandt Henrettelsen Sted paa Slotspladsen; efter Datids Skik og Brug fik Delinquenten forinden Henrettelsen Vin at drikke, og Sperling meddeler, at Dina endog var stærkt beruset, da hun førtes til Retterstedet. Endnu i sidste Øieblik vinkede hun ad Ulfelds Haandskriver, der overværede Henrettelsen og sagde: Din Herre og Magister Simon skal jeg klage over for Guds Dom. Hendes Krop og Hoved blev paa en Sluf ført udenfor Staden, Hovedet naglet til en høi Pæl ved Veien og Kroppen begravet under Pælen. Ti Dage efter stævnedes Kongen Walter for at have berettet ham Dinas Angivelser mod Ulfeld. Her skete det mærkelige, at de samme Rigsraader med Kansleren i Spidsen, der kort iforveien havde voteret for at Walter var skyldig som Ophavsmand til Dinas Løgn, nu erklærede, at Intet grundig var bevist derom, og at han ingen Uret havde begaaet ved at angive den vigtige Sag, som hun havde betroet ham. Kun den Omstændighed, at han for at skade Righovmestren havde fremstillet Dina som en ærbar Kvinde medens han dog af egen Erfaring vidste om hendes Liv, regnedes ham til Last. Og til nogen Dom over ham vovede Raaderne sig ikke frem; de nøiedes med at opfordre Kongen til at landsforvise ham, hvad ogsaa umiddelbart efter skete.«

Der er i det Foregaaende oftere hentydet til at Forholdet mellem Kongen og Dronningen paa den ene og den Ulfeldske Familie paa den anden Side allerede inden 1648 havde været alt andet end venskabeligt. Motiverne dertil vare dels rent personlige dels af mere officiel Natur. Kongen vidste godt, at hans afdøde Fader havde havt mange Kvælerier fra Ulfelds Side og at han mer end én Gang havde givet ham drøie Reprimander for hans Styrelse af de ham underlagte Embeder; af Frygt for Svigersønnens Magt og maaske ogsaa af særlige Hensyn til Datteren, Leonora Christina, havde han for at faa Fred sluttet Forlig med Ulfeld og afgivet den tidligere nævnte Erklæring til Fordel for Ulfeld og hans Hustru.

Men Fr. III saa nu Sagen fra en anden Side. Allerede medens Ulfeld i 1649 opholdt sig i Holland som udsendt Gesandt havde hans Modparti gjort Alt for at stille ham i et uheldigt Lys og indskrænke hans Myndighed i følelig Grad. Hvorledes Ulfeld efter sin Hiemkomst ragede uklar med Kongen er omtalt i det Foregaaende. Der blev rørt stærkt ved hans utro Forvaltning og ikke mindst ved den store Berigelse, der var en Følge deraf. Det var en kjærkommen Anledning for Kongen nu endelig at gjøre op med Ulfeld, hvis Magt skulde knækkes. Derfor var der givet Ordre til saa hemmelig som muligt ved en dertil nedsat Kommission at gaa Ulfelds Styrelse grundig efter i Sømmene. Denne Aktion var i god Gang, men standsedes noget saalænge den taabelige Dina Vinhofers Sag stod paa. Der er imidlertid intet Spørgsmaal om at Ulfeld alt i længere Tid havde lugtet Luntten og gjort sig fortrolig med Tanken om at forlade Landet inden en for ham farlig Katastrofe kunde indtræde. Molbech paastaar, at Ulfeld allerede i Aar og Dag havde været paa det Rene med, at han ikke i Længden vilde kunne holde Stillingen og derfor i al Stilhed havde bortsendt sit kostbare Løvsøre og Bohave til Holland. Da Ulfeld, skiøndt han var bleven frikiendt i Dinas Sag, imidlertid Dagen efter af en god Ven var bleven underrettet om, at han kunde risikere at blive sat fast, tøvede han ikke et Øieblik med at iværksætte den paatænkte Flugt. Om Natten d. 14. Juli 1651 forlod han hemmelig sammen med Hustru og Børn sin Bolig, lukkede sig ud af Østerport, hvortil

han som nævnt havde sikret sig en Nøgle, kørte over Hørsholm og udenom Helsingør til Hammermøllen, hvor han gik ombord i en hollandsk Galliot som han havde havt liggende der i nogen Tid, hvilket yderligere bekræfter Molbechs Paastand. (Man forbauses unægtelig over at Ulfeld ubemærket kan have bortfiernet sit overordentlig store og værdifulde Indbo; alene hans kostbare Malerisamling fyldte mange Kasser; det viste sig jo senere ved Undersøgelsen i hans, strax efter Flugten paa kongelig Ordre beslagte og tillukkede Eiendom, at denne kun rummede et ubetydeligt og ret værdiløst Inventar). Skibet stak strax tilsøds og naaede lykkeligt over til Holland; han søgte, som Fridericia bemærker »bort til de Steder, hvor Kongens Arm ikke kunde naa ham og hvorfra Hævnen kunde aabne sig for ham«. Om den formentlige Formue, som Ulfeld i de 11 Aar han havde været ved Roret havde tilranet sig, faar vi senere i Bogen Oplysninger af Molbech.

Stolt og trodsig som Ulfeld var vilde han ikke forlade Landet uden at give ondt af sig. Han var fræk nok til at sende Kongen en paa Fransk affattet Skrivelse, hvori han med sædvanlig Selvros pukker paa den liden Anerkiendelse, han havde høstet for sine udmærkede og store Fortienester af Kongen og Riget, klager over den slette Behandling, der var vederfaret ham — han havde været indespærret i sin Bolig i nogen Tid, medens Dinas Sag stod paa —, over de Efterstræbelser, han var udsat for fra hans Avindsmænd, der nu fandt Tiltro hos Kongen o.s.v. Alt dette var Aarsag til at han havde set sig nødsaget til »for en Tid« at forlade Landet. Det lyder mærkværdig naivt og barnagtigt, naar man samtidig ved, at han havde medtaget Rub og Stub, der havde nogen Værdi.

Forinden vi nu snart følge Ulfeld paa hans sørgelige Vei, der førte ham til at blive Forræder mod sit Land, skal jeg anføre nogle interessante orienterende Betragtninger af Fridericia om Forholdet indenfor Adelsverdenen paa det daværende Tidspunkt (I. & S. 150). Han skriver: »Ved Midsommertid 1651 var der saaledes foregaaet en Omvæltning af den mest indgribende Art in-

denfor den danske Regiering. Det saakaldte Svogerskab, denne Levning fra Chr. IV's Dage, hvis Magt endnu havde stemplet Fr. III's første Tid, var styrtet. Hannibal Sehested havde mistet sit Embede og sine Godser, Corfitz Ulfeld var gaaet i Landflygtighed, Ebbe Ulfeld havde mistet sit Len, Christian Pentz blev berøvet Flensborg Amt og flyttede knust paa Legeme og Siæl til sin Privatbolig i Glückstadt, hvor han snart efter døde og endelig opholdt Valdemar Christian sig i Udlandet. Partiets Fald skyldtes en Kombination af dets Isolerthed indenfor Adelen og Kongens Indgriben. Men hvad der var sket, betød mer end et Partis Fald. Det betød en Lettelse for Hoffet og Kongehuset, en Forbedring af dets Stilling overfor hele Aristokratiet og dets Repræsentanter. Thi den Situation, under hvilken Angrebene paa Statens mægtigste Mænd var begyndt, havde forandret sig betydelig. Det Bifald, hvormed den største Del af Adelen og et Flertal indenfor Rigsraadet havde hilst de første Stød mod de misundte og forhadte Svogre, lød ikke mere. Sehesteds Skiæbne var bleven haardere end hans Modstandere i Raadet havde tænkt sig og kun ugierne gik Raadet med til den Anklage, som Kongen d. 13. Juli reiste mod Righovmestren. Det havde en berettiget Følelse af, at Striden indenfor dets Midte tiente Andres Interesse og blev udnyttet af Hoffets tildels borgerlig fødte tildels fremmede Yndlinge. Ulfeld havde rimeligvis kunnet regne paa Gienklang hos sine Tilhørere, naar han under en af de med de store Sager forbundne Bispøragsmaal for Herredagen havde udbrudt om sine Fiender: Se! de er alle Tyskere! Ikke heller havde det undladt at gjøre Indtryk, naar han allerede i Mai Maaned i en Skrivelse til Rigsraaderne havde mindet dem om, at falske Beskyldninger ogsaa kunde ramme dem. Rygtet gik endog, at Anders Bille, Hannibal Sehesteds og Ulfelds egen gamle Fiende, skulde sagsøges, ikke at tale om Ove Gjedde, hvis Regnskaber var i Uorden. I den foreløbige Kjendelse, som var affattet indenfor Raadet i Dinas Sag, havde det heddeth, at hendes Angivelser var til »den ganske Adelstands Beskæmmelse«. Næppe tilfældig var dette Udtryk udeladt i den endelige Redaktion af Dommen; andre Hensyn end til Adelsstandens Ære havde været afgørende. Indenfor Rigsraad og Ridderskab herskede en Følelse af Utryghed, der bundede i

Bevidstheden om, at trods alle de Baand, som man havde snøret ved Haandfæstningen 1648, var Kongedømmet dog en Magt i Danmark, hvis Bevægelser ikke altid kunde kontrolleres. Dog var, hvad der var sket, kun væsentlig det, at den politiske Vægt-skaals Tap var begyndt at svinge. Endnu var Intet afgjort om Balancens Fremtid. Kongemagten havde opnaaet den Fordel at vide Adelens største Talenter sat ud af Spillet, hvis den da ikke selv af eget Godtbefindende tog dem til Naade. Men Fordelen var i Grunden kun af negativ Art og skyldtes endda mere Omstændighederne end eget kraftigt Initiativ. Endnu havde Kongemagten ikke selv gjort nogen værdifuld Indsats, endnu havde den ingen Bedrifter at henvise til.«

CAPITEL VI

Det var altsaa lykkedes Ulfeld ubemærket at slippe bort fra Byen, hvorved han foreløbig reddede sig for den Hævn, som Fr. III efter alle Solemærker at dømme havde ønsket at tage over ham. Det er vel ret ørkesløst at ville tænke, hvorledes Opgjøret mellem Kongen og Ulfeld vilde været løbet af og dets deraf følgende Virkninger; at Ulfeld derefter vilde blive sat fra Bestillingen og falde i Unaade saaledes som Svogeren Hannibal Sehested er vel udenfor al Tvivl; men man kan vel sikkert regne med, at han ikke vilde tøve med at pønse paa Hævn, og efter hvad vi have lært at kiende om Leonora Christinas Tankegang, kan man ogsaa rolig gaa ud fra, at hun heller ikke paa dette Punkt vilde svigte »sin Herre« men dele hans Anskuelse fuldtud. Thi som Fridericia bemærker (S. 163): den stærke Kvinde aandede og levede for Hævn over den Tort, der var tilføjet hende selv, hendes Mand og hendes Børn.

Reisen gik altsaa til Holland; senere da det var kommen Ulfeld for Øre — han havde stadig et ikke ringe Parti for sig — at der fra Danmark søgtes efter ham for at faa ham fat, bringe ham til Kjøbenhavn og lade ham tiltale paa en Herredag, opgav han resolut Holland, tog til Lübeck og indskibede sig dér med

Kurs mod Sverige. Strax efter sin Ankomst dér ansøgte han igiennem den formaaende Grev de la Gardie om Beskyttelse hos Dronningen; efter en kort Betænkning udstedte hun ^{13/}o 1651 et Beskyttelsesbrev for Ulfeld og hans Familie med Tilladelse til at opholde sig i Sverige hvor de vilde. Paa Slottet modtoges Ulfeld med udsøgt Galanteri; der blev strax anvist Leonora Christina Værelser paa Slottet, for at hun der kunde overstaa en Fødsel, der var stærkt i Anmarsch.

Førend vi imidlertid gaa over til Skildringen af den lange Periode, Familien Ulfeld tilbragte i Sverige, vil det være paa sin Plads her at omtale med nogle Ord den svenske Dronning, der spillede en ret betydelig Rolle i vor Historie bl. A. ved paa en for Fr. III og Danmark høist stødende og saarende Maade at holde Haanden over Corfitz Ulfeld. De efterstaaende Bemærkninger om Dronningen ere væsentlig hentede fra H. E. Friis's Afhandling (se Litteraturfortegnelsen).

Dronning Christina af Sverige.

»Gustav Adolf efterlod ved sin Død 1632 kun eet Barn den senere Dronning Christina. Hun skildres som et flittigt og videbegiærligt Barn, der allerede i tidlig Alder havde gode Sprogkundskaber. Forholdet til Moderen, Maria Eleonora skal fra tidligst Tid have været mindre godt, saa at Rigsraadet enstemmig vedtog og ogsaa gennemførte, at Barnet sendtes til videre Opdragelse hos Gustav Adolfs Søster, Pfalzgrevinde Cathrina; da denne udmærkede Kvinde desværre for Christina døde ved hendes 12—13de Aar, vendte hun hjem til Sverige; de følgende Aar benyttede hun flittigt til at erhverve sig allehaande Kundskaber. Da hun i 1644 ved 18 Aars Alderen var bleven myndig efter Loven udraabtes hun til Dronning af Sverige. Hun skildres af den franske Gesandt d'Avaux »som smuk og behagelig, men i Særdeleshed har hun en saa sikker Holdning og noget saa kiækt i sit Ansigt, at man har let ved at se, at hun er Gustav Adolfs Datter.« Iøvrigt fremhæves den ligefremme, utvungne og livlige Maade, hvorpaa hun omgikkes de hende Nærstaaende, uden dog nogensinde at glemme sin Værdighed som kongelig

Majestæt. Hun levede meget spartansk, var tidlig paa Færde, fortsatte sine Studier og lod sig indvie i Regieringsanliggender, hvor, hun ofte lagde megen Kløgt og Skarpsindighed for Dagen. Hun blev stærkt feteret og overrost, hvilket desværre nærrede hendes store medfødte Ærgjerrighed og Egenkiærlighed. Skiøndt hun gjerne omgikkes Mænd stod hendes Hu ikke til Ægteskab, tiltrods for at der var Beilere nok, bl. A. Chr. IV, der gjentagne

Dronning Christina af Sverige.

Gange søgte at vinde hende for Sønnen Frederik. Kun syntes hun i sine unge Aar at have næret meget blide Følelser for sin Barnoms Ven, Pfalzgreve Carl Gustav, et Forhold hun dog senere i faa men meget sigende Ord afbrød til hans store Sorg. Man mener, at Grunden dertil var, at hun havde Følelsen af at han tragtede mere efter Kronen end efter hendes Person. Desuden var hun ubehagelig berørt af hans mange Dameforbindelser og hans Hang til Mad og Drikke, der tidlig gav ham et saa fedt og triveligt Ydre, at hun spottende kaldte ham »den lille Borg-

mester«. Da Rigsraadet stadig trængte paa, at hun skulde gifte sig, hvortil hun svarede »det er Noget, jeg selv bestemmer«, gik hun til sidst ind paa, at Carl Gustav skulde vælges til Thronfølger, forudsat at hun døde uden Livsarvinger.

I 1650 fandt Dronning Christinas Kroning Sted med en uhørt Pomp og Pragt; der var erhvervet store Rigdomme og Udbytte under Trediveaarskrigen af de deri deltagende svenske Adelsmænd; men denne mægtige Velstand gik ud af Landet ved hendes umaadelige Ødselhed. Med hende selv skete der en gennemgribende Forandring; den tidligere Tarvelighed afløstes af Vellevenet, de tidligere kiære Studier lagde hun paa Hylden, hendes Interesse for Regieringsanliggender ophørte og hvad der var det værste: hun begyndte at give et slet Exempel ved den idelige Skiften

Hofyndlinge, hvoriblandt endog saa plettede Personer som Corfitz Ulfeld og Radziewsky fra Polen. Det der interesserer os særlig, var hendes Forhold til Ulfeld; derom bliver der senere Leilighed til at tale. Der staar endnu kun tilbage at omtale, at Dronningen, skiøndt hun stadig havde iagttaget de Fordringer som den lutherske Lære som Statsreligion stillede, i al Hemmelighed var gaaet over til Katholicismen, og at hun, efter at Carl Gustav var kronet som hendes Efterfølger, forlod, rigt belæst med Kostbarheder, som hun havde ranet til sig, det »utaknemmelige Fædreland« for at drage til Italien og der ende i Katholicismens Skiød.« I Molbechs Afhandling (se Litteraturfortegnelsen) fremføres meget nedsættende Domme om Dronning Christina ikke mindst fra svensk Side; men det vilde føre for vidt og tildels ligge udenfor dette Arbejdes Rammer at anføre mer end det her meddelte, hvoraf vi have lært Grundtrækkene i hendes Karakter ret godt at kiende.

Da vor udmærkede Resident i Stockholm, Peder Juel, havde lagt Mærke til, at der fra Dronningens Side vistes Ulfelds Familie stor Ære, skrev han derom til Fr. III og fik fra denne Befaling til at udforske, hvilken Rolle Ulfeld spillede og navnlig lade Dronningen vide, at han havde forladt Landet uden at underrette Kongen derom; han havde ikke indfundet sig ved Hoffet for at aflægge Regnskab for sin Opførsel. Ulfeld havde Intet at beklage sig over, hvorfor han haabede, at Dronningen ikke vilde antage sig hans Sag. Christina svarede kort og godt: »at Ulfeld som en Uskyldig havde søgt hendes Beskyttelse for at faa Ro til at besvare de Beskyldninger, der var rettede imod ham og for derved at overbevise Verden om, hvor haardt der var handlet imod ham.« Kongen fik ingen Undskyldninger. Imidlertid gav Dronningen Ulfeld Wismar i Pommeren til Tilflugtsted; der berettes at Ulfeld i Danzig paa et hængende Haar var bleven opsnappet af to derværende Danske, men undslap til Stralsund; derhen sørgede Vennen Sperling for at Børnene bragtes fra Amsterdam. Den danske Regjering havde, som ovenfor nævnt, i Slutningen af 1651 udsendt en Redegiørelse paa Dansk og Tysk om Dinas Sag med Titlen:

»Kort og *sandfærdig* Beretning om den mærkelige Sag, som paa en kort Tid ved *ordentlig* Proces blev udført mod Dina Vinhofvers og Walter i Kjøbenhavn Anno 1651«. Ægtheden var bekræftet af Rigsraaderne Erik Kragh og Jørgen Reedtz. Forfatteren ubenævnt. Beretningen prentet hos Melchior Martzan. Et Exemplar af dette Skrift var af en af Ulfelds Venner sendt ham til Stralsund. Ufortøvet svarede han i et Modskrift betitlet: »Høittrængende Æresforsvar imod den publicerede *usandfærdige* Beretning angaaende Dinas og Walters Sag, som ved en *uordentlig* Proces sammesteds blev udført Anno 1651. Med hosfølgende Aarsager, som haver nødt og tvungen mig Undertegnede (»for en Tid«) at begive mig af mit kiære Fædreland«. Prentet Anno 1652 i Greifswald. Ulfelds Brochure blev senere oversat paa tysk, fransk, hollandsk og latinsk, saa at hele Europa blev bekiendt med Ulfelds Skiæbne, set igjennem hans Brillen. Høst (S. 218) gennemgaar dette Skrift, hvoraf jeg skal indskrænke mig til at give et mindre Uddrag. »Ulfelds Apologi har baade Næb og Klør og han generer sig ikke for at stille sig paa en Piedestal som den forfulgte Uskyldighed. Han omtaler, hvorledes hans Fiender har gjort alt muligt for at skade og forfølge ham, der har bragt saa store Ofre for Landets Vel, hvis Ro og Sikkerhed have kostet ham saa store Sorger. Det er kun hadefulde og løgnagtige Rygter, hans Fiender have udspreedt om ham; men hans Adelsnavn taaler ikke Sligt. Derfor skal Verden vide, hvilke Forfølgelser han har været udsat for; det kan den se ved Gjennemgangen af de 50 Artikler i Brochuren om Dina. Hans forfulgte Uskyldighed skal staa som en Lære for Andre, der har handlet ligesaa »fædrelandsindet« som han. Nu griber han Leiligheden til at bringe til offentlig Kundskab, *hvorfor* han har forladt sit Fædreland »paa nogen Tid«: en lovstridig og haanende Procedure, Uret og Voldshandlinger maatte tvinge ham til at sige sit elskede Fædreland Farvel. Han paastaar at Dina og Walter ikke var de Første, der stræbte at undergrave hans Stilling som Rigshovmester, og at han forlængst havde tilbudt Konge og Rigsraad at aflægge Regnskab for sin Embedsførelse (sic!); saa af den Grund havde han ikke forladt Danmark. Nei! han opfører 16 Punkter til Forklaringen og slutter med de høittrævende Ord »Gud, Naturen og Fornuften op-

fordre mig til at forsvare min Ære og min Anseelse«. Hans Forvarsskrift er nødvendigt for at aftvætte den Skam og Skiændsel hans Fiender have klæbet ved hans Navn, og det maa ske medens han endnu er i Live. Han er bleven fordrevet, fordi han var en tro og oprigtig Patriot. Men slutter han: »Gud den Almægtige kan forandre Alt, hvis det er hans Villie.«

Ja hvorfor ikke? Han var ikke et Haar bedre end saamange, der ikke havde rent Mel i Posen og som glatvæk tager Guds Navn forfængeligt — et ikke ukiendt Fænomen. Det er vistnok ikke udelukket, at den adelstolte Mands Hierne er kommet noget i Ulave ved en Selvsuggestion og at den blandt andet kan have taget Skade ved den Forhaanelse, som han, den efter Kongen mægtigste Mand i Landet, maatte lide ved at løbe Spidsrod i Dinas Sag for at redde sit Navn. Vi, der jo se mere objektivt paa Sagerne — saa objektivt, som man kan se paa en Periode, der ligger det meste af 300 Aar tilbage i Tiden, hvor Følelseslivet dengang er ret umuligt for os at bedømme — kunne selvfølgelig ikke acceptere Ulfelds Selvgodhed og Uskyldighed; naar han forlod Landet, var det hans onde Samvittighed, der drev ham bort; han vidste med Sikkerhed, at den Undersøgelse af hans Embedsførelse, som Kongen havde sat i Gang, nødvendigvis vilde fælde ham i mer end en Henseende og gjøre ham og hans Familie ulykkelige, selv om der maaske paa Grund af Slægtskabsforholdet til Kongen kunde blive taget mindre haardt paa ham end paa mange Andre. Derfor er det en ualmindelig Dristighed for ikke at sige Frækhed, der ligger i hans Erklæring om at ville aflægge Regnskab for sin Embedsførelse; det viste sig jo ogsaa, at han udeblev fra Herredagen, hvortil han var indkaldt, tiltrods for at han paa det Tidspunkt ikke var mistænkt for at have lagt fiendtligt Sindelag mod Danmark for Dagen. Nei! Ulfeld vidste godt, at der ikke vilde kunne vises ham Skaansel og Medlidenhed; derfor blev han borte; men i hans Sind slumrede Hævnjerrighed!

Kong Frederik blev naturligvis opbragt over dette »Smædeskrift« og lod d. 18/9 1652 offentliggjøre en Forordning, hvori han erklærede det for opdigtet og kun skrevet i den Hensigt at nedsette Kongen og hans Regiering og bringe Uenighed og Oprørs-

tanker mellem Landets Undersaatter. Han befalede, at Skriftet skulde opfattes paa den Maade og ydermere, at Ingen maatte eie det men aflevere eventuelle Exemplarer til Øvrigheden; det var dog noget for sent, da Smædeskriftet var kiendt af mange. Skulde Nogen fordriste sig til at skrive, trykke eller udbrede Noget, der havde til Hensigt at skade Landets Ry, maatte han være forbedret paa at han blev straffet korporlig, sat i Fængsel eller endelig dømt til Døden, hvorhos et saadant Skrift skulde opbrændes af Rakkerknægten. En saadan Ukas, der næppe giver de i Rusland udstedte noget efter, vidner om den Tids Raahed, der desværre holdt sig i utrolig lange Perioder af vor Historie.

Da Ulfelds Skrift er trykt paa svensk Grund og da han havde sørget for at det i hvert Fald blev udbredt i Danmark og Sverige, lod Kongen gjøre Forestillinger hos Dronningen, da hun umulig kunde billige, at den danske Konge blev paa den Maade smædet, saameget mere som en Stettinertraktat indeholdt Forbud imod at Kongehuset i et Land krænkedes af en Skribent i et andet Land. Da Ulfeld imidlertid vendte tilbage til Stockholm blev han ikke desmindre meget naadig modtaget af Dronningen, hvorfor Kongen, da han fik det at vide, skrev til Dronningen og udtalte sin Forundring over at Ulfeld efter Alt hvad der var fremkommet om ham og imod ham og særlig efter hans Udgivelse af Smædeskriftet, vedblivende kunde anses for værdig til at nyde Dronningens Beskyttelse; da Traktaten mellem dem netop handlede om Personer, der optraadte oprørersk og trodsig, saa var der god Grund til at statuere et Exempel i det foreliggende Tilfælde. Kongen vilde under tilsvarende Forhold, hvad Dronningens Person angik, absolut yde hende sin kraftige Bistand. Der blev ogsaa sendt Brev med lignende Besværing til det svenske Rigsraad. D. ²⁸/₁₂ indløb Svar fra Dronningen og Rigsraadet, der begge var i Ulfelds Favør. Dronningen smører Kongen om Munden med smukke — tildels usandfærdige — Fraser og slutter med den Beklagelse: ikke at kunne være Kongen til Behag. Rigsraadet lod den danske Regiering vide, at der var flere Eksempler paa, at Standspersoner vare flygtede til Danmark og dér ikke alene levede uantastede, men endogsaa favoriseredes af Regieringen. Man havde i Henhold til saadanne tidligere Tildragelser kun tænkt,

at Ulfeld enten var falden i Unaade eller havde haft Sammenstød med Kolleger og derfor havde forladt Landet. Rigsraadet kunde ikke raade Dronningen til at tage det givne Ord tilbage, da hun ellers vilde prostituere sig, saalænge man ikke vidste andet om Greven end at han holdt sig rolig i Sverige. Svaret slutter med Floskler om Ønsket om et godt Forhold, og at Raadet aldrig vilde tillade Noget, der angreb det danske Lands Ære. Sproget i Rigsraadets Svar er vel noget skrappere end Dronningens; men Meningen er den samme: ikke at komme Kongen til Hiælp overfor Ulfeld, hvis Smædeskrift dog maatte synes at være af en saadan Art, at der var al mulig Aarsag til at sætte Ulfeld tilvægs.

Til denne »Kølighed« fra svensk Side bidrog uden al Tvivl den stadige Spænding mellem Danmark og Sverige; man var selvfølgelig paa det Rene med Grunden til Ulfelds Flugt fra Danmark; men da han nu havde kastet Hansken til Kongen og Landet, maatte han, hvis Uvenskab mellem Landene skulde føre til en Katastrofe, kunne blive Sverige nyttig paa mange Maader særlig paa Grund af hans nøie Kendskab til Danmarks slette Forsvarstilstand; endelig var Ulfeld Dronningen en affabel og nyttig Mand, der kunde forstrække hende med Penge, hvortil hun ofte trængte, hvorfor han ogsaa færdedes meget i hendes Nærhed som en persona grata. Det var heller ikke smaa Summer det i Tidens Løb kom til at dreie sig om for Ulfeld, der maatte se roligt til at endel af hans uretfærdig sammenskrabede Mammon vandrede over i Dronningens Lommer — for imidlertid aldrig at vende tilbage. Han betalte paa den Maade dyrt sit Fristed i Sverige!

Vor Resident i Stockholm, Peder Juel, Broder til Sølhelten Niels Juel, var en fremragende Diplomat og Hædersmand til Fingerspidserne; han passede godt paa og kunde meddele til Kjøbenhavn, at Ulfeld havde onde Planer imod os og udsprede det Rygte i Sverige, at vi rustede os stærkt til Krig. Dronningen spillede imidlertid Dobbelspil overfor Kongen, der, stolende paa hendes Ønske om at træde i nærmere Forbindelse med Danmark, sendte Underhandlere over til Sverige. Disse fik hurtigt at vide, at Dronningens Ønsker kun dreiede sig om Ulfelds Sag. Hun spurgte om Kongen ikke havde givet dem Instruxer, der tilstod Ulfeld at vende tilbage til Danmark, hvortil de svarede, at Kongen

for Dronningens Skyld vilde tage ham til Naade paa Betingelse af at han bad Kongen om Tilgivelse for de Fornærmelser, han havde udslynget imod ham. Dertil svarede Dronningen kort: »dertil vil han aldrig nedværdige sig, og jeg ser nu, at jeg gjør bedst i ikke at blande mig videre i Sagen.« Dronningen lod dem vide, at hun havde fattet den Beslutning at nedlægge Regieringen, og at hun mente at Ulfelds Forbliven i Stockholm efter hendes Bortgang ikke maatte betragtes som stridende mod Kongens Interesser. Hun vilde sørge for at Ulfeld tog Ophold i Wien, Venedig eller hvor Kongen ellers vilde bestemme det; men han maatte tillade ham at bo i Ro med sin Hustru og de Børn, der endnu opholdt sig i Danmark, samt at beholde sin Formue. Skulde der til Opnaaelse af en saadan Tilladelse knyttet den Betingelse, at Ulfeld skulde gjøre Afbigt, da maatte dette ske under en saadan Form, at han ikke maatte nedværdige sig. Hun vilde sætte Pris paa, at Hs. Majestæt vilde opfylde Ulfelds Forlangende. Kongen lod svare, at han gjerne vilde gjøre Dronningen til Behag, men at han umulig kunde gaa ind paa det opstillede Forlangende; Ulfeld havde gjort sig skyldig i en uhørt Utroskab, der fortiente almindelig Afsky og han fór med Usandhed f. Ex. naar han paastod at have forstrakt Kong Karl med 24000 Rigsdaler paa Kongens Regning. (Det viste sig forøvrigt senere, at Ulfeld havde betalt de 12000 Rigsdaler af sin egen Lomme). Ulfeld fortiente ikke, at Dronningen holdt sin Haand over ham. Da hun desuagtet spurgte, om Ulfeld da ikke fik sine Besiddelser tilbage og da Juel dertil bemærkede, at han vilde overlade til Dronningen at afgjøre om Ulfeld efter saadan Troløshed endnu kunde gjøre sig Haab om Kongens Naade, svarede hun: »Ulfeld er en ærlig Mand; jeg kiender ham for godt til at tro ham istand til Sligt; naar han har sagt, at han har betalt Kongen af England 24000 Rigsdaler, saa anser jeg det for sandt; benægter Kongen det, saa er han en Løgner og saafremt 12 engelske Konger af Kong Karls Kaliber vilde nægte, saa var det 12 Løgnere.« Da nu den danske Konge ikke vilde sørge for Ulfeld, saa skulde hun nok gjøre det. Forøvrigt skulde hun ikke oftere uleilige Kong Frederik med sine Bønner. Paa disse uforskammede og haanfulde Ord gav Juel det skrappe Svar: »Deres Majestæt kan vor Skyld skiænke Ulfeld Halvdelen

af Deres Rige, hvis det behager Dem; men! det vil ikke hindre min Herre i at holde ham for en troløs Mand.« Kort efter havde Juel et ubehageligt Sammenstød med Dronningen, der i Rigsraadets Nærværelse lod ham vide, at dette delte hendes Opfattelse med Hensyn til Ulfeld. Det var unægtelig et meget pinligt Optrin for Juel at mødes i Rigsraadets Nærværelse med Ulfeld, tilmed da Dronningen havde lovet, at denne ikke skulde komme tilstede. Senere roste Kansleren Juels noble, men bestemte Optræden ved Mødet, der ikke skulde gjøre noget Skaar i det venskabelige Forhold mellem de to Nationer.

Som omtalt havde Dronningen et lunefuldt Sind, der bragte hende til hyppig at vexle med Yndlinge; længst synes Ulfeld at have holdt sig paa Grund af sine charmerende Egenskaber — og sin ret fyldte Pengepung. Men at hun har sat Pris paa ham og hans Gemalinde fremgaar af at hun efter Ulfelds Død vedblev at støtte hans Børn paa mange Maader.

Dronning Christina havde længe truet med at ville nedlægge Regieringen og havde udtalt Ønsket om at hendes Slægtning, Pfalzgreve Carl Gustav skulde være hendes Efterfølger. I 1654 gjorde hun Alvor af sin Trusel. For Ulfelds Vedkommende skete der imidlertid ingen Forandring med Hensyn til hans Forbliven i Sverige. Carl Gustav skrev kort efter til Fr. III og lod ham vide, at Ulfeld stadig stod under svensk Beskyttelse, og at han vilde sætte Pris paa, om Ulfeld kunde faa sine Besiddelser tilbage. Herpaa svarede Fr. III, at Intet skulde være ham kiærere end at opfylde hans Ønske; han vilde imidlertid igennem vor Resident faa nøie Forklaring paa, hvorfor det ikke lod sig gjøre. Naar der bl. A. sigtes til Fr. III's Paastand om at Ulfeld havde laant den engelske Konge 24000 Rigsdaler af den danske Statskasse, saa blev han nu oplyst om, at Ulfeld foruden at have forsynet Kongen med Penge, Vaaben og andre Krigsfornødenheder havde forstrakt ham med de 12000 Rigsdaler af sin egen Lomme; denne Udtalelse drog Ulfeld sig senere til Nytte.

Da vi desværre inden ret lang Tid skulle faa sørgelig Leilighed til at beskæftige os med Carl Gustav, der nu var Konge under Navnet Carl X, finder jeg passende Leilighed til her at fremsætte i Korthed den Karakteristik, som S. A. Sørensen i sit ypperlige Arbejde »Kjøbenhavns Beleiring« giver af ham.

Carl X af Sverige.

Carl Gustav, der i en Alder af 32 Aar efterfulgte Dronning Christina paa Sveriges Trone, var en Krigsmand, man sielden har set Mage til; han var ærgjerrig til Umættelighed, hærdet og forvoven som Kriger, listig og forslagen som Statsmand, stedse paaberaabende sig Vorherre og sin retfærdige Sag, og stedse

Carl X, Gustav, Konge af Sverige.

rede til at hævde denne ved 30000 Bajonetter, han aandede og levede kun for Sveriges Magtudfoldelse, for at underkue, opluge eller tilintetgjøre alle tilgrænsende Lande. I disse Erobringsbestræbelser støttedes han af Folkestemningen i Sverige, der fremhævede at det fattige Sverige vilde være istand til at plyndre andre bedre stillede Lande, og i saa Henseende tænkedes der selvfølgelig paa Danmark, der imidlertid kom som Nummer 2 paa Listen, da man af Hensyn til dets Forsvarsløshed — den kendte man jo godt fra Torstensons og Wrangels Indfald i 1643 fra Tysk-

land — drog den naturlige Slutning, at det ikke hastede med dette Land. Carl Gustav var mærkelig udholdende og mobil trods sit svære Corpus, der holdtes i »kraftig Foderstand« naar nogenlunde rolige Forhold tillod det; iøvrigt led han af Datidens store Last Drikkesyge. Han var hurtig i Vendingen, traf lynsnart sin Bestemmelse og var i Besiddelse af en sielden genial Dristighed; det ses bedst af hans forvovne Overgang over de tilfrosne Belter. Carl Gustav var ingen Drømmer; tvertimod! han var en koldsindig Mand ligeoverfor den tilsyneladende lidet mandhaftige Fr. III; og medens han var dennes Gæst d. $\frac{3}{5}$ 1658 paa Frederiksborg efter Roskildefreden, fortrød han, som det fremgaar af et Dagen før Gildet paa Slottet skrevet Brev til Præsidenten i Statsraadet, Mathias Bjørnclou, at kan ikke strax var gaaet løs paa Kjøbenhavn og havde dreiet Halsen om paa Danmark. Omtrent 5 Maa-

neder senere realiserede han den opgivne Plan, idet han uden Varsel atter faldt over os paa Siælland, tiltrods for at Fr. III loyalt havde opfyldt de ydmygende Forpligtelser ved Fredsslutningen. Carl Gustav var lumsk; thi medens han skriver til Fr. III, at han er glad over at høre, at en Alliance snart kommer istand, skriver han samtidig ^{13/5} til sin Statssekretær i Kjøbenhavn, Peter Coyet, at der ikke er Tale om nogen Alliance, og at han skal holde de Danske hen med Snak, da det er hans bestemte Hensigt at underkaste sig hele Danmark. *En ægte Rævepolitik!* Sikker som han var paa Udfaldet af det tiltænkte Overfald, blev han dog betænkelig og vaklende i sin faste Tro, da han paa Rødovre Mark fra sin Hest saa Byens Forstæder gaa op i Luer; det betød en Kamp paa Liv og Død. Den tilbageholdne Fr. III havde pludselig selv grebet Styret og om ham fylkede sig det enige Folk i Kjøbenhavn. Carl Gustavs Uenighed med sine Generaler: dissens indbyrdes Uenighed og Ærgjerrighed sammen med hans Vankelmodighed bragte os den Fordel, at Kjøbenhavn imidlertid kunde sættes i saa god Forsvarsstand som Forholdene tillod.

Kort efter Tronbestigelsen stillede den krigslystne Carl Gustav Rigsraadet det Spørgsmaal, mod hvem man først skulde vende sig, mod Polen eller Danmark, da begge Lande skulde have Krig; han havde jo efter Freden i Brømsebro, som ovenfor anført, yttret: »at den kun nærmest havde Karakteren af en Vaabenstilstand«; han havde altsaa ikke glemt os. Trods Opfordring fra Flere, *deriblandt Ulfeld*, der nu lægger sine forræderske Planer for Dagen, om strax at kaste sig over det svage Danmark, valgte Kongen i 1655 Polen; Turen skulde nok senere komme til Danmark. Forøvrig forholdt Ulfeld sig foreløbig rolig paa Slottet Barth i Pommern, hvor hans Familie opholdt sig hos ham sammen med Venen Sperling.

Naar man f. Ex. læser Rockstrohs interessante Afhandling i hist. Tidsskrift »Indledning til Krigen 1657« eller Holbergs Fremstilling: Tome III S. 175 om Danmarks slette Forsvarstilstand eller S. A. Sørensens Forundring over at vi i de 11 Aar

siden Brømsebrofreden Intet havde gjort for at sikre os efter bedste Evne, skulde man næsten tro, at Fr. III var aldeles uvidende om de faktiske Forhold i saa Henseende; ellers maatte han kunne sige sig selv, at han umulig kunde hamle op med Carl Gustav, der, selv om han havde lidt betydelige Nederlag i Polen, dog raadede over en i Sammenligning med vor betydelig og krigsvant Hær, der, foruden at tælle et stort Antal Fodfolk, talrige Ryttere og en kraftig Artilleripark, førtes af mange dygtige Generaler med ham selv i Spidsen; ogsaa kunde man være vis paa, at disse raa Krigsfolk vilde som en Græshoppesværmm rasere Alt, hvor de kom frem. Med sædvanlig Godtroenhed fulgte vi Opfordring fra Rusland, Polen, Østrig og Holland til at indlade os i Krig med Sverige, uden at vi havde Garanti for at de nævnte Stater virkelig vilde støtte os og det strax. Resultatet blev — en Dumhed der aldrig kan tilgives og som kom til at koste os Blod og Land — at Fr. III d. $\frac{1}{8}$ 1657 erklærede Sverige Krig under det mærkelige Paaskud: at Danmarks Ære havde lidt for meget, fordi det ydede Ulfeld Beskyttelse; denne blev endnu hadefuldere end han havde været iforveien imod os og fulgte med Glæde Carl Gustavs Opfordring til at ledsage sig paa Togtet mod Danmark. Uden Betænkning sluttede Carl Gustav Fred med Polen og drog med sin gode skolede Hær igennem Pommern og ind i Holsten, hvor han ventede til hele hans Krigsmandskab var bleven samlet. Ulfeld, hans Geheimeraad, skulde være hans Veiviser. Leonora Christina, der opholdt sig i Jylland vilde til Kjøbenhavn, men blev vist tilbage af Halvbroderen Ulrik Frederik Gyldenløve, der mødte med Ordre fra Kongen; Paaskudet til at vise hende ud af Landet var det, at hun havde bidraget til at sætte Adelen op imod ham. Hun valgte da at tage ned til sin Mand, hvem hun fulgte en Tid sammen med en 15 aarig Søn og Sperling.

Carl Gustav var allerede saa sikker paa Seir over Danmark, at han tilbød Cromwell der ikke saa med venlige Øine paa Danmark store Besiddelser i Holsten eller Jylland, saafremt han vilde understøtte ham; for sig selv »nøiedes« han med Skaane, Halland, Blekinge og Besiddelser i Norge, medens han tiltænkte sin Svigerfader, Hertugen af Gottorp, Hertugdømmerne Slesvig og

Holsten — og den danske Trone. Man har givet Ulfeld Skyld for at have opstillet dette Program.

Her i Holsten kommer Ulfelds første Forræderi tydelig for Dagen, idet han uvist om paa Opfordring af Kongen eller af eget Initiativ sender et Brev af $12/8$ 1657 dateret Langewedel og undertegnet: »Hans svenske Majestæts Hemmelige Raad, Corfitz, Greve til Ulfeld« til Landsdommer i Jylland, Peder Lange samt hans Medbrødre — hvem han hilser med Gud. I Brevet, anført hos Holberg S. 155, lader han denne vide »At de burde slutte sig til *hans* Konge, Carl Gustav, der lovede at der intet Ondt skulde vederfares dem, saafremt de gik over til hans Parti, hvorimod de i modsat Fald maatte tage Følgerne af deres Vægning; den svenske Konge var stærk nok til at magte Danmark og bringe det til Undergang!« Carl Gustav, der troede at Ulfeld endnu — trods sin Flugt over til Fienden i Sverige — havde et stort Parti i Danmark, blev snart belært om at det var alt andet end Tilfælde, da hele hans Slægt havde trukket sig tilbage fra ham. Men Ulfeld havde yderligere den Frækhed at sende en Del Adelsmænd et Brev, hvori han lader dem vide, at *hans* Konge har givet ham Tilladelse til at underhandle med udvalgte Mænd fra den danske Konge; de vilde indse, at det skete til Landets Bedste. Udsendinge maatte melde sig ved den svenske Forpost. Men Ulfeld modtog intet Svar.

Jeg skal nu ikke opholde Læserne med en detailleret Beretning om Carl Gustavs Plyndringstog især i Jylland efterat vort bedste Værn, Fridericia, var faldet i de Svenskes Hænder, om hans Overgang $30/1$ 1658 over de tilfrosne Belter, om hans enestaaende Held at komme helskindet over til Lolland, hvor Ulfeld ved List og falske Forestillinger fik Fæstningskommandanten til at overgive sig til Svenskerne, tiltrods for at han raadede over en meget stærk Befæstning osv. osv., Begivenheder, der kiendes fra enhver Historiebog. Denne uventede Seirsgang bragte saa stor Forskrækkelse i Kjøbenhavn, at Fr. III ved den engelske Gesandt i Byen, Meadow, lod Carl Gustav vide, at han var tilbids at indlede Fredsforhandlinger. Tæt Nord for Vordingborg, hvortil Svenskerne allerede var naaet, traf vore Udsendinge Gersdorf, Skeel og Meadow paa Carl Gustav, der nu befalede Bjelke

og Ulfeld at indlede Underhandlingerne; vore Afsendinge anmodede om at blive fritagne for at forhandle med Ulfeld, hvilket den overmodige Seirherre imidlertid afslog, en Haan der er bleven haardt bedømt selv af Historieskriveren Puffendorf, der dog hørte til det svenske Parti. At Ulfeld var i sit Es og glædede sig ved Tanken om at kunne tage en blodig Hævn over sine Fiender i Danmark, fremgaar tydelig nok deraf, at han fraraadede Carl Gustav et Forlig medmindre det kunde ske i Kjøbenhavn, hvor Adelen strax vilde aabne dets Porte for ham. Underhandlingerne begyndte med at vore Udsendinge tilbød en stor Sum for at faa de gjorte Erobringer tilbage; Ulfeld rystede paa Hovedet; der tilbødes da Skaane, Halland og Blekinge; Svaret lød, at der skulde afstaas mange Landsdele i Danmark, Holsten, Norge osv., at der skulde udleveres 12 Krigsskibe, betaales 1 Million Rdlr. og Halvdelen af Sundtolden. Da Ulfeld ydermere fremkom med uhorste Fordringer til Fordel for sig selv og Hertugen af Gottorp, blev Meadow oprørt derover, i hvilken Anledning Carl Gustav lovede at anklage ham hos Cromwell. Alligevel slog Svenskerne noget af paa Fordringerne; men da vore Udsendinge erklærede, at de ikke havde Fuldmagt til at underskriive de haarde Betingelser og derfor anmodede om 3 Dages Vaabentilstand, svarede Kongen barskt: »ikke 3 Timer giver jeg«. Vore Udsendinge ilede strax til Kjøbenhavn for at melde Udfaldet af Forhandlingerne. Imidlertid rykkede Carl Gustav frem til Kjøge. Efterat have indhentet Svar fra Fr. III mødte de samme Udsendinge i Taastrup til videre Forhandling med Bjelke og Ulfeld. Svenskerne vare nu noget mere medgjørlige; det forlyder i Almindelighed, at Ulfeld, ubehagelig berørt ved Haardheden mod hans Fædreland, skal have foreslaaet forskellige Formildelser, idet han angav, at de omtalte 12 Krigsskibe vare ubrugelige, at danske Tropper, der skulde indrangeres i den svenske Hær, ikke duede noget, og at de svenske Tropper burde forlade Siælland endnu før de svenske Landsdele vare overgivne til Sverige.

Omsider blev Fredsbetingelserne undertegnede d. $10\frac{1}{2}$ af Carl Gustav i Taastrup og $10\frac{1}{2}$ af Kongen i Kjøbenhavn. Da der endnu var mange Enkeltheder at drøfte indfandt alle Kommissærerne sammen med Meadow og den franske Gesandt fra Stockholm,

Terlon, sig i Roskilde, hvor *den saakaldte Roskildefred* sluttedes den $21\frac{1}{2}$ 1658.

Det blev en smertefuld Fred for os, der blev sluttet i Roskilde og som undertegnedes af: Bjelke og Ulfeld, Gersdorf og Skeel, Terlon og Meadow; Gersdorf skal have hvisket en af de Høstaaende i Øret: vellem me nescire literas ꝑ: jeg vilde ønske at jeg ikke kiendte Bogstaverne.«

Af Fredsslutningens 28 Artikler skal jeg fremhæve følgende Fordringer fra svenske Side: alle svenske Skibe skulde have Ret til at passere Sundet toldfrit og uhindret. Skaane, Halland, Blekinge, Bornholm, Bohus, Trondhiem og den danske Besiddelse paa Rygen skulde afstaas til Sverige; alle de af de Danske i Krigen erobrede Landsdele, Stæder og Skibe skulde tilbagegives; de Danske skulde udlevere 12 Krigsskibe og 2000 Ryttere, hvorefter de svenske Tropper strax skulde forlade Sjælland; d. $27\frac{1}{2}$ skulde Helsingborg, d. $28\frac{1}{2}$ Landskrona og $\frac{1}{3}$ Malmø og Christianstad rømmes af de Danske, hvorefter de svenske Tropper skulde trækkes tilbage fra Langeland, Lolland og Falster. Naar senere Bornholm, Bohus og Trondhiem vare blevne afstaaede, skulde de svenske Tropper rømme Fyn, Jylland, Slesvig, Holsten, Ditmarsken og hvad de iøvrigt havde besat. Hertugen af Gottorp skulde have sine Besiddelser tilbage, hvorefter al Strid mellem ham og den danske Konge skulde glemmes! Corfitz Ulfeld skulde før d. $\frac{3}{4}$ have alle sine tabte Eiendomme tilbage og før St. Hans Dag Erstatning for lidte Tab. Hans Gemalinde, Svigermoder, Børn og Tyende skulde kunne tage Ophold i Landet, hvor de ønskede det. Han og hans Søn skulde have deres tidligere Len tilbage og hans Gemalinde den hende tilkommende Titel: Prindsesse af Slesvig—Holsten, hvilken var berøvet hende ved Forordning af $\frac{14}{1}$ 1657. Endelig skulde hans Slægtning Ebbe Ulfeld have Erstatning for de Krav, han maatte have paa den danske Krone. (Denne Ebbe Ulfeld var i sin Tid sammen med Corfitz Ulfeld taget til Sverige for at gaa i dets Tieneste).

At Ulfeld i sin Hævnjerrighed har opfordret Carl Gustav til de blodige Vilkaar, som Freden bød os er der næppe noget Spørgsmaal om; derfor synes det lidet troværdigt, at han pludselig som nysnævnt skulde have været mildere stemt mod Danmark. At

Svenskekongen, der kom med den Hensigt at ødelægge Danmarks Selvstændighed, hurtig fortrød, at han var standset paa Halvveien, det ser vi klart deraf, at han uden Varsel snart kastede sig paany over det forsvarsløse Land, der ovenikiøbet var svigtet af de Magter, der havde forledt Fr. III til Krigen. At hans ny Aktion mod os fik et ganske andet Udfald end han havde ventet ville vi snart faa at høre om.

Man forbauses over at Carl Gustav bragte Danmark i Knæ skiøndt han kun havde havt 10000 Mand; vor Ulykke var i høieste Grad, at den strænge Frost tillod den forvovne Konge at sætte over Bælterne kun med et Tab af nogle Compagnier, der gik igjennem Isen; thi som Holberg (S. 176) bemærker: »Hvis ikke Carl Gustav havde faaet denne Hiælp fra Veiret, vilde han været blevet grebet ligesom i en Sæk i Jylland, saa at der næppe én Mand skulde have kommet tilbage.«

Kort efter Fredsslutningen indbød Kongen Fr. III, som ovenfor nævnt, Carl Gustav til nogle Dages Ophold paa Frederiksborg Slot, hvor han blev fyrstelig trakteret. Det maa have været med meget blandede Følelser, at Fr. III modtog sin bitre Fiende som Giæst. Det synes dog som om vor Konge fik Leilighed til at advare Svenskekongen mod Ulfeld og bestyrke ham i en Mistanke, som han allerede nærede mod denne Landsforræder. Som et lille Bevis paa denne Mands Gridskhed skal meddeles, at han bemægtigede sig største Delen af et siældent og kostbart Bibliothek, der tilhørte Rigsraaden i Ringsted, Jørgen Seefeld — som det synes en Hævnakt. Han lod Bøgerne flytte til Malmø; imidlertid fik han ingen Glæde af sit Rov; thi da han senere flygtede fra Sverige confiskeredes Bøgerne og bragtes til Stockholm, hvor de kom til at danne Grundlaget for Antikvitetscollegiets Bibliothek. —

CAPITEL VII*)

Ved Roskildefreden havde Ulfeld naaet et af sine store Ønsker: at faa Hævn over det utaknemmelige Fædreland, paa hvis Nakke han med Skadefryd plantede sin Fod; han opnaaede at se

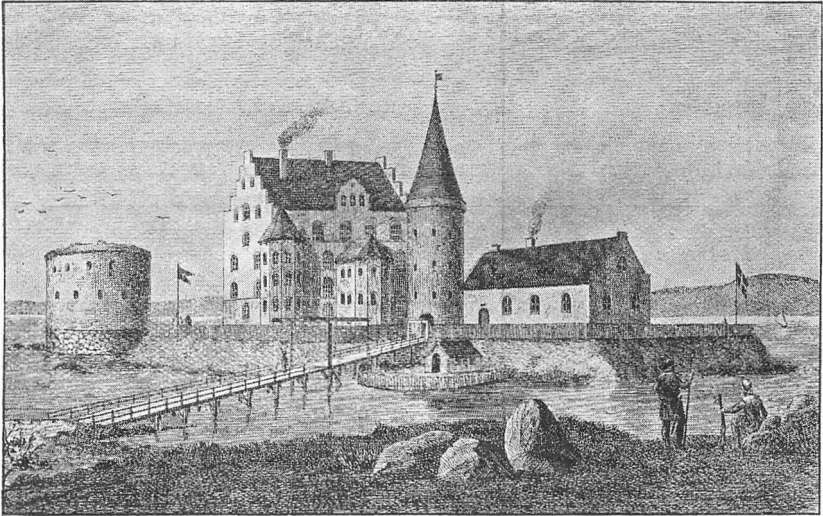
*) Til dette Capitel har jeg hovedsagelig benyttet C. Molbech: Et Bidrag til Corfitz Ulfelds Levnedshistorie. Nyt historisk Tidsskrift IV Bd.s 1. H. 1850.

Kongen ydmyget, den ham fiendske Adels Magt stækket, Danmark berøvet saa betydelige Landsdele, at en saadan Amputation maatte virke svækkende ikke alene paa Indkomsterne men ogsaa paa Landets Prestige udadtil, og endelig kunde han triumfere over, at han ved Svenskekongens — *hans Konges* — Hiælp og Magtsprog atter fik sine Godser tilbage samt de Rigdomme han endnu havde i Danmark paa skiulte Steder. Jeg ved ikke om der i Litteraturen findes Breve fra Ulfeld fra den Tid, der maaske kunde give Indblik i hans Sindstilstand; jeg kan imidlertid ikke tænke mig Andet end at han, hvis han i sit stille Sind rolig kunde opgiøre Regnskabet og det vundne Resultat, maatte sige til sig selv, at Fremtiden maatte tegne sig høist usikker for ham. Hans Seir kunde, hvis Forholdene senere tog en for ham ugunstig Vending, let blive til en Pyrrhus-Seir. I Danmark vilde han aldrig kunne gjenvinde sin tidligere, af ham selv ødelagte høiere Stilling, og det maatte ogsaa staa klart for ham at han, Landsforræderen, var afskyet og hadet i sit Fædreland, og at hans Forræderrolle heller ikke paa den anden Side af Sundet i det lange Løb vilde vinde ham Agtelse og Magt. Det er jo saa hyppig den Slags Folks Lod, at tilsidst hverken den ene eller den anden Part har andet tilovers for dem end Foragt, hvortil ofte slutter sig Had, der tilsidst styrter Vedkommende i Afgrunden. Ulfeld maa hurtigt have indset, at han, tiltrods for de store Indrømmelser han havde opnaaet, alligevel umulig kunde tage Ophold i Danmark; han begav sig derfor umiddelbart efter Fredsslutningen d. 10/2 1658 atter tilbage til Sverige, vistnok i det sikre Haab om dér at kunne komme til at indtage en Stilling, der nogenlunde vilde svare til den han havde sat overstyr i Danmark, eller i hvert Fald opnaa en fremskudt Position der kunde tilfredsstille hans Adelsstolthed og Ærgjerrighed; tilveirs ventede han selvfølgelig at komme.

Ulfeld tog Ophold i Malmø, hvor han kort efter mødtes med Carl Gustav, der aabent spurgte ham, hvad han nu havde tænkt sig at foretage, hvortil Ulfeld svarede, at han med Familie vilde tage Ophold i Sverige og betragte Kongen som sin Herre, hvis Hans Majestæt vilde benaade ham med en Post, der kunde svare til hans Stand. Kongen gav ham glimrende Løfter om en saadan Post, der vilde skaffe ham en god og anset Stilling. Om den

nærmere Bestemmelse desangaaende skulde han forhandle med Sveriges Raader.

Kongen begyndte med at skiænke Ulfeld Slottet Sølvesborg i Blekinge med det dertil hørende Gods, saa at han kunde have et Grevskab med samme Rettigheder som andre Grever i Sverige; desuden fik han et stort Krongods i Skaane, Herrevads

Slottet i Sølvesborg.

Kloster til evig Eiendom*). Det var Lønnen for de »hulde, troe og mærkelige Tjenester som Ulfeld, Vor troe Mand og hemmelige Raad — han førte allerede under Krigen Titel af Geheimraad — *særdeles ved Fredstraktatens Slutning* med Danmark, havde vist Kong Karl og det svenske Rige«.

For at bevise Ulfeld sin Tillid betroede han ham sammen med Feltmarskal Stenbock og Friherre Gyllenstjerna at være en af de kongelige Kommissærer, der skulde tage Undersaatterne

*) Som man ser, var dette Slot en værdifuld Gave, selv om det i Ulfelds Tid var af noget ældre Datum; nu er det forlængst sunket i Grus; men de faa Rester, der ere tilbage, benævnes af Indbyggerne i den smukke lille By Sølvesborg den Dag i Dag for »Slottet«.

i de nylig erhvervede Provindser i Ed. Skiøndt han saaledes paa flere Maader stod i et afhængigt Forhold til Kongen og den svenske Krone, ville vi dog senere, da han var raget uklar ogsaa med Sverige, se at han benægtede en saadan Afhængighed. Det stemmer godt med hans høitstræbende og herskesyge Karakter, der ikke kunde taale at være Nr. 2 og faa det at føle. Kongen udtalte tillige det Ønske, at Ulfeld vilde begive sig til Pommern for at skaffe Underretning om de afstaaede danske Provindsers Tilstand og Forfatning. Det skal have været Kongens Hensigt senere at udnævne Ulfeld til Generalgouverneur i Pommern og Ambassadeur ved det keiserlige Hof. Man mener, at Kongen har haft sine gode Grunde til ikke at ville beholde Ulfeld i Sverige, især i Skaane. For Ulfeld var denne »Forflyttelse« en Streg i Regningen, da han uden Tvivl havde drømt om en fremragende Stilling i Sverige f. Ex. som Statholder eller Generalgouverneur i Skaane, og hans Misfornøielse og Mistænksomhed synes at datere sig allerede fra dette Tidspunkt; det var i Slutningen af Mai. Ulfeld ønskede imidlertid ikke at følge Kongens »naadige« Opfordring om at reise til Pommern; han undskyldte sig med vedvarende Svaghed og Upasselighed, og viste i det hele en Utilbøielighed til at følge Kongens Befalinger. Da saaledes Kongen fratog Adelen i de afstaaede Provindser en Toldfrihed, den tidligere havde nydt, nægtede Ulfeld ved en given Leilighed at rette sig derefter. Ulfeld var her som ved mange Leiligheder saa uforsigtig at lukke Munden for høit op; han udtalte, at de danske Adelsmænd i Skaane ikke vilde behandles som Slaver og Bønder, og at han selv aldrig vilde lade sig de nye Toldforordninger byde. Man ser, hvorledes det iltre, hovmodige, ærgjerrige og ubeherskede Sind ogsaa her tager Magten fra ham, saa at han ikke kan gjøre sig klart, hvad en saadan Hensynsløshed og Opposition kunde komme til at koste ham. Det er ikke let at blive klog paa denne Mands urolige og uberegnelige Aand; jeg tror ikke at man, som det anføres fra forskellige Sider, behøver at tage sin Tilflugt til at tale om udtalt Sindssyge hos Ulfeld for at forklare den mærkelige Maade, hvorpaa han saa ofte optraadte og derved spærrede sig selv Veien. Jeg synes at man for en stor Del fristes til at bringe i Anvendelse om Ulfeld hvad

Chr. V sagde om Griffenfeld: »Gjerrighed og Ærgjerrighed har ødelagt dette Menneske«. En blot nogenlunde udtømmende Forklaring paa Ulfelds aparte Karakter savner man desværre i Historien; man maa nøies med at constatere de besynderlige Udslag af hans Hiernevirksomhed, der vidner om den høieste Uligevægt i Sindet.

Ulfelds oppositionelle Optræden mod Carl Gustav kunde selvfølgelig ikke undgaa dennes Opmærksomhed. Han lader i Brev af $\frac{8}{7}$ 1658 sine svenske Rigsraader vide at han er utilfreds med Ulfelds Opførsel, der paa alle Maader viste ham sin Utaknemmelighed, og lægger ikke i Brevet til dem Skiul paa, at han har begyndt at fatte Mistanke til hans »ærlige« Sindelag; Ulfeld maa rette sig efter Sveriges Love, og vil han ikke det maatte det blive hans Sag *»og kunde det være ligesaa godt, at man var af med ham«*. Præsidenten og Generalgouverneuren i Skaane skal have et vaagent Øie med Ulfelds Handlinger. Det der synes særlig at have sat ondt Blod i Kongen var først og fremmest Ulfelds vedvarende Trodsighed mod at følge Toldloven. Men der kom Andet og betydeligere til. Da Ulfeld nemlig havde faaet Nys om, at Carl Gustav havde isinde paany at optage Kampen mod Danmark for at gjøre Ende paa det danske Rige, skiftede Ulfeld rent ud Parti, og udtalte sig med en siælden aabnemundet Ubetænkksomhed til høie svenske Officerer og Embedsmænd, der maatte forbause Enhver, der kiendte hans Forhold baade til hans Fædreland og til den svenske Konge, hvis Sag Ulfeld som Landsforræder havde gjort til sin. Kongen gav nu Ordre til at hans Generalkvartermester Dahlberg aflagde et Besøg hos Ulfeld i Malmø; Dahlberg blev høist forbauset over hans Udfald mod den svenske Konge, som han kaldte »Eders Konge«, over hans Klager over Svenskernes Opførsel paa Fyen »som Tyrker og Hedninger« osv. Ulfeld spottede over Svenskernes Hær og Hensigten med at den skulde sendes til Preussen og Pommern, og bevirkede ved disse Udtalelser, at Dahlberg strax meddelte Stenbock hvad han havde erfaret om Ulfelds Sindelag. Ved en senere Samtale med en svensk Officer, Peter Chambers, der overbragte Ulfeld en Hilsen fra den svenske General Wrangel, busede Ulfeld ud med det Spørgsmaal »om Carl Gustav nu vilde be-

mægtige sig Danmark og fordrive Kongen, siden han atter var rykket ind med hele sin Styrke og nu beleirede Kjøbenhavn og Kronborg«? Chambers svarede, at Carl Gustav nu vilde gjøre det af med Danmark, der kun tænkte paa »at kaste Freden over Ende og om mulig ved Forbundsfæller falde over Sverige«. Ulfeld vedblev med at give sin Harme Luft over Carl Gustavs Planer, særlig fordi denne ikke havde taget ham med paa Raad; han vidste godt, at Kjøbenhavn ikke kunde holde sig, men maatte gaa til Grunde, naar Danmark ikke havde Skaane.

Der udviklede sig i kort Tid et meget skiævt Forhold mellem Kongen og Ulfeld, der maatte døie mange Skoser, særlig for hans Uhføflighed mod Kongen, ved ikke at besøge ham, da han allerede nu laa i Leir for Kjøbenhavn; det var vistnok med velberaad Hu, at Ulfeld holdt sig borte, da han havde paa Følelsen, at han ikke vilde blive modtaget med venlige Blikke. Da han i Mai 1659 søgte Tilnærmelse til Kongen, var denne saa opbragt, at han hverken vilde modtage ham eller Leonora Christina, der selv rejste over til Helsingør for at søge personlig Adgang til Kongen. Man lod imidlertid Familien endnu forblive i Malmø, da der endnu ikke kunde føres direkte Beviser paa, at Ulfeld deltog i Anslag mod Sverige.

Det var imidlertid sivet ud, at der allerede i Efteraaret 1658 fra dansk Side var lagt Planer op mod Carl Gustav; nu opdagedes saadanne endog i Malmø, hvor Ulfeld jo opholdt sig. Følgen blev at flere ansete Borgere kom i Ulykke og at Ulfeld blev trukket ind i en Kriminalundersøgelse, der faldt saa uheldig ud for ham, at han blev arresteret.

Angaaende dette Anslag berettes, at en i Sverige boende dansk Mand var Ophavsmand til en Plan om at reise Malmøs Beboere til Opstand og bemægtige sig Byen med Slottet; efterat have betroet sig til en indflydelsesrig Borger i Malmø, Bartholmæus Michelsen, tog han nu over til Siælland og forelagde Planen for Rigshovmester Gersdorf, der lod den gaa videre til Fr. III, der strax vilde sætte sig i Forbindelse med Kommandanten i Malmø; dette fraraadede dog en i Malmø arresteret skaansk Adelsmand, Ove Thott, Ejer til »Skabersjø« og »Biersøholm, da Kommandanten var meget svensk venlig; man burde hellere

henvende sig til en tysk Lieutenant Statius for at faa ham til at samle et Korps, de saakaldte Saphaner — frivillige Skarpskytter; der skulde Intet foretages foreløbig, førend der fra Kjøbenhavn var overført væbnet Magt. Fra Kjøbenhavn udsendtes en dansk Captain, Mikkell Skow, som vi senere træffe paa Amager i modig Kamp med Karl Gustav, for at skaffe nærmere Underretning om Malmøs Fæstning, dens Besætning osv.; han vendte tilbage med gode Oplysninger. Der samledes ogsaa Tropper og Alt overlodes til den omtalte Bartholomæus, der lovedes Guld og grønne Skove; en udsendt Hærstyrke fra Kjøbenhavn blev af Storm dreven tilbage til Byen. Imidlertid blev en fornyet Afsending af Tropper hindret af den stærke Frost i Januar—Februar, og Planen kunde nu ikke længere realiseres. Dertil kom, at Svenskerne efter Stormen paa Kjøbenhavn havde faaet ved en dansk Student Helmer, der optraadte som Spion, Nys om S sammensværgelsen i Malmø; Følgen blev at Svenskerne ved at fængsle Hovedmanden, fik Kundskab om hele Planen; ogsaa Ulfelds Navn indflettedes i Komplottet. De vigtigste Omstændigheder ved S sammensværgelsen røbedes ved et besynderligt Tilfælde, idet man, samme Dag som Kriminalforhørene mod de fængslede S sammensvorne var til Ende, ude ved Linhamn fandt en Æske, der indeholdt en Del Breve og Papirer angaaende Anslaget mod Malmø, deriblandt originale Skrivelser fra Fr. III og Gersdorf; det synes som om den ulykkelige Bartholomæus har villet skaffe Papirerne tilside. Molbech tilføier, at i det svenske Rigsarkiv opbevares de originale Papirer vedrørende Processen mod de forskellige Deltagere samt mod Ulfeld og Leonora Christina, der jo fængsledes og erklæredes for Forrædere mod Sverige. Ulfeld skal, da han mærkede Uraad, have søgt om Pas for at reise af Landet med Familien, men det nægtedes ham. Imidlertid lod man ham have Ro indtil man af Forhørene over de S sammensvorne mente at have sikre Vidnesbyrd mod ham. Der indfandt sig da 2 Medlemmer af Retskommissionen i Ulfelds Hus, forelagde ham de Punkter, hvori han var sigtet som Medvider i Komplotet og tilkiendegav ham Carl Gustavs Fortørnelse og Unaade, saasom han dog var Kongens Undersaat. Nogle Dage senere vendte de 2 Herrer tilbage til Ulfeld,

gientog hvad de havde sagt forrige Gang og lod ham vide, at Kongen havde befalet at sikre sig hans Person (23. Mai 1659). Ulfeld blev nu sat under Bevogtning i det Hus han beboede. Leonora Christina søgte at faa Audients hos Kongen; men ikke alene afsloges det, men der forkyndtes Arrest paa hendes Person; Familiens Tienerskab kom delvis i Fængsel, delvis til at dele Husarresten.

Ulfeld afgav strax til Kongen d. $30/5$ en edelig Erklæring om ikke at have havt Noget at gjøre med Bartholomæus; han slutter med de kraftige Ord: »Saa at Alt det, som Bartholomæus om mig haver angivet, er paa min høieste Salighed usandfærdigt saa sandt jeg agter nogen Tid at se Guds Ansigt«. I den omtalte Æske fandtes imidlertid et Papir, hvori meddeltes om de Svenskes Plan til Stormen paa Kjøbenhavn d. $11/2$ 1659. Bartholomæus erklærede, at han i en Samtale med Ulfeld havde faaet Oplysninger om Svenskernes planlagte Angreb, og at han senere havde opskrevet efter Hukommelsen hvad Ulfeld havde meddelt ham. Det fremgaar af Alt, at den omtalte Æske skulde have været bragt med Baad fra Linhamn til Kjøbenhavn, men at der var indtraadt Hindringer for dens Besørgelse, og at den derfor var gravet ned og ved et Tilfælde var kommet for Dagens Lys.

D. $24/10$ 1659 fremlagde Fiskalen for den nedsatte Kommission de Punkter, hvori Ulfeld havde forbrudt sig mod Carl Gustav; det kom noget sent frem paa Grund af Ulfelds »forunderlige« Sygdomstilfælde; men der hengik endnu et halvt Aar før end Sagen for Ulfelds Vedkommende kom til Afslutning eller rettere sagt blev afbrudt ved hans Flugt. Samme Dag d. $24/10$ var Leonora Christina stævnet for Kommissionen; hun mødte ikke, men sendte en Erklæring, hvori hun protesterede mod den Forudsætning at hun vilde betragte dette som en Rettergang imod Hans Majestæt; hun beklagede, at hendes Herre var for svag til at kunne tale for sig selv, da han ellers tusind Gange bedre og med tilstrækkelige Beviser vilde have kunnet føre sit Forsvar. Molbech tilføier: denne Leonora Christinas altfor beskedne Beklagelse var iøvrigt kun en Følge af den uden al Tvivl anlagte List, at Ulfeld ved et forstilt Sygdomstilfælde erklæredes at have faaet en »Rørelse« paa Tungen, der i mer end et Aar,

eller under hele Sagens Fremgang, hindrede ham fra Talens Brug eller fra at kunne frembringe andet end en uforstaaelig Lyd; det hedder saaledes, at da man første Gang vilde forhøre ham mundtlig, fandtes han sengeliggende »intet svarede, men alene litet murrade«. Hvad enten dette Tilfælde, som de Fleste mente, var opdigtet eller virkelig, saa blev Følgen den samme, at man under hele Processen ikke kunde faa et eneste Ord af Ulfelds Mund, og at han paa den Maade undgik enhver Uleilighed og Ydmygelse, ligesom enhver mulig Blottelse, som Forhør og Vidners Confrontering kunde have udsat ham for. Om denne Sygdom afgav endel svenske Læger den Erklæring: at det var et saa sjældent og vidunderligt Tilfælde, der nærmest henhørte under Kategorien »Slagtilfælde«; men man var dog ikke ganske sikker paa, om det Hele ikke var Spilfægteri, skjøndt mange Tegn, som f. Ex. at Ulfeld ikke var Herre over sine naturlige Ud-tømmelser, kunde tale for, at han var ramt haardt paa Nervesystemet.

Det vilde føre for vidt at følge hele Processen mod Ulfeld i Detaillerne, hvilket kan læses i Molbechs til dette Capitel benyttede Arbejde. Man beundrer den juridiske Skarpsindighed blandet med det største Sofisteri hos Leonora Christina, der førte et ypperligt Defensorat, hvori hun ikke nægtede sig at omgaa Sandheden i høi Grad og »benægte Facta«. Der skal saaledes i den overfor omtalte Æske have været fundet en Seddel med hendes egen Haandskrift, der var saa compromiterende, at kun den ihærdige Nægtelse deraf reddede Ulfeld fra Galgen.

At denne Seddel spiller en overordentlig stor Rolle og var Gienstand for den øverste Advocats Interpellationer, fremgaar tydelig af den indgaaende Behandling af dette Spørgsmaal hos Birket-Smith i hans Værk: Leonora Christina, Grevinde Ulfelds Historie osv., I Bd., S. 395 og flg. Idet han opkaster det Spørgsmaal: hvorvidt man kan fæste Lid til de Forklaringer Leonora Christina afgav om dette Punkt under Forhørene, svarer han: »det gjør mig ondt at maatte sige, at det desværre langt fra var Tilfældet og jeg skal anføre et slaaende Bevis derpaa.« Naar man erindrer at Birket-Smith saameget som mulig lægger sin Sympathi for Leonora Christina for Dagen og gjerne bryder en

Landse til hendes Forsvar, kan man godt forstaa, at det har voldt ham Smerte, naar han maa anføre: »*Hun benægtede at have skrevet Sedlen*; den er i Virkeligheden skreven af hende selv og ingen anden. Jeg har havt Leilighed til at undersøge *Originalen* (altsaa i det kgl. svenske Rigsarkiv) meget omhyggelig, og jeg kan forsikre, at hvis der overhovedet eksisterer nogen fuldkommen uomtvistelig Kiendsgierning saa er det denne.« I sin videre Udførelse fælder han en meget haard Dom over Leonora Christina; men af Alt faar man at vide, at hun maatte benægte Sandheden til det Yderste, hvis ikke Spillet skulde ende med Forskrækkelse. I Noterne i denne Bogs 1ste Capitel om Leonora Christina have vi faaet mange Beviser paa, at hun ikke var bange for at omgaa Sandheden paa den groveste Maade, selv om det kom til at gaa ud over Andre. Det her omtalte Tilfælde, der taler saa stærkt imod hendes Sandhedskærlighed og »Religiøsitet«, danner et høist illustrerende Supplement til hvad der paa ovennævnte Sted er fremsat om hende. Otto Andrup har Ret, naar han taler om hendes medfødte *jesuitiske* Anlæg.

I sit Defensorat fremhæver hun bl. a. »*hvorledes Ulfeld med Liv, Experienz og Forstrækning af en stor Formue ufortrødent har tient Hs. Majstæt Kongen og nu sin Helbred har tilsat.*« (Det er rigtignok, at Carl Gustav, følgende Dronning Christinas Exempel, havde presset Penge ud af Ulfeld, der endte med at blive snydt for de store Summer, vistnok $\frac{1}{2}$ Million, hvormed han havde »forstrakt« de to fyrstelige Personer). Leonora Christina blev haardt trængt af den svenske Advocat Magnus Larsson; hun opgav ikke Ævret, men gik løs paa ham med den hende egen skarpsindige Ironi og Sarkasme; hun søger at forplumre Sagen og vender og dreier den paa alle Leder og Kanter; hun staar steil og urokkelig til sidste Stund. Selv ved Confrontationen i Ulfelds Hus d. $\frac{10}{12}$ 1659 med de i Sagen indviklede Personer fulgte hun sit Princip tro: at benægte Sandheden af Vidnernes for Ulfeld graverende Bekiendelser. Sagen var imidlertid ved at gaa istaa; efter det sidste Confrontationsforhør d. $\frac{24}{12}$ 1659 er det sandsynligt, at den nedsatte »Kommissions-Ret« har sluttet sine Undersøgelser og næppe har afgivet nogen *egentlig* Dom for Ulfelds Vedkommende, men har indsendt Akterne og Indlægene til

Kongen. Molbech angiver, at han aldrig hverken under eller efter Carl Gustavs Levetid, har kunnet finde nogen Stadfæstelse paa en saadan Dom. I Januar 1660 bestemtes det, at Ulfelds Sag skulde bringes for Rigsdagen i Gøteborg og dér endelig paa-dømmes, ligesom at man ventede sig, at Dommen vilde blive *Fængsel paa Livstid*. Efter Kongens pludselige Død i Gøteborg d. $13\frac{1}{2}$ 1660 henstod imidlertid Ulfelds Sag uafgjort endnu i nogle Maaneder, endskiøndt man allerede i December 1659 havde afsagt og fuldbyrdet Dommen over de Ulykkelige, der havde indladt sig i Conspiration mod Sverige; af disse maatte 3, Bartholomæus Michelsen, Johan Jørgensen og Joachim Bruhn lade Livet paa Retterstedet i Malmø; en Del slap ved at betale store Bøder; nogle fra Landet bleve henrettede i deres Hiemstavn. Det var den stakkels Bartholomæus, der særlig blev Syndebuk; han hævdede stadig, endog paa Retterstedet, at den Meddelelse om Svenskernes paatænkte Storm paa Kjøbenhavn der skulde have været befordret over Sundet, havde han fra Ulfeld. Det var dette kriminelle Punkt det dreiede sig om. Leonora Christina vidste alt for vel, at her brændte Tampen og at det gjaldt Liv eller Død; derfor kiæmpede hun som en Løvinde og viste fremragende Egenskaber i »Benægtelseskunsten«. Det er jo mulig, at hun har kiørt Advocaterne trætte; men man har maaske, da nu Kjøbenhavnerfreden var sluttet og ratificeret d. $27\frac{1}{5}$ og $14\frac{1}{6}$ 1660, ønsket at blive Sagen kvit, da de ikke havde kunnet finde saadanne Beviser mod Ulfeld, der absolut kunde fælde ham. Der synes at have dannet sig en vis Sympathi for den faldne Storhed, der havde lidt haarde Ydmygelser, Sorger og Frygt under den lange Husarrest og paa Grund af de store Tab, der var Følgen af hans Forræderi mod den danske Konge, hvilket dog var kommet Sverige tilgode. Det er heller ikke udelukket, at man har ønsket at ordne Sagen i Mindelighed for at man kunde blive den ubehagelige Gjæst kvit. Thi det var man overbevist om, at han snarest mulig vilde søge andetsteds hen, da et fortsat Ophold i Sverige var udelukket.

Der vedbliver at hvile en gaadefuld Forklaring over Ulfelds Optræden, der synes blottet for al sund Sands. Molbech mener, at dette Tilfælde hører til dem, hvor Historien ikke kan andet

end lade Meningen staa uafgjort aaben. Interessant er den af Molbech anførte Udtalelse af *Fryxell*, der dømmer om den hele i Aaret 1658 indtraadte Forandring i Ulfelds Stemning mod Carl Gustav og hans Politik saaledes: »Var det Retfærdighedsfølelse og vaagnende Fædrelandskiærlighed? var det Misfornøjelse og Uvillie mod de Svenske? eller var det som sædvanlig Uro og omskifteligt Sind hos Ulfeld som var Aarsag til denne Forandring? Hvo kan sige det?« Molbech tilføier: hvad vi derimod kunne sige, fordi Kiendsgierningerne lægge det for Dagen, er at Ulfeld, som blot behøvede at holde sig i Ro nogle Dage i sit Husfængsel for at modtage det svenske Rigsraads Frikiendelse, istedetfor atter lod sig overmande af Fejghed eller ond Samvittighed, der ved netop styrtede sig i den Fare, han troede at undslippe og ikke alene tilsatte den største Del af sin Formue, men frivillig gav sig i sine naturlige, ikke let forsonlige Fienders Vold. Man savner sikkert Bevis for Rigtigheden af de Rygter, der forebragtes Ulfeld om en Dødsdom eller Deportation. Særlig nævnes Ulfelds Svoger og svorne Uven, Hannibal Sehested, der opholdt sig i Sverige, som den der ikke itide lod Ulfeld vide, at han snart vilde blive en fri Mand, skiøndt han var bekiendt med Frifindelsesdommen. Beviset mangler vistnok; men H. Sehested kunde nok tiltænkes en Rævestreg overfor Ulfeld. Factum er, at det lykkedes Ulfeld ved List at slippe ud af Huset og paa aaben Baad flygte over til Kjøbenhavn — mod Leonora Christinas Raad om at tage Kursen til Lybek.

Det turde være paa sin Plads her at fremsætte nogle Bemærkninger om:

Hannibal Sehested.

Som bekiendt var Ulfeld og Hannibal Sehested Svogre, da de begge var gift med Døtre af Chr. IV. Der havde imidlertid altid hersket et spændt Forhold imellem dem, der kom til Udbrud ved mange Leiligheder. Aarsagen var Jalousi. De beilede begge til Svigerfaderens Gunst, men Ulfeld tog dog Têten. De undlod ikke at benytte Leiligheden til at komme hinanden tillivs, og det er som nys nævnt ikke udelukket, at Hannibal Sehested kan have spillet en mindre »venskabelig Svogerrolle« i det sidste saa kritiske Afsnit af Ulfelds Ophold som Fange i Sverige.

Det er interessant at se den Skiæbnens Omskiftelse som indtraadte i de 2 Svogres Liv; Ulfeld endte som den fornærede, fra sin Stormagt forstødte, Mand, der var værdig til Skafottet. Sehested, der i mange Aar maatte føle haardt Fred. III's Vrede, endte med at komme til Ære og Værdighed og blive dennes haand-gangne Mand.

Hannibal Sehested havde allerede under Chr. IV vist stor Dygtighed ved diplomatiske Sendelser f. Ex. i Spanien; men sine Sporer tiente han, da det lykkedes ham at bringe Fredsunderhandlingerne med Sverige efter Kjøbenhavns Beleiring til Afslutning; Tabet af de til Sverige aftraadte Landsdele formaede han selvfølgelig ikke at oprette; men nogen Læmpelse i de haarde Fredsbetingelser opnaaede han dog paa Grund af sin Smidighed og en vis Sympathi, han havde vundet blandt Svenskerne. Hvad der fremfor Alt befæstede ham i Gunst hos Fr. III var den Støtte, han ydede denne ved Enevældens Indførelse. Bortset fra hvad man ellers kan anføre til hans Forkleinselse — en nobel Karakter kan man vel ikke tale om — maa hans Indgriben ved de to nævnte Begivenheder dog siges at have været til Fordel for Landet.

Hannibal Sehested blev født 1609 paa Arnsborg Slot paa Øsel som Søn af Claus Maltesen (Sehested), til Høiriis i Vendsyssel, og Anna Lykke; han var den yngste af 11 Børn. Efter et fleraarigt Ophold i Udlandet, navnlig i Paris, hvor der var Noget at se og lære for en Mand, der ikke kom uforberedt og som ved gode Forbindelser blev ført ind i den store Verden, der fik Tonen angivet af den senere Ludvig XIV, blev han i 1632 udnævnt til Hofjunker ved Chr. IV's Hof og hurtig benyttet i Diplomatiets Tjeneste; saaledes ordnede han i 1640 et vigtigt Handelsspørgsmaal med Spanien, et Land hvor Moralen i de høiere Klasser af Embedsstanden just ikke stod høit; betegnende er den Yttring af ham: »Ved dette Hof glemmer Ingen at kræve paa en ganske uforskammet Maade«. Han steg i Gunst hos Kongen, med hvis Datter Christiane han formæledes i 1642; samtidig blev han udnævnt til Statholder i Norge, hvor han i Krigen mod Svenskerne 1643—45 gav disse en Del at bestille i den efter ham opkaldte »Hannibalfeiden«, paa Svensk »Balsefeiden«. I Administrationen

lagde han desværre adskillige uheldige Sider for Dagen; Chr. IV foretog sig dog Intet imod ham, men roste ham tvertimod for hvad han havde udrettet til Ophiælpning af Forholdene i Norge og belønnede ham kongeligt derfor. Kongen var jo tilaars og stærkt medtaget af Skuffelser og huslige Sorger og ønskede ikke at lægge sig ud med Svigersønnen, Noget der, som tidligere nævnt, gientog sig ligeoverfor Ulfeld, der endog fik Absolution for de af ham vitterlig begaaede Bedragerier. De to Svogre anede næppe, at den efterfølgende Konge vilde gjøre deres Regnskab op. Medens Sehested i den første Tid efter Chr. IV's Død nød Fr. III's Gunst vendte Bladet sig imidlertid ret snart. Aarsagen dertil var først og fremmest at søge i Kongens voxende Mistro til »Svigersønnerne«; og da Ulfeld i 1651 flygtede fra Landet, var Sehesteds Fiender ikke sene til at sværte denne hos Kongen.

Knud Fabricius fremsætter i »Den danske Centraladministration« S. 167 følgende interessante Bemærkninger om Hannibal Sehested. »Denne Mand er Proteus blandt Datidens Politikere, altid vigende aldrig til at blive klog paa. Hans Stilling førte det fra Begyndelsen med sig: Samtidig Adelsmand og Kongens Svigersøn med halv fyrstelig Rang havde han bedre end sin Svoger Corfitz Ulfeld forstaaet at holde Kontakt med sin Stand og dog at bevare den gamle Konges Gunst. Da det efter Chr. IV's Død brast for ham i Statholderstillingen i Norge, lagde han sig aldrig saaledes ud med den nye Konge, at en fremtidig Samvirken blev umulig. Saa fulgte de trange Udlændighedsaar i 1650erne, der bidrog deres til at udvikle Uroen og Eventyrerpræget i ham. Som en Kain var han udjaget af sin egen Families Kreds, Had og Haansord fra Svogerens og Svigerindernes, ja fra hans egen Hustru Kongedatteren Christianes Side, sved ham i Ryggen. Hans Tvetydighed kulminerede, da han under Carl Gustavs anden Svenskekrig som »neutral« opholdt sig i den svenske Leir og sikkert paa Grændsen af Landsforræderi. Paa Grændsen! ja men ikke som Ulfeld o v e r den, en Yttring der falder godt sammen med Fridericias S. 100 udtalte Dom om Hannibal Sehested paa det Tidspunkt. Vel var han ikke saa dumdristig som sin Navne, den engelske Minister Sheftesbury — de bar begge Øgenavnet »Achitophel« — der i Drydens Digt skildres som en Lods

der »styrer for nær til Revlen for at vise sin Dygtighed«. Men det var sikkert ikke blot Forholdene ogsaa hans Karakteregenskaber, der Gang paa Gang bragte Sehested Revlerne nær. Han blev en Gaade for sin Tid og er det ogsaa for vor. Derfor naaede han aldrig at skabe sig trofaste Venner og at fæstne sin Stilling. (De urolige Øine paa hans Billede i Fabricius's Bog taler altfor sandt). Men hans Overtalelsesevne og Iderigdom bragte ham i afgjørende Situationer frem i første Række, og hans Respektløshed overfor Traditionerne gjorde ham til den uundværlige Fødselshjælper ved det Nyes Fremkomst.«

I sin Afhandling »Hannibal Sehested i Unaade fra 1651—60« skriver Fridericia: »Grunden til dette voldsomme Skridt fra Fr. III var Opgjøret angaaende hans Forvaltning i Norge, hvor hans Styrelse vel havde været nyttig for Landet i Henseende til Forvarstilstanden, men hvor hans Embedsførelse havde været alt andet end redelig paa Grund af hans Pengegridskhed. Han blev kaldt ned til Kjøbenhavn, hvor han blev strængt forhørt med det Resultat, at han blev klædt af til Skindet og maatte udstede en Revers, hvori han forpligtede sig til nøie at opfylde sine Forpligtelser for at opnaa at hans gode Navn og Rygte kunde forblive uangrebet. Detaillerne skal jeg heri forbigaa; de findes udførligt omtalt hos Thyra Sehested II Bd. S. 354 og flg.« Da der tales om Sehesteds Fiender spørger Fridericia: hvem var nu hans egentlige Fiender? og svarer: det har man aldrig faaet fuldstændig Rede paa; foruden Misundere ved Hoffet paastaas det, at en særlig hadefuld Fiende, der skal have lagt et vægtigt Lod i Vægtskaalen ved Angrebet paa Sehested, var Hertug Ernst Günther af Sønderborg, der mente, med Rette eller Urette, at der havde bestaaet et Kærlighedsforhold mellem hans Gemalinde, Hertuginde Augusta af Glücksborg og Sehested. Det er jo muligt, at Rygtet taler sandt; den Slags Uregelmæssigheder er der for mange af i Historien til at man skal blive forbavset; Datiden tog ikke Sligt saa høitideligt, men derfor kunde Hertugen maaske være i sin fulde Ret. Men saa vidt man kan se, var der mange andre Fiender, selv om Hertugen maaske har været disses Fører.«

Sehested var imidlertid blevet slaaet ud, berøvet Alt selv det Nødtørftigste til Familiens Underhold og absolut afhængig af

Kongens Forgodtbefindende; denne synes dog snart at have givet ham en mindre Understøttelse. Sehested havde Siælskraft nok til at finde sig i det Uundgaaelige uden at knurre; han taug. I de følgende Aar steg hans Aktier ganske vist langsomt men dog gradvis paa samme Tid som Ulfelds sank saa hurtig og dybt som det var mulig.

Fridericia fremhæver, at Sehested med sin Lidenskabelighed og Ærgjærrighed følte sig ligesom Ulfeld i høi Grad forurettet; i Modsætning til Thyra Sehested siger Fridericia »at Sehested ikke havde den Egenskab at vinde og behage; tvertimod stødte han ofte an ved en overmodig og mistænksom Optræden; paa den anden Side var han i Modsætning til Svogeren altid mere klar over Situationerne, finere beregnende, smidigere og mindre udsat for at give sig Blottelser. Hans Trods varede altid kortere Tid, hvortil vistnok bidrog, at hans Hustru ikke var den selvsikre Dame som Leonora Christina, selv om hun nok kunde føle sig som Kongedatter; men hun havde ikke det Herredømme over sin Mand som Leonora over sin. Sehested arbejder stadig paa at tages til Naade — til Forskiel fra Ulfeld.«

Fridericia kan ikke frikende Sehested for at have vist en noget tvetydig Holdning under sit Forhold til Carl Gustav i hvis Leir han jo opholdt sig som Fange i 1658, haabende paa ved hans Hiælp at opnaa ved en Fredsslutning visse Fordele i Danmark; men man har ikke Lov til at beskyldte ham for Forræderi som Tilfældet er med Ulfeld. Man maa erindre, at Sehesteds ufrivillige Ophold i den svenske Leir gav Anledning til at han mistænkedes baade fra svensk og dansk Side. Naar det et Sted anføres, at han havde røbet for de Danske Svenskernes planlagte Angreb paa Kjøbenhavn, er det vel muligt; det samme paastaar man om Ulfeld medens han som Fange i Malmø var hadefuld paa Svenskerne. Noget sikkert Bevis for Rigtigheden heraf, siger Fridericia at han ikke har kunnet finde, rimeligvis fordi Intet saadant forelaa i Arkiverne.*)

*) Jeg skal dog tilføje, »maaske« til Opklaring om dette noget omtvistede Spørgsmaal, hvad S. A. Sørensen meddeler S. 110: Efterretningen om Svenskernes planlagte Overfald paa Kjøbenhavn i Februar 1659 bragtes Fr. III af en ung rask Jyde, Peder Rasmussen, som paa Speideri havde sneget sig

Omsider lykkedes det Hannibal Sehested, væsentlig ved den keiserlige Gesandt Gøes's Mellekomst at faa Audients hos Kongen; men det varede endnu en Tid forinden han blev tagen til Naade, indtil Kongen var bleven klar over, at det var Sehesteds kloge Forhandlinger med Svenskerne, „han væsentlig kunde takke for Freden i 1660. —

Det er næppe med Urette, at Hannibal Sehested betragtes som en betydelig Statsmand; vi have lært ham at kiende som en meget brugbar Mand, der havde Omløb i Hovedet i prekære Situationer og en diplomatisk Smidighed, der kom os tilgode ved forskiellige Leiligheder. Jeg skal blot til Slut nævne, at Thyra Sehested I Bd. S. 347 og flg. fremhæver, at Sehested i sit saakaldte »politiske Testamente« der fremkom efter hans pludselige Død i Frankrig 1666, da han netop stod i Beredskab med at vende hjem, har vist sig i Besiddelse af Evnen til at fremkomme med gode Forslag til Kongen og hans Raader om at ophjælpe det medtagne Land, sørge for et passende Forsvar, afskaffe Vornedska-bet, indføre gode Love osv.

Men trods al den Dygtighed, Hannibal Sehested lagde for Dagen i mange Tilfælde, skildres han næppe med Sympathi af Historikerne; tvertimod finde vi hos mange endog meget ned-sættende Domme om hans Karakter.

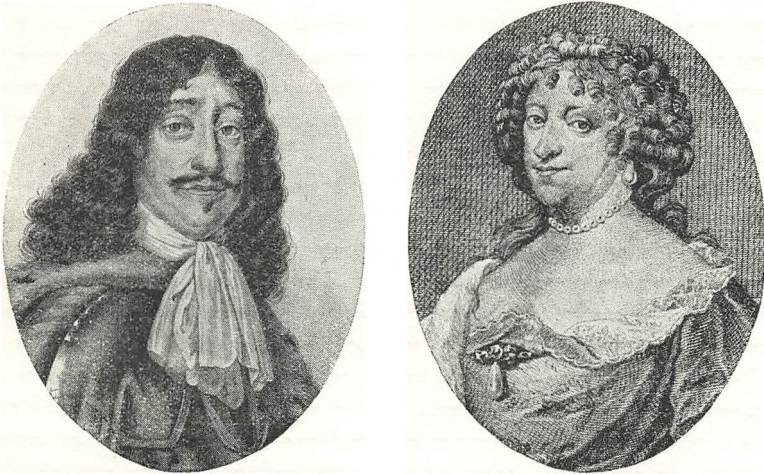
CAPITEL VIII

Da Chr. IV's ældste Søn Christian døde 1647, Aaret før Faderen, var der som tidligere nævnt ikke truffen nogen Bestemmelse om, hvem der skulde være hans Efterfølger. Den næstældste Søn Fre-

ind i den svenske Leir, hvorfra han bedækket med Saar og forfulgt undslap til Hest. Udgifveren af Sørensens Arbeide — efter hans Død — meddeler, at den raske Jyde, der til Belønning fik Kongebrev paa Halkiær i Halling Sogn, var Stamfader til »Slægten Halkiær«, i hvis Familie endnu findes et Document af Sønnen, Søren Halkiær, om Faderens Bedrift, samt et af Carl v. Mandern malet Portræt, der giengives S. 111.

Naar Fridericia ikke omtaler denne modige Mand, kan det hidrøre fra at hans Afhandling i Hist. Tidsskrift udkom i 1888, medens Sørensens Bog først blev udgivet i 1896. Det lyder jo unægtelig saare troværdig, at Oplysningen om det planlagte Overfald kan skyldes den her nævnte Kilde.

deriks Opdragelse og Uddannelse var ikke ledet i Retning af at han skulde blive Danmarks Konge; for at skaffe ham en vis Position og navnlig for at sikre Landet en Støtte mod Syd, var Frederik, der førte Titel af Hertug, bleven udnævnt til Erkebiskop i Bremen med Verden og var saaledes tysk Fyrste; da Svenskerne i 1643 fordrev Frederik fra Bremen blev han udnævnt til Hertug

Fr. III og Sophia Amalia.

af Slesvig. Han skildres som en begavet og meget kundskabsrig Mand — han satte ikke for Intet Pris paa Griffenfeld — men tillige som taus, indesluttet og noget ubeslutsom. Under Krigen med Sverige 1643—45 fik han Overkommandoen i Slesvig, og ragede derved uklar med den tidligere Øverstebefalende, Bille, samt med dennes talrige Tilhængere blandt Adelen. I Danmark var han, som Fridericia i Cap. V har nævnt, en ret ukiendt Mand uden noget Parti for sig. Han vidste af Erfaring, hvormange Kvælerier hans afdøde Fader havde havt med den danske Adel, og havde længe baaret Nag til denne; hans Tragten gik ud paa at knægte den, og deri understøttedes han i høi Grad af sin ærgjerrige, tyskfødte Prindsesse, der ikke havde høiere Maal end at Hertug Frederik ikke alene skulde vinde Danmarks Trone men ogsaa blive en enevældig Konge.

Da Chr. IV havde lukket sine trætte Øine stod altsaa Valget af Hertug Frederik paa Dagsordenen; imidlertid indsattes der en interimistisk Regjering af 4 blandt Landets høieste Mænd, hvoriblandt Corfitz Ulfeld. Paa dette Tidspunkt indtræder de første alvorlige Gnidninger mellem ham og Ulfeld. Denne havde allerede, da Chr. IV's Liv var ved at ebbe ud, undladt at lade Hertug Frederik i rette Tid faa Meddelelse om, at en Katastrofe var forestaaende; ydermere optraadte Ulfeld paa en noget arrogant og lidet hensynsfuld Maade mod Hertugen og hans Gemalinde og saavel han som Leonora Christina var ikke fri for at lægge deres Uvenlighed mod dem begge for Dagen; det fik de senere at mærke paa høist følelig Maade.

Imidlertid fandt Kongevalget Sted, og der forelagdes strax den nye Konge en Haandfæstning til Underskrift, hvori var indeholdt en Del haardere Bestemmelser end i den tidligere. Kongen, der bar et stedse stigende Nag til Ulfeld, følte sig overbevist om, at denne var Ophavsmanden til den skærpede Haandfæstning. Det er bekiendt, at Kongen efter Kroningsfestmaaltidet d. 23/9 tog Ulfeld til Side og sagde ham sin usminkede Mening i følgende Ord: »Corfitz! idag har I bundet mine Hænder; hvo véd, hvem der engang skal binde Eders?« hvortil Ulfeld svarede: »Naadigste Herre og Konge! ere Hænderne bundne for haardt, saa findes der vel Midler til at løse dem.« Ulfeld følte Braaden i Kongens Ord og Trusel; thi han forsvandt hurtig fra Selskabet.

Da man altid har læst om denne ualmindelig haarde Haandfæstning, vil det vistnok interessere Læsere at høre, hvad den fremragende Jurist Henning Matzen skriver i Indbydelsesskriftet af 1889 til Kjøbenhavns Universitets Aarsfestskrift til Erintring om Kirkens Reformation S. 51 om: »Danske Kongers Haandfæstninger« særlig med Hensyn til den, som Kong Fr. III maatte underskrive. »Medens Fr. II's Haandfæstning var affattet enslydende med Chr. IV's, tilføiedes der i Fr. III's en Del nye Bestemmelser. Disse tilsige Adelen ikke alene yderligere Goder f. Ex. Forstrandsret og forøget Sikkerhed for Nydelsen af deres alt erhvervede Goder f. Ex. Eneret til Lenene; men Art. 48—51*)

*) Den fuldstændige Haandfæstnings Ordlyd findes bl. A. hos Holberg: Tome III S. 20 og flg.

indskrænke Kongemagten og udvide Rigens Raadsforfatningsmæssige Beføielse i Henseende til Bestemmelsen om Kongens Opholdssted, Raadighed over Kronens Regalier og Statens Indtægter, Paalæg af indirekte Afgifter, Møntning og Afslutning af Forbund med fremmede Magter paa en Maade, hvorved denne Haandfæstning faar en uligestørre Lighed med *Nutidens* konstitutionelle Forfatning end nogen af de foregaaende, i hvilke Standsprivilegierne spille en mere fremtrædende Rolle.«

I Cap. V er omtalt Ulfelds Forhold til Kongen fra Tiden 1648 indtil han dreven af sin onde Samvittighed flygtede fra Landet i 1651 og i et Par senere Capitler belæres vi om, at Fr. III og Landet i lange Tider desværre fik Beviser nok paa hans slette og hævnjerrige Karakter indtil endelig en retfærdig Nemesis for Tid og Evighed satte en Stopper for hans forbryderske Planer mod Fædrelandet.

Som nys nævnt rugede Fr. III i lang Tid over Tanken om at komme den overmodige Adel tillivs, befri sig for den trykkende Haandfæstning og dermed vinde en saa fast Position, at han blev den Bestemmende i Landet. Vanskelighederne ved at gennemføre en saadan Plan vare imidlertid mange, særlig fordi han ikke havde noget stort Parti at støtte sig til. Saa frembød der sig en gunstig Leilighed for ham til at realisere sin Plan; Kjøbenhavn havde jo udstaaet den haarde Beleiring af Svenskerne. Byen var bleven reddet saa at Carl Gustav med uforrettet Sag maatte forlade Landet — ganske vist beholdende de store Landsdele i Sverige, som vi maatte afstaa til ham ved Roskildefreden. Fr. III selv var gaaet i Spidsen for Forsvaret med Heltemod, han var bleven belært om, at Adelen — fraregnet flere udmærkede og opofrende Mænd — i det Store og Hele havde svigtet ham og at han kunde takke Borgerskabets trofaste og udholdende Seighed for »at han sad lyslevende i sin Rede«. Det var da givet, at skulde han naa sit Maal, maatte det være ved Borgernes Hiælp, der Intet hellere ønskede end at befries for den overmodige Adels Tryk. Efterat Svenskekrigen havde fundet sin endelige Afslutning ved Kjøbenhavnerfreden i Mai 1660, søgte og fandt han

den ønskede Støtte i de bekiendte fremtrædende Mænd, Biskop Hans Svane og Hans Nansen, der satte sig i Spidsen for den Bevægelse, hvis Resultat, som alle vide, blev: Haandfæstningen blev tilintetgjort og Kongen blev i Efteraaret 1660 udraabt til enevældig Konge, i hvis Familie Arveretten kom til at afløse Valgretten. Det er ikke her Stedet til at gaa i Detaillerne med denne mægtige Omvæltning i Statsstyrelsen, der kom til at vare til Midten af det 19de Aarhundrede, en Omvæltning der gav Gjenlyd udover Landets Grændser. Jeg mener imidlertid, at der bør hidsættes nogle Bemærkninger om denne vigtige Episode i Danmarks Historie; ganske vist kom Ulfeld, med hvis Person vi jo fremfor Alt beskæftige os i denne Bog, ikke til direkte at overvære det mægtige Nederlag som ramte Adelen eller til at tage nogen Del for eller imod; men Følgerne af Kongens nu forandrede Magtstilling efter Kjøbenhavnerfreden bleve saa følelige for Ulfeld, at han fra nu af var en slagen Mand, der skulde faa Forklaring paa Kongens Spørgsmaal til ham i sin Tid: »Hvo véd, hvem der engang skal binde Eders Hænder«. Om Kong Frederik den Tredie og Corfitz Ulfeld efter Kjøbenhavnerfreden af 27. Mai 1660 og den Hævn han tog over sin bitreste Fiende belæres vi i et følgende Capitel, der væsentligst baseres paa Paludan-Müllers Afhandling (se Litteraturf.).

Da Indholdet af dette Capitel blandt Andet gjerne skulde kunne paavise forskiellige Karaktræk hos Fr. III og da vi finde nogle af dem særlig udhævede igjennem hans næsten feberagtige Deltagelse for at naa sit Maal og hans Optræden efterat dette var lykkedes ham, mener jeg at denne Side af hans Person bedst belyses ved at giengive hvad J. A. Fridericia udtaler i Slutningen af sin Afhandling: »Fr. III og Enevældens Indførelse, Hist. Tidsskrift 5. R. 6. Bd. 3. H. 1887 S. 810«.

»Fr. III's hemmelige*) Planer om Arveregieringens Erhvervelse bragtes til Virkelighed d. ^{13/}₁₀ 1660 ved et *frivilligt* Samtykke fra Geistlighedens og Borgerstandens Side, men ved *en under Trusel om Vold afnødt* Indvilligelse fra Rigsraadets og Adelen Side. Ved *Arveregjeringen* opnaaede han ikke alene Kronens

*) Udhævelserne skyldes mig.

Arvelighed i sin Slægt, men ogsaa en betydelig forøget Magt; dog var denne Magt begrændset af Stændernes Privilegiers Bevarelse; han gav »vistnok« ogsaa Tilsagn derom; *Haandfæstningen maatte imidlertid forandres*; Stænderne gav nu Kongens Magt en yderligere Forøgelse ved $\frac{14}{10}$ at beslutte: *dens fuldstændige Kassation*. Denne Beslutning havde dog til Forudsætning: *Forventningen* om at han ved Stændernes Samraad vilde udstede *en ny Forfatning*, som tænktes at skulle indholde Privilegier, uden dog at hverken Forfatningens eller Privilegiernes Indhold var nærmere angivet. Kongen hyldedes som Arvekonige d. $\frac{18}{10}$ og afgav til Gjengæld *et Løfte om Oprettelsen af en ny Regjeringsform*, der kunde sikre Undersaatterne mod Misbrug af Magten. Han var *ikke* gaaet ind paa Forudsætningen om, at Forfatningen skulde gives med Stændernes Samraad, men han vedblev faktisk at anerkende Stænderinstitutionens Bestaaen, og gav ved Reformen af Administrationen de lavere Stænder Plads i de nye Kollegier. Først i Januar 1661 lod han sig ved *Enevældsregjeringsakten* overdrage absolut Magt som *ubetinget* Ret til paa *egen* Haand at ordne den nye Regjering; *af Løfter* var kun bleven staaende en Forsikring om, at Riget *ikke* skulde deles. I Juni 1661 udstedtes Privilegier for Stænderne, hvilke dog saa godt som *ingen politiske* Rettigheder indeholdt. Ved Kongens Underskrift d. $\frac{14}{11}$ 1665 oprettedes *den nye Regjeringsform*, men *uden væsentlige Garantier* for Undersaatterne og *med Ret for Kongen* til at forandre og hæve alle Love og Forordninger, altsaa ogsaa de udstedte Privilegier.

Stænderne indkaldtes først henved 200 Aar senere under ganske forandrede Forhold.«

Jeg kan ikke skiønne rettere efter det Foranstaaende end at Fr. III ved sin Optræden fra først til sidst staar i en alt andet end flatterende Belysning, at han har lagt en afgjort egoistisk Handlemaade for Dagen og at han har lønnet »det kiære og tro Folk«, der dog havde bragt ham til Magten med udsøgt Utaknemmelighed. At han senere kan have gavnet sit Land i mange Henseender er et Spørgsmaal for sig.

I sit Værk — Danmark—Norges indre Historie under Enevælden fra 1660—1720 — kommer Edv. Holm med den Bemærk-

ning: »Læren om Kongedømmet af Guds Naade var i sin stærkeste Blomstring i det 17de Aarh.«

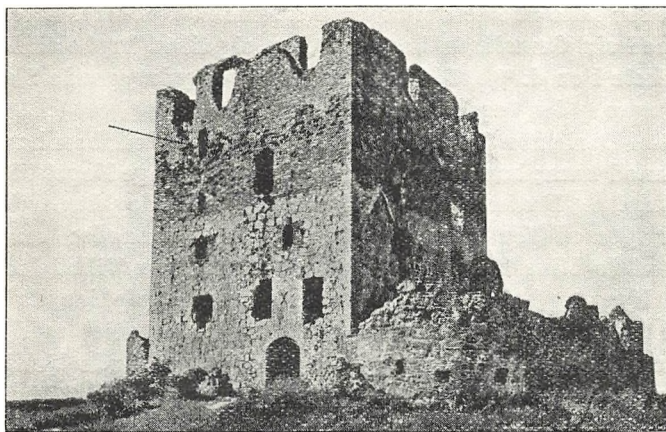
Det er uheldig saa hurtig denne Lære gik over i Blodet paa Fr. III; hans Efterfølger Chr. V gav ham Intet efter i saa Henseende. Det faar man et fuldgyldigt Bevis for af følgende betegnende Udtalelse i Chr. V's Testamenter Art. XII S. 20: »Ey heller bør det Ord »Stænder« udi de Kongelige Forordninger eller andre *publiques* Skrifter at nefnis, efter som Stænder eller *Jura Statuum* er incompatibel med en kongelig *suverain* Regjering«.

For disse 2 Konger var Griffenfeld den rette Mand til at støtte Suveræniteten; det fik fremfor Alt sit Udtryk i den af ham forfattede »Kongelov«, der vedblev at være Landets Grundlov i ca. 200 Aar.

CAPITEL IX

Vi forlod Corfitz Ulfeld (Cap. VII) paa det Tidspunkt, da det lykkedes ham — og senere Leonora Christina — at flygte fra Malmø. Ganske vist havde hans Gemalinde raadet ham til at søge til Lybeck istedetfor til Kjøbenhavn; hun har vistnok set klarere end Ulfeld, at det kunde være forbunden med Fare at begive sig ind paa Fiendens Territorium. Ulfeld synes næppe at have næret Betæneligheder ved at søge til Kjøbenhavn, da han aabenbart har stolet paa, at den Amnesti og Tilbageerhvervelse af hans Eiendomme, der var sikrede ham ved Roskildefreden, endnu gjaldt efter Kjøbenhavnerfreden, der jo var sluttet d. $27/5$ 1660 under hans Fraværelse fra Landet; han blev imidlertid hurtig belært om at den Paragraf i Roskildefreden, der tilsgavde ham de nævnte Fordele, *ikke* fandtes optagen i Kjøbenhavnerfreden. Høst fremhæver, at Ulfeld og Leonora Christina naaede Kjøbenhavn i et for dem uheldigt Øieblik, da der netop i Rigsdagen skulde træffes meget alvorlige og indgribende Beslutninger om Danmarks fremtidige Styrelse. Man frygtede denne upaalidelige Mand, der næppe vilde se rolig til, at Adelens Privilegier skulde indskrænkes betydelig. Fr. III lod resolut Ulfeld og Leonora Christina arrestere; deres Eiendele, der fandtes

hos Ulfelds Vært i Kjøbenhavn, bleve forseglede, ligesom deres Penge bleve indleverede til 2 Inkvisitorer. Faa Dage efter sendtes Ægteparret til Bornholm, hvor de indsattes som Fanger i Slottet Hammershus. Her kom de under en haard Behandling under Kommandant Fuchs, en anden Hudson Lowe, noksom berytget for hans Behandling af Napoleon paa St. Helena; raa og

Ruinerne af Hammershus (efter Fotografii).

sjofel endog mod Leonora Christina betragtede han dem ikke som Statsfanger, men som Misdædere, hvis Forbrydelser vare notoriske, tiltrods for at der ikke var falden nogen Dom. Jeg skal ikke opholde mig ved Detaillerne i deres haarde Fangenskab; der skal blot nævnes, at et Flugtforsøg fra Øen mislykkedes, hvorefter endnu skarpere Forholdsregler toges imod dem og deres Omgivelser. Denne sørgelige Periode varede ialt ca. 15 Maaneder indtil der ret uventet aabnede sig Udsigt til bedre Tider for dem. Da Ulfeld i Brev til Kongen og Dronningen havde beklaget sig over den haarde Behandling i Fængslet, sendte Kongen Overstatholder Rantzau til Bornholm for at han kunde undersøge Forholdene paa nærmeste Hold; han skulde ydermere forhøre hos Ulfeld hvad hans Mening var med de store Tilbud til Kongen, som han havde ladet sig forlyde med overfor Fuchs og

som denne havde ladet gaa videre til Kongen. Ved Samtale med Rantzau, der ynkedes over de stakkels Fanger — han skal ikke have kiendt Ulfeld igen, saa udtæret var han — tilbød Ulfeld at ville gaa ind paa alle de Betingelser, Kongen vilde foreskrive ham. Der blev derefter tilbudt ham Frihed, naar han skriftlig vilde forpligte sig til: aldrig at foretage Noget imod hvad der kunde skade Kongen, ei heller uden Kongens Tilladelse reise ud af Landet for ikke at tale om at gaa i fremmed Tieneste. Efter Samraad med sin Gemalinde bestemte han sig til at krybe til Korset; dette skete i en d. $27/_{10}$ 1661 udstedt lang og ydmygende Skrivelse til Kongen, den saakaldte Deprecationsskrivelse v : Afbigts-skrivelse. Deri anraaber han »om Naade for de Feil, han havde begaaet imod ham; han lover aldrig at ville foretage Noget til Skade for Konge og Fædreland, tvertimod vilde han og hans paa alle Maader yde al den Hiælp og Støtte, de formaaede; en særlig Naade vilde blive ham vist, om han kunde faa Tilladelse til at bo paa Fyen og hvis dette Ønske ikke kunde opfyldes, da tillade at han flyttede til Udlandet.« Skrivelsen ender atter med at anraabe om Kongens Naade og med Ønsket om Guds Velsignelse for Kongehuset. Underskriften lyder: »Deres kongelige Majestæts underdanigste ringe Tiener og Fange, Corfitz, Greve von Ulfeld.« Denne stolte Mand havde endelig engang fundet en Overmand, der ikke var til at spøge med. Da Rantzau gjorde Ulfeld opmærksom paa, at han maatte finde sig i det Uundgaelige, udstedte han d. $14/_{12}$ 1661 en *Revers* (Forpligtelsesdokument), som han selv skrev 3 Gange og underskrev sammen med Leonora Christina. Indholdet af Reversen var knusende for Ulfeld, da den indeholdt saa haarde Betingelser: han skulde give Afkald paa Alt, hvad Roskildefreden indeholdt til hans Fordel samt paa enhver udenlandsk Magts Beskiærmelse og endvidere paa Leonora Christinas Vaaben og Titel »som Grevinde til Slesvig-Holsten og Kongedatter af Danmark.« Da Kongen indvilgede i at Fangerne sattes i Frihed efter det haarde Fængsel, lod han dem føre fra Bornholm til Kjøbenhavn, hvor de ankom d. $21/_{12}$ 1661 og indlogeredes i Rantzaus Bolig i Store Kannikestræde.

Kongen var imidlertid ikke tilfreds med den udstedte Revers; der maatte tages endnu haardere fat paa Ulfeld; derfor maatte

han og Leonora Christina nogle Dage efter Ankomsten d. $24/_{12}$ udstede en ny Revers (til Rantzau, Schack og Reetz), hvis Indhold var: Afstaaelse og Overdragelse til Kongen af alle Ulfelds faste Eiendomme, Herregaarde og Strøgods i Siælland, hans Landgodser i Norge og Strøgods i Aalborg Stift, Afkald paa al Rettighed til Hørsholm og Munkeliv Kloster, og endelig Fortabelse af en Obligation paa 64,000 Rdlr. med paaløbne Renter som Fr. III havde maattet udstede til ham ved Roskildefreden. I Reversen fandtes en særlig Clausul: Ulfelds Familie forpligtede sig til aldrig at tage Hævn over Fuchs. Der føiedes, efter Molbech, som en personlig Ydmygelse til, at han efter Ankomsten fra Bornholm maatte d. $21/_{12}$ 1661 giøre Knæfald for Kongen og i Vidners Overværelse aflægge Hyldings- og Troskabsed. Kongen afviste enhver skriftlig Henvendelse; Ulfeld maatte endda være taknemmelig for at han ikke udvistes af Landet, men fik Tilladelse til at tage Ophold paa Ellensborg — Holckenhavn — i Fyen, der var tilfalden Leonora Christina efter hendes Moder. Var det ikke Taktik af Kongen ikke at landsforvise denne upaalidelige og hovmodige Mand, der dog trods alle Eder og Forsikringer om Troskab i sit Indre brændte af Hævnfølelse?

Da alle Formaliteter vare tilende hævdedes Militærvagten ved Rantzaus Hus, og i Rosenborg Have anrettedes et Giæstebud for Ulfeld og hans Gemalinde. D. $27/_{12}$ 1661 reiste Ægteparret til Ellensborg. Her bragte Kongens Renteskriver P. J. Randers Ulfeld hans Skatolkasse, hvori fandtes Masser af Obligationer paa store udestaaende Summer samt vigtige Papirer; desuden fik han tilbage fra Fuchs en Juvelkasse med de deri opbevarede Obligationer og Smykker. Som man ser var han endnu en ret velbeslaaet Mand, hvis Eiendele ansloges til $\frac{1}{2}$ Million Rdlr.

Vi faa snart Beviser paa at Ulfeld ikke kunde glemme den ham overgaaede Ydmygelse; han levede jo stadig i den Indbildning, at han havde Ret og var Gienstand for hadefuld Forfølgelse fra mange Sider særlig fra de Høiestes'. Han pønsede kun paa Hævn; den opnaaede han som bekiendt ikke, hvorimod han selv styrtede i Afgrunden medens hans Gemalinde straffedes med et c. 23-aarigt forsmædeligt Fangenskab i Blaataarn.

De Læsere, der interessere sig for Ordlyden af Ulfelds Afbigts-

skrivelse og hans andre ydmyge Skrivelser af Reverserne samt af hans Edsaflæggelse, ville finde alt dette i den interessante Afhandling af Paludan-Müller: Fr. III og Corfitz Ulfeld efter Kjøbenhavnfreden eller hos Birket-Smith (se Litteraturfortegnelsen)*). Som et lille Exempel paa Ulfelds Rethaveri skal jeg anføre efter Paludan-Müller: »At han efter det senere Brud med Fr. III, i sine Eclaircissements erklærer at saavel Deprecationsskrivelsen som Eden og Reverset maatte betragtes som ugyldige og uforpligtende, *da de vare ham aftvungne*. (Man erindre, at han endnu efter Ankomsten til Kjøbenhavn boede i Grev Rantzaus Hus *under militær Bevogtning*, altsaa uden at have sin fulde Frihed). Men han har ikke kunnet komme udenom, at han flygtede i 1651 uden at aflægge Regnskab, at have udslynget ærerørende Beskyldninger mod Konge og Fædreland og at have optraadt som aabenbar Landsforræder.«

Ulfeld havde paa dyre Vilkaar tilkiøbt sig Tilladelse til at leve uanfægtet med sin Familie paa Fyen. Skiøndt han havde opnaaet Kongens Tilgivelse, men ikke hans Naade, skulde man dog tro at han trods de truende Forhold maatte være glad over at have reddet Livet; det fremgaar jo af Historien, at dette engang har hængt i en tynd Traad; thi de Retslærde, som Fr. III havde taget paa Raad vilde *ikke* skaane ham; men Kongen var klog nok til ikke at følge dem, saaledes som Molbech fremhæver.

Der forlyder saavidt mig bekiendt Intet om Ulfeld efterat han havde bosat sig paa Fyen; han synes at have holdt sig i Ro; forøvrigt var hans Ophold der af kort Varighed. Den stolte Adelsmand kunde ikke glemme sin tabte Magt og Lykke, kunde ikke gjøre sig fortrolig med den nye Regieringsform og kunde ikke taale den Triumf hans Fiender og Misundere havde faaet over ham. Han maatte se paa, at den forhadte Svoger Hannibal Sehested nu stod høit i Gunst hos Kongen, medens han selv maatte

*) De her nævnte Documenter giengives efter de i Geh. Arkivet opbevarede »Ulfelds Sager«, Nr. 17 og 20. Der findes tillige et Par Breve fra Ulfeld til Kongen, hvori han omtaler en Plan om at kunne tilintetgjøre en i Havn liggende fremmed Flaade, uden at Angriberen kan udsættes for Fare. Det synes som han ved direkte Henvendelse til Kongen har søgt at komme ham nærmere. Hans Plan, der var det rene Fantasteri, fandt selvfølgelig ingen Tiltro, da den betragtedes som Udslag af en overspændt Hierne.

takke denne for hans Naade og Barmhiertighed, der gav ham Tilladelse til at bo paa Ellensborg, udenfor hvis Enemærker han dog ikke turde flytte sig. Alle disse Momenter pinte og plagede ham, saa at han ikke kunde udholde at blive paa Stedet, men maatte se at komme bort. Man maa nu ikke overse, og heller ikke forbauses over, at hans Helbred, skiøndt han kun var 56 Aar gammel, havde lidt overordentlig under de mangehaande siælelige og legemlige Tilskikkelser i den Grad, at forskellige Historikere næppe helt med Urette har betragtet ham som mer eller mindre utilregnelig. Interessant er det at drage en Sammenligning mellem ham og Leonora Christina; skiøndt hun jo ogsaa havde giennemgaaet det Utrolige, helt bortset fra hendes mange Fødsler og Tab af flere Børn, forbauses man over at hun holdt sig rank og tapper med en ubøielig Villie, en ægte Datter af den kiæmpestærke Fader. Disse Sinds- og Legemsegenskaber forlod hende aldrig, selv i hendes forsmædelige Fangenskab, der vilde have knækket de fleste andre. Man maa beundre en saadan Kraft! Naar Ulfeld fremkom med Ønsket at komme til Udlandet for at søge Hiælp ved et eller andet Badested, har Helbredshensynet uden Tvivl spillet en Rolle; men det ligger meget nær vistnok naturligere at antage, at han har havt den Bagtanke at vende det utaknemmelige Fædreland Ryggen for Tid og Evighed; derfor kan tale, at han jo itide havde sendt alt sit værdifulde Bohave med kostbare Malerisamlinger til Holland.

Han henvendte sig derfor til Kongen med Bøn om Tilladelse til at reise til Badestedet Spa; der tilstodes ham 18 Maaneders Ophold i Udlandet.

Vi staa nu overfor det sidste Capitel i Ulfelds omtumlede Tilværelse, et Capitel, hvis Indhold nok for endel kan synes at tale for Udslag af en forstyrret eller medtagen Hierne. Paludan-Müller giver i sin ovennævnte Afhandling en god Fremstilling af denne Periode; jeg skal give et Resumé deraf.

I Juli 1662 reiste Ulfeld med Gemalinde, 4 Sønner og 2 Døttre samt et talrigt Tienerskab til Amsterdam. Her søger han ved en Geistlig, Stephan, der var Lærer for Kurfyrsten af Brandenburgs ældste Søn, at komme i Berøring med denne Fyrste, hvem han havde vigtige Ting at meddele hvilket imidlertid maatte ske ad

personlig Vei. (Dette har man af en skriftlig edelig bevidnet Beretning af Stephan ^{27/8} 1663; deri staar desuden en Beklagelse af Ulfeld over at Holland udleverede Personer, der havde begaaet Misgierninger, og som derfor havde søgt Beskyttelse dér, til disses Lande). Senere flyttede Ulfeld til Brygge og foretog i September 1662 en Reise til Paris, hvorfra han vendte tilbage med uforrettet Sag, da han ikke havde Held med at insinuere sig hos Ludvig XIV og skaffe sig en Forsvarer i denne. Fr. III fik imidlertid Nys om Ulfelds Reise — der altsaa ikke gik til Badestedet — og tillige om at hans Søn paa aaben Gade i Brygge havde dræbt General Fuchs, der som ovenfor omtalt havde været hans Forældres Plageaand paa Hammershus, og det tiltrods for at Familien havde forpligtet sig skriftlig til ikke at ville søge Hævn over Fuchs.

Men Kong Frederik fik mere at vide, der vilde aabne hans Øine for Ulfelds træske Planer.

Kurfyrsten af Brandenburg, Fredrik Vilhelm, var nemlig alieret med Fr. III og havde sammen med Østrig og Polen hjulpet Danmark i dettes sidste store Krig med Sverige. Dettets Besiddelser i Tyskland var en Trusel mod Brandenburg, da de stødte op til denne Stat. Da Kurfyrsten ingen Flaade havde, der var stærk nok til at holde Svenskerne i Skak, maatte han altsaa fastholde Alliancen med Danmark, der omvendt maatte støtte sig til Brandenburgs Vaabenmagt tillands. Denne Stat truedes desuden af et Forbund, *Rhinforbundet*, mellem det vestlige Tyskland og Sverige, hvortil Frankrig havde sluttet sig i August 1658. Det gjaldt derfor om at binde Danmark endnu fastere; dette Ønske strandede imidlertid paa forskellige Betænkeligheder, Fr. III havde. Nu indtræder imidlertid et nyt Stadium i Ulfelds Macchinationer, idet han for Kurfyrstens betroede Mand, Generalmajor Alexander von Spaen — hvis Beretning til Kurfyrsten findes i det danske Geheimearkiv — røber, at Alle i Danmark var utilfredse med Kong Frederiks Regiering; havde Kurfyrsten Lyst til Danmarks Trone, haabede han at styre Sagen saaledes, at Kurfyrsten af det danske Folk skulde kaldes til Konge. Von Spaen indlod sig da pro forma med Ulfeld for at han skulde angive Maaden hvorpaa det skulde iværksættes og hvilke Vilkaar han forlangte. Her løb Ulfeld i Fælden. Kurfyrsten vilde og turde ikke miste Kong Fre-

deriks Magt, og han lod saa hemmelig som mulig Kongen vide, hvilken Fare der — ifølge hans Kendskab til de indre Forhold i Danmark — truede Kongen og Landet. Dette skete i et Brev til Kongens Landraad i Hertugdømmerne Ditlev Ahlefeldt, hvilket han modtog $22/3$ 1663 og øieblikkelig sendte til Kongen; denne beordrede ham strax til Königsberg, hvor Kurfyrsten opholdt sig. Her forblev han fra 21.—26. April og førte under sit Ophold der en Dagbog, hvis Indhold blev det vigtigste Bevismateriale mod Ulfeld i den senere mod ham reiste Høiforræderiproces (se herom: D. Ahlefeldts Memoirer S. IV, udg. af Louis Bobé 1895). Ved sin Afsked med Kurfyrsten paalagde denne ham at arbeide for, at Fr. III paavirkede Kurfyrsten af Sachsen i Retning af fastere Holdning imod sine Brødre, især Hertug Augustus i Halle. Brødrene søgte ved de sachsiske Geheimeraader at trække det ene Stykke af Kurlandene efter det andet til de dem tildelte Parter. Da Kurfyrsten af Sachsen, Johan Georg II var drikkfældig og næppe kunde leve ret længe, var der Udsigt til at Hertug Augustus kunde blive Administrator inden Kronprindsen blev myndig; og denne Hertug vilde han nødig have til Nabo, da han var udtalt Svenskeren. Da Fr. III's Datter var forlovet med den sachsiske Kronprinds, den senere Kong Georg III, burde han bidrage til at hindre dette for Kurfyrst Fr. Vilhelm ubehagelige Naboskab. Det forekommer mig, at Kurfyrsten optraadte paa en noget mistænkelig og ufin Maade, idet han meddelte Ahlefeldt nogle høist utrolige Rygter om Svenskernes Udrustning af Flaade og andet mere, som Ahlefeldt imidlertid ikke vilde fæste Lid til; derimod anmodede han Kurfyrsten om paalideligere Oplysninger angaaende Ulfeld, hvilket han lovede. I det Øiemed sendte han v. Spaen til Brygge for at forhandle med Ulfeld, det vil sige udspionere ham; denne gjentog hvad han allerede tidligere havde meddelt om Planen til Fordel for Kurfyrsten. D. $31/7$ 1663 melder v. Spaen Kurfyrsten Resultatet af sin Mission; denne skynder sig med at sende Fr. III Underretning derom, idet han udtaler Haab om at hans Navn ikk indblandes i en eventuel Høiforræderisag mod Ulfeld. Forøvrigt vilde han meddele, at han havde taget v. Spaen og Stephan i Ed paa, at deres Opgivelser vare overensstemmende med Sandheden.

Paludan-Müller anfører, at Fr. III blev høist urolig over disse Meddelelser, og at han strax skrev til alle mulige Hoffer med Anmodning om at lade Ulfeld arrestere, hvis han viste sig i deres Land.

Naar man tænker paa, hvor modig Fr. III var under Kjøbenhavns Beleiring, saa forbauses man uægtelig over, at han tog saa alvorligt paa Dina Vinhofvers Sag og endnu mere paa Ulfelds forrykte Plan, da han maatte sige sig selv, at hans Allierede, Kurfyrsten, af flere Grunde næppe kunde falde paa at ville støde ham fra Tronen. Kurfyrsten var selvfølgelig paa det Rene med Ulfelds Meriter, at han havde forraadt sit Land og var en slagen Mand, der kun var opfyldt af Hævntanker; det fremgik da tydeligt nok af hans fantastiske Plan, der gik ud paa ved en Andens Hiælp at komme Fr. III tillivs.

Kongen gik samtidig videre for at ramme Ulfeld; han sammenkaldte Høiesteret d. 23/7; Sagen forelagdes de 26 Dommere, Documenterne oplæstes og det befaledes Dommerne uopholdelig at give: »Skriftlig Betænkende om den forræderske Action, som Grev Ulfeld er af forskiellige oplæste Documenter bleven klarligen overbevist om, saaledes som Enhver agter at være retfærdig og vilde være gestændig til en udførlig og fuldkommen Dom over Grev Ulfeld derefter at afsige, naar det Kgl. Majestæt naadigst behager.« Et saadant Betænkende blev d. 23/7, altsaa samme Dag, underskrevet og beseglet, hvori De underrette Kongen om, at de finde nedenstaaende Dom retfærdig. Et enkelt Medlem, Kongens tyske Kansler Theodor v. Lente havde imidlertid ment, at der skulde indsættes et Separatvotum; efterat han havde gjort sig bekiendt med Documenterne, indleverede han allerede før Voteringen et vægtigt og meget udførligt Votum (findes S. 114—117 hos Paludan Müller); det synes som om det har været dette, der bestemte Høiesterets Dom. Lente henholder sig til *corpus juris civilis*, der bestemmer *Døden ved Firdeling* for den der begaar forsætligt Forræderi. Heraf fremgaar det som afgjort, at Ulfelds Dom *ikke* er faldet efter dansk Lov, der dengang manglede Bestemmelser om Majestætsforbrydelser, *men efter Analogier hentede fra Romerretten og det romerske tyske Riges Ret*. Dette Præjudiciat er ogsaa senere kommet til Anvendelse her i Landet i

Majestætssager, og det er det der ligger til Grund for Chr. V's danske Lov 6—4—1. I min lille Bog om »Griffenfeld« er der fremhævet, at han ogsaa dømtes efter Romerretten.

Da Kongen havde modtaget Høiesterets »Betænkende« d. 23/7 stadfæstede han det og lod det bekendtgjøre d. 24/7 1663 som Høiesterets Dom over Ulfeld, og skred strax til Execution. (Man ser at Fr. III ogsaa ved denne Leilighed har Hastværk).

Domsakten.*)

Efter en Angivelse af alle de Mænd, der sad til Doms over Ulfeld og efter Opremsningen af dennes store Synderegister, afsiges for Retten »At Corfitz Ulfeld har begaaet *crimen læsæ Majestatis i høieste Grad* og at han bør og skal for sin afskyelige og criminelle Bedrift hermed dømmes og derfor lide efterskrevne Straf:

1. Bør og skal Corfitz Greve af Ulfeld degraderes fra sin Stand og Dignitet, og hans Vaaben for ham, hans Børn og alle deres Descendenter af Bøddlen brydes, dog alle Andre af hans og samme Slægt uden nogen Præjudits.
2. Saafremt man Corfitz, hans Person, kan nogensteds vorde mægtig, da bør og skal hans Haand som en Meneders afslaaes, han til Justitsien føres; dernæst hans Hoved afhugges og paa et remarquable Sted til afskyelig Amindelse paa en Spids sættes, hvor Hans kongelige Majestæt det selv eragter.
3. Bør og skal Corfitz, hans Krop, udi fire Dele parteres og paa fire af de fornemste Bastioner her udi Hans kgl. Majestæts Residens-Fæstning til Spectacle opsættes, enhver Del paa sin Bastion.
4. Bør og skal Corfitz, hans Gods, saavel som og hans Børns, konfiskeres, naar først hans ret vitterlige og bevislige Gjæld er af hans Formue betalt.
5. Ingen af Corfitz hans Børn bør og skal nogen Tid herefter

*) Domsakten paa Pergament og i 2 af Assessorerne egenhændig underskrevne og beseglede Papiroriginaler ere tilstede i Geheimarkivet (Ulfeldiana-Pakken Nr. 17). En udførlig Gjengivelse findes hos Paludan-üller S. 118 og flg.

i Hans Majestæts Riger, Fyrstendømme eller Lande under Livsstraf komme, eller der tilstædes at være.

6. En af Corfitz hans Gaarde og Huse, hvilket Hans kgl. Majestæt dertil vil udvælge, bør og skal raseres, aldrig paa Stedet igjen bygges, og en Pyramis dér sammesteds opsættes, hvorpaa skal udgraves Aarsagen, hvorfor sligt er sket.
7. Dersom man ikke hans Person kan mægtig vorde, da bør og skal hans Execution ske in effigie paa en Maade, som før er meldt, og imidlertid en vis Summa Penge, efter Hans kongelig Majestæts eget Behag, paa hans Hoved sættes, for hvem ham enten levende kan forskaffe eller fra Livet til Døden bringe.

At saaledes er passeret, som foreskrevet staar, bekræftes under vore Hænder og Signeter. Actum ut supra.«

Denne saa hastig afsagte Dom var egentlig bestemt til at offentliggjøres; men af forskiellige Grunde, særlig af Hensyn til at den »kunde« fremkalde Uro og Kritik i Folket, blev den holdt tilbage.

Nu spørger Paludan-Müller: ad I, var Dommen upartisk og ad II, var den i sig selv retfærdig?

ad I. »Domstolen var Landets høieste Ret, sammensat uafhængig af denne Sag ifølge Fr. III's Reskript af $14\frac{1}{2}$ 1661. Den bestod af Adelige og Uadelige. Den Anklagedes Standsfæller havde endog Overtallet i Retten, thi af de 26 Mænd, der underskrev Domsakten var de 15 Adelige, hvoriblandt mange, der var Ulfelds Venner. Man maa gaa ud fra, at der næppe fandtes i Landet 26 andre Mænd, der kunde yde større Garanti for en uhildet upartisk Afgjørelse.

ad II. Men Dommerne kunde have feilet! Selvfølgelig fandtes der dem, der tvivlede om det sidste Forræderis Virkelighed og som særlig fremhævede, at man intet Spor har fundet, der tydede paa en Sammensværgelse her i Landet, da Ulfeld dog ikke ene kunde have udført Planen. Hertil svares, at *Ulfeld ikke er dømt for Sammensværgelse, men for Attentat*. Meddelelser fra Brandenburg gjøre det for-gjæves at bestride dettes Virkelighed. At ingen Medskyl-dige findes hidrører fra at Ulfeld i de faa Maaneder han

tilbragte paa Fyen under Kongens Opsyn ikke kunde faa Tid til at samle saadanne, og dernæst at mulige Medskyldige hurtig trak sig tilbage, da Kongen og Høiesteret handlede saa resolut. En anden Sag er det, om Ulfeld virkelig har troet at kunne faa Kurfyrsten hidset til Krig mod Fr. III og faa de faa Misfornøiede her i Landet reist til en Opstand. Har Ulfeld søgt Kurfyrsten for at vinde en Tilflugt og et Forsvar udenfor Danmark? Man maa dog gaa ud fra, at Ulfeld, hvis han ikke har været rent tummelumsk, efter min Mening aldrig har kunnet tænke paa for Alvor at søge hjem til Danmark, saameget mere som han var bekiendt med, at der var udsat Pris paa hans Hoved, og at dette uvægerligt maatte falde, hvis han satte Foden paa dansk Jord.«

Som den Rethaver Ulfeld var, altid pukkende paa sin Uskyldighed og »tilsyneladende« uforstaaende overfor de Forbrydelser han i lange Tider havde begaaet, udgav han atter i sine sidste Dage to Forsvarsskrifter paa Fransk. De tale efter Paludan-Müller ikke til hans Fordel, da de indeholde Fordreielser, Fortielser og Sandhedsforvanskninger. Han kan *ikke* frigiøre sig for Beskyldningen af Landsforræderi ved at have gaaet Sveriges Ærinde; han mente forøvrig, at denne hans »Fornærmelse« mod Fr. III var udslettet ved Fredstraktaten, Han undlader selvfølgelig at nævne Forsøget paa at opægge Kurfyrsten af Brandenburg. *Dette Attentat, Dommens eneste Grund*, forbigaas med den dybeste Taushed.

Vi skulle nu følge Ulfeld paa det allersidste Stadium af hans Løbebane. Medens han endnu opholdt sig i Brygge, fik han Underretning om den Dom der var fældet over ham og at der udsat Pris paa hans Person, levende eller død. Jorden brændte under hans Fødder og det gjaldt om snarest ubemærket at slippe bort. Under falsk Navn flakkede han hvileløst fra Sted til Sted; endnu vedligeholder han paa Italiensk og i Chifferskrift Correspondancen med Vennen Otto Sperling. Man erfarer af Brev fra Ulfeld til Sperling, at han er bekiendt med hans Gemalindes Fængsling, men endnu ikke aner noget om den Raahed, der ud-

vistes mod hende. Omsider naaede han i 1663 med sine Sønner til Basel, hvor han havde den Glæde at mødes med sin ældste begavede Datter; men da der snart fattedes Mistanke til den fremmede Familie, bestemte Ulfeld sig til at drage bort med Sønerne; han haabede at komme til roligere Forhold, hvorfor han lod sig sætte over Rhinen i en Baad, medens Sønnenne drog bort, hver sin Vej; senere, efter Faderens pludselige Død, vendte de tilbage til Basel, der tog dem under Beskyttelse.

Da Omtalen om Ulfelds Endeligt lyder noget forskiellig, mener jeg at have fundet den paalideligste Fremstilling i et Brev af $\frac{8}{3}$ 1664, dateret Basel, fra Grev Christian Ulfeld til Dr. Sperling om Faderens Dødsmaade. Brevet skrevet paa Italiensk er gjengivet i Oversættelse i Journal for Natur og Menneske-Kundskab (udgivet af S. Poulsen Februar 1816). Brevet lyder saaledes: »Hr. Doctor og kiæreste Ven; disse faa Linier ville underrette deres Velbyrdighed om vor grusomme Skiæbne. D. 26 i Februar Maaned, gammel Stil, havde vor stakkels uylkkelige Fader, som allerede havde været syg nogle Dage, faaet at vide, at nogle Danske søgte hans Person skiøndt dette Rygte var aldeles falskt og opdigtet med Flid for at indjage ham Frygt. Han besluttede sig altsaa til at flygte og gik ombord paa en lille Baad paa Rhinen, hvor han døde 2 Timer efterat han var traadt i Baaden. Ingen af os har været nærværende ved dette ynkværdige Optrin. Vi have alle været skilt ad, og det temmelig borte derfra, for ikke at røbe hans Person, saa at den gode Herre er død mellem Færgemænds og Røveres Hænder (Høst. anfører S. 345 at Ulfeld før sin Død havde tilkiendegivet hvem han var). De havde plyndret Alting fra ham, taget enhver Smule, en stor Mængde Ædelstene, Breve af største Vigtighed, Penge osv. Det stakkels Lig blev da ført til et Sted, som kaldes *Neuburg*, 3 Timers Vei derfra, hvor han er begravet. Neuburg er en By, som staaer under Keiseren. Vi er nu i Begreb med at opsøge disse Røvere. Gud maa vide, hvad Enden vil blive. Der er ingen Sandsynlighed for at faa Pengene eller Ædelstenene tilbage. Alt hvad vi kunne haabe, er at faa Brevene og Liget; og dette kan ikke ske uden stor Bekostning. Kiære Ven! for den evige Guds Skyld, jeg beder dem paany at anvende al mulig Flid for at sende en

Vexel hertil. Deres Velbyrdighed maa betiene Dem af hvad De har imellem Hænder af vores. Og da jeg véd, at vor Hr. Fader, som nu er i den evige Herlighed, allerede har givet Ordre (i tidligere Brev til Sperling) at sælge en Del af sit Sølvstøi, kan deres Velbyrdighed pantsætte Noget eller mage det paa anden Maade til vort Bedste. Vi ere ganske blottede uden at den gode Olding har efterladt os en Hvid. Alting er mellem Røvernes Hænder. Huldeste! forlad os ikke nu, men sørg for, paa hvad Maade kan ske, at der maa blive sendt os en Vexel paa 3000 Scudi paa det vi ved Hiælp deraf kan gjenerholde de vigtige Papirer og Liget, at det dog ikke skal falde i Tyrannens Hænder. Af Smerte véd jeg ikke, hvad jeg skal skrive, og jeg er snarere død end levende; men saalænge jeg lever forbliver jeg deres Velbyrdigheds oprigtigste Christian, Greve af Ulfeld.« Forøvrigt meddeler bl. A. Høst, at Sønnerne fik at vide, hvor Ulfelds Lig var begravet; ved Nattetid gravede de det op og jordede det under et Træ; desuden fik de fat i de vigtigste Papirer men ikke i Ædelstenene og Pengene.

Skiøndt Ulfeld saaledes historisk er gaaet ud af Sagaen, maa vi til Slut omtale hvad Regjeringen i Henhold til Domsaktens 7de Stykke mente at burde gjøre til Skræk og Advarsel for Ligesindede. Det lykkedes jo ikke at faa fat i Ulfeld levende eller død; derfor maatte Henrettelsen ifølge Dommen foregaa in effigie.

En saadan Begivenhed krævede et mægtigt Apparat, hvorom man faar et godt Begreb ved at læse Chr. Bruuns Beskrivelse af Kaj Lykkes Henrettelse in effigie. (Gads Forlag 1886). For ikke at trætte Læserne med Detailler skal jeg her efter Høst anføre Følgende: D. ¹³/₁₀ 1663 — paa Slotspladsen medens Leonora Christina sad under Laas og Lukke i Blaataarn — traadte Skarpretteren i Function; han fik udleveret Ulfelds Vaaben; han spyttede derpaa, traadte paa det, ituslog det og kastede Stykkerne ud af Vinduet. Derefter fandt Executionen Sted paa en Træfigur, der skulde forestille Ulfeld; for yderligere »at komme Virkeligheden saa nær som mulig« skal denne have været fyldt med Dyrs Indvolde. Først blev hans Haand og Hoved afhuggede, derefter Kroppen 4delt. Ulfelds Hus paa Graabrødretorv blev jævnet med Jorden og paa Grunden sat den bekjendte Skamstøtte (findes paa

mange Billeder baade fra den og senere Tid) med Inscriptionen »Forræderen, Corfitz Ulfeld, til evig Skam og Skiændsel«. Pladsen kaldtes til sene Tider »Ulfelds Plads«, et Navn jeg erindrer endnu fra min tidligste Barndom. Skamstøtten blev staaende til 1841, da Chr.VIII lod den borttage (den findes i Nationalmuseets Gaard). At Ulfeld »fulgtes til Jorden« af et Utal af Pamphleter

Graabrødretorv, efter Billede i det kgl. Bibliothek.

og Smædeviser med Paaskrift: Ulven og Tigren, sin Tids Monstrum, Dævlens Uhyre og Dævlens Vidne osv. hørte til Dagens Orden, hvor Spyttslikkere og Smædeskrivere benyttede Leiligheden til at falde over den fordums stormægtige Mand.

Hovedmanden Corfitz Ulfeld havde Regjeringen jo ikke kunnet faa fat paa; men der var andre Personer den ønskede at sikre sig, først og fremmest Leonora Christina og Vennen Otto Sperling. Det lykkedes skiøndt man i høi Grad maa tage Afstand fra den hæslige Fremgangsmaade Regjeringen benyttede. Før Ulfelds Afreise fra Amsterdam havde han taget en rørende Afsked

med sin Hustru og takket hende for hendes trofaste og urokkelige Kiærlighed; det blev det sidste Møde mellem Ægtefællerne. Kort efter forlod Leonora Christina Amsterdam og reiste til England. Det er interessant men tillige oprørende at læse i den af P. W. Becker i Litteraturfortegnelsen nævnte Samling Breve hvor skammeligt Leonora Christina blev behandlet i London. Hun var reist derhen for hos Karl den Anden at faa de Penge, som Ulfeld i sin Tid havde laant ham; han nægtede at have modtaget dem, skiøndt der forelaa Kvittering for Beløbet fra hans General Montrose. Nu kom der imidlertid Ordre fra Fr. III til vor Resident i London, Petkum, en Uven af Ulfeld fra tidligere Tid, om at sørge for at den Ulfeldske Familie blev arresteret; Ulfeld var jo over alle Bjerge paa ukiendt Sted, medens Leonora Christina var at finde i London. Petkum overbragte nu Ordren fra Fr. III til Kong Karl; denne saa, at der nu var en gunstig Leilighed til at unddrage sig Giælden til Ulfeld og lod Leonora Christina arrestere og føre til Dover. I et rørende Brev af ^{16/7} 1663 fra Dover til Kong Karl anraaber hun ham om at skiænke sig Friheden, da hun havde Intet forbrudt mod Englands Love. Kongen var døv for hendes Bøn men sørgede tvertimod for at hun blev ført ombord paa et Krigsskib og bragt som Fange til Kjøbenhavn. Umiddelbart efter Ankomsten blev hun indsat i Blaataarns saakaldte »sorte Kirke«, et modbydeligt Fangehul, hvor en berygtet Person netop havde endt sine Dage.

Hendes videre Skiæbne er kiendt nok og skal ikke omtales her. Det gjaldt nu om at faa fat paa Otto Sperling, der tog saa stor Del i Familien Ulfelds Skiæbne, idet han blandt Andet vedligeholdte Correspondancen med den og sørgede for paa forskiellig Maade at komme den til Hiælp især med Pengetransaktioner. Ved en Uforsigtighed af en af Ulfelds Døttre faldt Breve til og fra Sperling i Autoriteternes Hænder; dermed var Sperlings Time slaaet. Paa skiændig Maade blev han lokket i en Fælde af en Oberst Hagedorn, der opsøgte Sperling, der praktiserede i Hamburg, i hans Bolig med Anmodning om at følge med til hans syge Hustru. Næppe var de komne i Vognen før flere bevæbnede Personer trængte frem og beordrede Vognen til Damthor; Sperlings Raab om Hiælp hørtes ikke af Nogen for Spektakel, og

han maatte finde sig i som Fange at blive ført til Glückstad, hvor han blev lagt i Lænker og i den Tilstand befordret til Kjøbenhavn. hvor han indsattes i Blaataarn. Her holdtes strax strængt Forhør over ham, endog under Trusel af Tortur; han optraadte med stor Frimodighed blandet med en Del Sofisteri og Juristik. Endelig afsagdes d. ²⁸/₇ 1664 følgende Dom: Paa Grund af hans Brevvexling med Forræderen Ulfeld, hvis Raadgiver han havde været og hvis Forsvarsskrift han havde oversat og udbredt, da han ydermere havde huset Forræderens Søn, bagvasket den kongelige Regjering og stedse holdt til med Majestæten Fiender, saa erkjendtes han skyldig i crimen læsæ majestatis og dømmes til Tab, af Ære, Liv og Gods. Som bekiendt, bl. A. fra Birket-Smiths: Dr. med. Otto Sperlings Selvbiografi, slap han for Dødsstraf, men indespærredes for Tid og Evighed i Blaataarn, hvor han under sørgelige Forhold endte sine Dage. Tiden var raa, uden Barmhertighed; Blaataarn og Bremerholm tale høit derom.

Paludan-Müller slutter sin Afhandling med nogle interessante Bemærkninger om Fr. III's Behandling af Leonora Christina. Han siger, at medens Ulfeld ikke har Grund til at klage over den danske Regjering, saa har Leonora Christina desværre Aarsag til at beklage sig over Kongens mangehaande Forfølgelser af hende, ikke mindst fordi han i 1660 fængslede hende og holdt hende i ca. 15 Maaneder som Fange paa Hammershus og fordi han i 1663 benyttede den engelske Konges lave Føielighed til at berøve hende Friheden for stedse (det vil sige i hans og hans Gemalindes Levetid!). Kongen kunde ved Ulfelds sidste Attentat med Rette (?) frygte for en overhængende Fare; derfor maatte han se at faa Klarhed over de Rænker han mente sig ompændt af, og da han mente, at Leonora Christina var indviet i Ulfelds Planer, maatte han sikre sig hendes Person. Da det nu viste sig, at der intet Bevis forelaa for en saadan Antagelse, havde han ingen Ret til at holde hende i Fængsel uden at stille hende for hendes Dommere. Og heller ikke kan der i højere politiske Hensyn søges et tilstrækkeligt Forsvar for hendes Fængsel — mindst efter Ulfelds Død. Der er overhovedet i Kongens person-

lige Vrede imod Leonora Christina noget dadelværdigt; *han betragtede hende som strafskyldig*, skøndt der ikke forelaa Andet end at hun havde fulgt sin Ægtefælle med en priselig Hengivenhed. Skøndt Dronningen havde nogen Grund til at vredes paa Leonora Christina for de Krænkelser, hun i Ulfelds Velmagtsdage havde tilføjet hende, kan hendes uforsonlige Had ikke undskyldes. Paludan-Müller udtaler, at det ikke alene har været Had men ogsaa Frygt, som holdt Kongen tilbage fra at aabne Leonora Christinas Fængselsdør; han har ikke villet give ud af sin Haand det Sikkerhedspant mod Sønnernes Hævnplaner han havde i Moderens Person, og Kongeparret har frygtet for at løse hendes og hendes Børns Tunger til at fylde Verden med al ond Omtale for at hævne sig paa deres gode Navn og Rygte. Men lige meget: Kongens Uretfærdighed imod den Ulykkelige lader sig efter Ulfelds Død ikke paa nogen Maade undskylde.

Til Slut tilføjer Paludan-Müller nogle Ord om Regjeringens Opræden mod Sperling, der var dem forhadet paa Grund af hans nære Venskab med Ulfelds Familie. Hans Person sikrede man sig ved paa en gemen Maade at lokke ham i Baghold. Ganske vist blev han stillet for Hofretten, der dømte ham til evigt Fængsel. Men Paludan-Müller tilføjer at hele Fremgangsmaaden imod ham neppe kan kaldes med noget mildere Udtryk end Forfølgelse, især efter Ulfelds Død og efterat det var bleven klart nok, at der aldrig havde existeret nogen Sammensværgelse. Han skulde alligevel uskadeliggjøres for Tid og Evighed.

CAPITEL X

*Corfitz Ulfelds Midler og Rigdom. — Hans »formentlige«
Sindssyge.*

Førend jeg afslutter min Bog om Corfitz Ulfeld, vil det have sin Interesse nærmere at berøre de 2 i Overskriften over dette Capitel nævnte Punkter. Overalt i Litteraturen træffer man paa den Angivelse, at Ulfeld var en efter Dåtiden endog meget rig Mand; det er rigtig nok, da det kan bevises med tørre Tal, saa-

ledes som det fremgaar af Molbechs indgaaende Undersøgelse i hans Afhandling »Corfitz Ulfeld som Landsforræder« (Hist. Tidsskrift III R. 1842), hvoraf jeg uddrager nedenstaaende Data hvad det første Punkt angaar.

Corfitz Ulfelds Midler og Rigdom.

Det er tidligere nævnt, at Ulfeld ikke medbragte fra sit Hjem nogensomhelst Formue, men at han tvertimod paa den Tid da han fik Adgang til Chr. IV's Hof havde en betydelig Gjæld, som hans Gemalinde efter Bryllupet i 1636 dækkede af egne Midler; det er ogsaa omtalt, at han meget hurtig fik saa indbringende Embeder, at han særlig ved »utro« Forvaltning af disse var i Stand til at samle Formue. Hvad han ikke havde direkte Brug for, anbragte han i Jordegods og dettes Størrelse voxede i høi Grad baade i Indlandet og i Udlandet f. Ex i Bøhmen. Han var en Mand, der vidste hvad Pengene var værd baade til derfor at føre et stort Hof og til at udlaane til gode Procenter. Forsynlig som han var fordelte han sine Penge paa mange forskellige Steder bl. A. hos Bankiers i Udlandet; man skulde næsten tro, at han havde Forudfølelsen af engang at kunne faa Brug for at have Resourcer gjemt paa Steder, der var ukiendt for alle andre end ham selv — og hans Gemalinde; thi at hun vidste god Besked om deres Formueforhold derpaa foreligger utvetydige Beviser.

Selvfølgelig kunde det ikke undgaas, at Ulfeld i en for Landet fattig Periode blev mistænkt for at samle sig Formue paa uretmæssig Maade; han lukkede aldrig Pungen op til Fordel for Landet, ikke at tale om at det ikke faldt ham ind at støtte Svi-gerfaderen, der hyppig befandt sig i Pengeforlegenhed; Grunden dertil kan maaske tilskrives hans Paaholdenhed og at han ikke vilde røbe offentlig »at han var den rige Mand«.

Af Linds Meddelelser om Ulfelds Administration af Bremerholm faar man rigelige Beviser paa, hvorledes Staten paa utallige Maader blev snydt ved Leverancer af Alt, der henhørte under Holmen, Provianthuset og flere Institutioner; jeg har ogsaa nævnt, at han under Krigen 1643 slog undervægtig Mønt, hvorved store Summer vandrede over i hans Lommer ligesom ogsaa

at han berigede sig ved Tolden. Molbech anfører (S. 460) at det under Dina Processen blev ham paasagt, »at han nu (1661) *be- findes af sin bedste Formue, som til Tønder Guld sig skal beløbe* og som han paa faa Aars Tid siden Cronen var i største Nød og Betyrk har samlet, at have forud sendt en stor Del til Holland, Danzig og andre Steder«.

Molbechs Angivelser om Ulfelds Formue gaa for meget i De- tailler til at skulle gjengives her; jeg skal derfor tage dem noget summarisk.

Efter Flugten fra Danmark i 1651 søgte og fandt Ulfeld som ovenfor nævnt et Asyl i Sverige, hvor Dronning Christina var ham og hans Familie meget bevaagen; det blev et dyrt Asyl, naar man ser hen til de Summer han i Løbet af Aarene 1651—55 maatte af med som »Laan« til Dronningen og Carl Gustav. Den samlede Sum af de svenske Obligationer, der var udstedt til ham fra de høie Herskaber og som forefandtes hos Ulfeld, beløb sig til 370,435 Rdlr. I et særligt Skrin forefandtes en Række indenlandske Gjældsbeviser til Ulfeld, som Molbech anfører i chronologisk Orden fra 1636—1658. De beløb sig til 153,071½ Rdlr.; sammenlagt med den ovennævnte Post ser man, at Summen af hans hele Formue i Obligationer udgjorde 551,006½ Rdlr., altsaa med en rund Sum godt ½ Million Rdlr.

Meget oplysende er Molbechs Angivelser (S. 464), hvor han gaar over til at undersøge hvori Ulfelds Midler og Rigdomme foruden Godser og udlaante Capitaler, har bestaaet, og da fremkommer det overraskende Resultat, at den Skat i Guld, Sølv, rede Penge og Klenodier, som det Ulfeldske Ægtepar havde opdyngtet og giemt paa indtil de efter Afslutningen af Dinas Sag forlode Riget, maa have udgjort en Sum omtrent lige saa stor som de udlaante Capitaler, »at det knap vilde findes trolig, dersom det ikke ved Documenter af authentisk Beskaffenhed har ladet sig bevise.« Der gives nemlig to forskellige ved Grevinde Ulfeld selv opsatte Fortegnelser paa deres Besiddelse af den ovenfor angivne Art, ligesom ogsaa paa deres Godser og andre Midler; den tidligste — A — er dateret 7de og 12te Juli 1660, saaledes skrevet før deres Flugt fra Malmø til Kjøbenhavn; den anden udførligere — B — er udateret, skrevet efter Løsladelsen

af Fængslet paa Hammershus; den indeholder 4 Fortegnelser: 1) Smykker, Juveler, Perler og andre Klenodier, 2) »giort« eller forarbeidet samt myntet Guld, 3) »Rariteter«, Kunstsager, uindfattede Ædelstene, skaarne Stene m. m., 4) kostbare Klæder, Sengeomhæng m. m.; for Guldet og Sølvets er ved enhver Genstand i Vægt og Værdi og ved de andre Værdien nøiagtig angivet. Til sidst følger en Optælling af Summerne paa de 4 Fortegnelser tilligemed en Optegnelse og Vurdering paa en Del af Ulfelds faste Eiendomme. Molbech udsøger af hver af de 4 Fortegnelser særlige Pragtnumre. Som man ser, Ægteparret og ikke mindst Grevinden havde Orden paa deres Sager indtil de mindste Detailler. Den hele Vurderingssum paa Juveler, forarbeidet Guld, Rariteter osv. beløb sig til 219,894 Rdlr.

Til sidst er anført Jordegods »som blev taget« : frataget dem til Værdi af 236,500 Rdlr., en Obligation, Hs. kgl. Majestæt var os skyldig paa 72000 Rdlr., tilsammen 308,500 Rdlr. Lægges denne Sum til ovennævnte 219,894 Rdlr. faas en Hovedsum af 1,107,900 Rdlr. eller med et rundt Tal — da Vurderingsmaaden kan have været for stor — 1 Million Rdlr., der har udgjort Familiens Formue. Molbech er nu ganske sikker paa at Detaillerne ere korrekte; men Optegnelserne vise dog, at Familien har samlet uhyre Rigdomme og at den ovennævnte Fortegnelse — B — angaar deres kostbareste Eiendele, som de havde bortført af deres Hiem, inden de i Juli 1651 forlod det. Molbech mener, at han foreløbig maa lade det Spørgsmaal ubesvaret hvilken Skiæbne alle disse Kostbarheder have havt eller hvilken Vei de have taget. Saavidt mig bekiendt er der ikke senere fremkommen en yderligere Redegjørelse fra hans Haand. Forskiellige Forfattere have anslaaet Ulfelds Formue til c. 2 à 3 Millioner Rdlr. Men naar Fr. Weilbach (Frederiksborg Slot, Gyldendal 1923 S. 47) omtaler, at Omkostningen ved Opførelsen af Frederiksborg Slot af Francis Beckett anslaaes til 1 Million i vore Dage, og tilføjer at Speciedalernes Værdi var mere end 10 Gange saa stor som Kroens i vore Dage, saa kommer man til det Resultat, at Ulfeld har været en hovedrig Mand — en Mangemillionær.

Jeg er selvfølgelig ude af Stand til at opgive den samlede Sum af de Tab, Familien Ulfeld i Tidens Løb har lidt; men da jeg

hverken hos Molbech eller andetsteds har kunnet finde nogen Redegjørelse for dette Spørgsmaal og da det synes mig, at der kan paavises adskillige Punkter, der kunne forklare hvorledes deres Formue er smuldret hen, mener jeg i Hovedtræk at kunne anføre Følgende, begyndende med *Sverige*. Her satte Ulfeld mange Penge til; de store Summer, han »laante« Dronning Christina og Carl Gustav blev saavidt man kan se aldrig tilbagebetalt constant, og fik han Jordegods derfor gik dette i hvert Fald senere tabt. Da han flygtede fra Sverige lagde Regjeringen Beslag paa hvad han eiede der: Sølvesborg Slot med Jordtilliggende, hans Eiendom i Malmø og hans 2 Godser Torup og Bosjøkloster, som han havde kjøbt. Kuriøst nok kom dog disse senere ved et Regjeringsdekret af 1735 til Familien Beck, der nedstammede fra en Datter af Leonora Christina. Det skal blot tilføies, at den Del af det kostbare Seefeldske Bibliothek, som Ulfeld paa røve-risk Vis havde medtaget til Sverige 1658 blev beslaglagt. I *Danmark* havde han betydelige Fordringer paa mange Adelsmænd, hvoraf de Fleste ikke saa sig istand til at indfri Gjældsposterne. Føleligt var Tabet af Ulfelds danske Godser f. Ex Bavelse, Saltø og flere, som han i Reverset til Fr. III tilbød ham til Eie for at opnaa Frihed for Fangenskabets paa Bornholm; ogsaa Kongens Obligation til Ulfeld paa 72000 Rdlr. gik med i Løbet. Efter § 4 i Domsakten blev alt Gods tilhørende Ulfeld og hans Børn konfiskeret, deriblandt hans Eiendom paa Graabrødretorv.

Desuden faar man at vide, at Ulfeld og Gemalinde medførte paa deres Reiser store Værdier i Guld, Sølv, Ædelstene, Perler osv.; for Ulfelds Vedkommende meddeler hans Søn i Brevet til Sperling, at de vare blottede for alle Subsistensmidler, da de Folk, der havde ført Ulfeld i Baad over Rhinen — havde plyndret Liget for alle de Kostbarheder han havde med sig; og da Leonora Christina indsattes i Fængslet i Blaataarn, blev hun frataget alle de Smykker som hun og hendes Kammerjomfru havde skiult paa sig i deres Klæder og i Frisurerne; kun en stor Diamant som Leonora havde skiult i Munden, undgik Eftersøgerne! For Ulfelds og hans Gemalindes Vedkommende er der her en betydelig Tabs-Conto. Hvad der blev af deres Rigdomme i Holland er mig ubekjendt; rimeligvis har Familien maattet

gjøre det kostbare Bohave i Penge for at dække deres dyre Ophold og Reiser.

Sammenlægges alle de her nævnte Tabs-Poster faar man til Facit, at der ikke længer kan tales om nogen større Formue i Ulfelds Familie; selv om der hist og her kan have været Noget tilovers »til at laane paa«, har det vistnok været forsvindende. At Leonora Christina forlod Fængslet fattig som en Kirkerotte, fremgaar med al Tydelighed af Beretningerne i Birket-Smiths Arbejder («Leonora Christinas Historie» II Bd., »Leonora Christina paa Maribo Kloster og hans Afhandling i Danske Samlinger I R. 5te Bd. S. 209). Ganske vist gav Chr. V hende efterhaanden 1200 Rdlr. om Aaret, Brændsel og nogen Naturalforplejning; desuden sørgede han for at hun havde Hest og Vogn; men hun var dog saa ilde stedt, at hun allerede Aaret efter Ankomsten til Klosteret maatte ansøge Kongen om Tilskud, da hun paa mange Maader led Nød og ofte blev narret for den lovede Leverance af Fisk og Vildt. Lyspunkterne i hendes Tilværelse var da hun fik Tilladelse til at se sine Børn hos sig. Selv om Birket-Smith udtaler, at hun kunde leve anstændig paa samme Vilkaar som en nogenlunde vellønnet Embedsmand —, og »Kongedatteren« maatte dog have et efter Forholdene ikke ringe Tienerskab —, saa maa han dog tilføje: »Leonora Christina spiste Naadsens Brød i sine sidste Dage«. I et af hendes Digte: »Hvor er Verdens Lævnets Iid«, føler man ret hendes Sorg og Foragt for denne tomme Jordtilværelse.

Molbech tilføier som Bidrag til at karakterisere Corfitz Ulfelds huslige Indretning og Levemaade i Kjøbenhavn et Uddrag af et originalt Aktstykke, hvoraf vi ere istand til at danne os en temlig nøiagtig Forestilling om Indretningen af *Ulfelds Gaard i Kjøbenhavn*; han havde efterhaanden udvidet den oprindelige Gaard ved en hel ny Tilbygning i Retning af Skindergaden saaledes at den maa have strakt sig fra denne Gade til *Løvstrædet*, da den sædvanligvis benævnes »*Rigshofmesterens Gaard ved Løvstrædet*«. Gaarden med Have synes at have indtaget Halvdelen af det daværende Graabrødretorv.

D. ¹⁶/₈ undersøges nemlig efter kongelig Ordre Ulfelds Gaard, hvis hele Indhold registreres. Af Documentet over denne Regi-

streringsforretning, hvori beskrives Værelser, Kamre og Husrum, ialt 35, fremgaar det tydeligt, at det ikke har været noget »Herresæde« der var Tale om nu; at Indholdet paa det Tidspunkt var meget ringe, bestaaende af tarvelige Møbler, har sine gode Grunde i, at Familien før Flugten havde fiernet Alt af Værdi.

Saa vel Molbech som forskiellige Forfattere tale om »*Ulfelds Gaard*«; men andre Steder nævnes hans Gaarde; det er saaledes nævnt i den omtalte Domsakt § 6: »at *en* af Ulfelds Gaarde, hvilket Kongen bestemte, skulde raseres, Grunden aldrig bebygges og at der skulde opreises en Pyramis (Skamstøtte) osv.; det maa vel forstaas saaledes, at der er Tale om sammenbyggede Gaarde, da Fr. III vel har havt til Hensigt at udslette *alle* Spor af Ulfelds gamle Opholdssted. Jeg har forsøgt ved Hiælp af de Angivelser, jeg har havt til min Raadighed, at danne mig et Skiøn over de daværende Forhold paa Graabrødretorv; desværre er det ikke lykkedes mig — rimeligvis af Mangel paa Evne til at bedømme topografiske Forhold — at faa Rede paa det lille Torv; maaske har jeg ikke faaet fat paa Documenter, der kunne give yderligere Oplysninger. Da maaske en eller anden Læser kunde faa Lyst til at søge at klare det for mig for indviklede Spørgsmaal, skal jeg blot anføre de Steder, hvor jeg har truffet mer og mindre indgaaende Angivelser:*)

Som sagt, jeg har maattet give op, da jeg ikke har kunnet

*) Bering-Lisberg: Kjøbenhavn i gamle Dage og Livet i Kjøbenhavn S. 241, 244 og 311. Carl Bruun: Kjøbenhavn; i I Bd. S. 40 beskrives efter O. Nielsen Ulfelds Gaard; S. 38 findes et Billede af Graabrødretorvet efter Bombardementet 1807; der er Skamstøtten afbildet; S. 422 findes den ældste Plantegning af Kjøbenhavn fra Fr. II's sidste Aar; Graabrødretorv er der angivet som en lille Plads, hvortil et Par Gader støde. I Bd. II S. 175 findes en Beskrivelse af Ulfelds Plads; i Bd. III S. 4 findes det bekjendte Billede efter Thura af Graabrødretorv med Skamstøtten. Birket-Smith: Leonora Christinas Historie I Bd. S. 87 og S. XXXVII i Slutningen af Bindet under »Anmærkninger«. Hugo Mathiessen: Kjøbenhavnske Gader i 1728—1795. S. 69 et Stykke af Graabrødretorv med Kjælderbislag (efter Vitruvius). F. Zachariae: »Før og Nu«. I Bd. III S. 360 findes Billede af Skamstøttens øvre Del (findes i Prindsens Palais). I Bd. IV S. 202 findes en god Gjengivelse af det hos Carl Bruun nævnte Billede efter Thura. C. Nielsen: Niels Hemmingsens Gade (Arnold Busck 1923). Rosenkiær: Fra det underjordiske Kjøbenhavn. 1906. S. 37.

samle alle Angivelserne til et Hele; maaske findes der et eller andet Sted Skitser eller Rids, hvorefter det lille interessante Torv med dets Bygninger kan rekonstrueres.

Førend jeg slutter denne Del af indeværende Capitel vil jeg tillade mig »udenfor« Texten at fremsætte et Par Bemærkninger med Hensyn til det store Pengeforbrug paa høieste Steder, der hvilede haardt især paa den mindre bemidlede Del af Folket. Man faar ad mange Veie Oplysninger om, at der saavel før som efter Enevældens Indførelse stilledes store Krav til Regjeringens Pengekasse, først og fremmest til den daglige kongelige Hus-holdning, men dernæst til Afholdelsen af de mangehaande Ud-gifter, der var en Følge af at Hoffet skulde repræsentere Landet paa en værdig Maade; det var enorme Summer der medgik, f. Ex. ved Fester i Kongehuset, hvortil der var indbudt Gæster der mødte op med saa mægtigt Følge, at endog Byens velhavende Borgere maatte hjælpe til ved Indkvartering og støtte paa for-skiellig Maade, endvidere til diplomatiske Sendelser, der krævede en stor Repræsentation med kostbare Gaver til vedkommende Fyrstehuse og dettes Stab af Hofmænd og Embedsmænd, der skulde interesseres i et lykkeligt Udfald af Missionen, til Mod-tagelse af fremmede Gesandtskaber osv. Naar man erindrer, at der reistes oftest med stort Følge, at Reiserne maatte ske ad Landeveien eller med Seilskibe, der ofte sinkedes af ugunstig Vind, saa forstaar man let, at der medgik megen Tid og mange Penge, der maatte udredes af Statskassen, da Kongefamilierne sielden havde større private Pengemidler til Raadighed.

Selv om der til Tider taltes om »Sparsommelighed« var dette snarest en Talemaade, der kunde lyde godt, men som ikke havde nogen Virkelighed. Vi læse saaledes om den Luxus, Chr. IV til-lod sig ved hans Søn Christians Bryllup, ved hans Døttres, især Leonora Christinas Giftermaal og ved andre Leiligheder, skiøndt hans Pengepung egentlig ikke tillod saadanne Flotheder, der nærmest grænsede til Ødselhed. Man faar et udmærket Billede af Forbruget naar man læser hos Th. Thaulow (»Histor. Med-

delelser om Kjøbenhavn« II R. IV Bd. I—II Hefte 1929) hvor han S. 41 anfører, at der hver Dag i 1663 — en Tid hvor der efter Fr. III's Ønske skulde spares i Befolkningen — blev dækket op ved ikke mindre end 23 Tafler og Diske; alene det mægtige Forbrug af Vin og Øl — hvoraf en stor Del vistnok blev bortstiaalet — taler tydelig nok om, at der i den kongelige Hofholdning ikke blev sparet; det var derfor spildte Ord, naar Hofmarskal Christoffer Sehested gjentagne Gange fremkom med Henstillinger om at nedsætte Udgifterne. Selv om Fr. III kunde ønske en vis Sparsommelighed sørgede hans pragtelskende Gemalinde for at Enevælden skulde vise sig i al sin Glands og Herlighed; denne Pragtsyge holdt sig i lange Tider; saaledes ødsledes der enorme Summer før og under den strengt religiøse Chr. VI. Et grelt Exempel paa fabelagtig Luxus henter jeg fra R. Meiborg (Billeder af Livet ved Chr. V's Hof, Schuboths Forlag 1852); S. 103 meddeler han, at Kongen i Anledning af Sønnens, den senere Fr. IV's, Bryllup bestilte en Brudeseng til 40000 Kr. — en Sum han maatte afbetale paa i flere Aar. Meiborg henviser til Kjøbenhavns Slots Inventarie Regnskab herom og om andre Extravagancer. Men Pengene! ja de maatte skaffes tilveie fra Borgernes Lommer. For at give et Exempel paa hvor hurtig Enevælden gjorde Kongerne selvbevidst, skal jeg anføre et Citat fra Meiborg Fodnote S. 3 om Chr. V's »Salvingsakt«; i et Brev af ²⁴/₆ 1670 skriver nemlig Chr. V: »Der er Ingen af Kongens Undersaatter dygtig, capabel og suffisant nok til at sætte Kronen paa Kongen uden Kongen selv; og den Krone som er Kongens, af hvem havde han fornødent at tage den? Han var Kongen af Guds Naade, da det er en Salving der foregaar og ingen Kroning«. Det falder fuldstændig i Traad med Edv. Holms foranstaaende Udtalelse i »Danmarks og Norges indre Historie under Enevælden fra 1660—1720«, hvor der findes et Utal af Exempler paa Ødselhed, der gjorde sig giældende i aarelange Perioder.

Jeg mener at kunne tillade mig disse faa Bemærkninger for dermed at kaste et Streiflys over den Luxus, der havde indsneget sig i Landet, tildels paa Grund af Smitte udefra, hovedsagelig fra Frankrig, der dengang gav Tonen an, og det paa Tider, hvor »Riget fattedes Penge«.

(De bekjendte Bogstaver: R. f. p.; en Forkortning af Chr. IV's Valgsprog: regna firmat pietas = Gudsfrygt styrker Rigerne, udlagdes ofte i Folkemunde, og ikke med Urette, som: Riget fattes Penge).

Jeg kommer nu til 2det og sidste Punkt i dette Capitel:

Corfitz Ulfelds »formentlige« Sindssygd.

Grunden til at jeg har ment det værdt at berøre dette Spørgsmaal, der jo nærmest hører hiemme i den medicinske Verden, er den, at Hr. Overlæge Johannes Helweg i Tilskueren 1913 S. 1020—37 har offentliggjort en Artikel betitlet: *Var Corfitz Ulfeld sindssyg?* Selvfølgelig er det saa sin Sag for mig at ville udtale min Mening ligeoverfor en videnskabelig og høit anset Sindsygelæge, fra hvis Haand der foreligger tankevægtige Analyser af psychiske Foreteelser hos kiendte Mænd. Jeg er imidlertid ubeskeden nok til at ville give mit Besyv med af forskellige Grunde.

Overlæge Helweg udtaler i sin interessante Afhandling: at Ulfeld, særlig i de sidste Aar af hans Levetid led af dementia paretica*), 3: en Hiernelidelse, der som Regel sættes i Forbindelse med Syfilis. Han viser, at der i Fremstillingen af denne Sygdom — fra Lægestandpunkt — findes forskellige Tegn, der passe paa Perioder i Ulfelds Liv. Han støtter sin Opfattelse paa adskillige Punkter »idet han dog indrømmer, at man savner sikre Tegn paa at han har havt Syfilis, den Sygdom, der er fastslaaet som grundliggende for dementia paretica.«

Naar man har fulgt Ulfeld opmærksom, saa at sige fra Vuggen til Graven, kan man ikke undgaa ved mange Leiligheder at studse over den besynderlige Optræden, der karakteriserer mange af hans Handlinger og som efter min Mening tyder paa »en Hierne ude af Ligevægt.«

Forinden jeg imidlertid beskæftiger mig med den medicinske

*) Den gaar i Almindelighed i Litteraturen under Navnet: Dementia paralytica; vi have ogsaa Navnet »generel Parese«.

Side af Sagen, er det af største Betydning saavidt mulig at recapitulere de Karaktertræk hos Ulfeld, der kunne forklare os, hvorfor han netop handlede og maatte handle saaledes og ikke anderledes.

I Cap. I har jeg forudskikket en Del Noter om Ulfeld; jeg skal deraf samle de Punkter, der synes at have væsentlig Betydning for det Capitel vi her behandle. Alle Forfattere angiver, at *Ulfeld allerede som Dreng* var vild, trodsig, utæmmelig og adeltolt, hvilken sidste Egenskab ofte var saa fremtrædende i hans senere Liv, at man kunde fristes til at tale om »Høihedsvanvid«, der imidlertid ikke har Noget at gjøre med den Sindstilstand, der i Psychiatrien gaar under dette Navn. Sendt til Udlandet for Udannelsens Skyld ragede han ved sit voldsomme og uregjerlige Sind under Opholdet i Paris uklar med sin Hovmester, der anklagede ham for hans Fader, der af Harme over Sønnens slette Opførsel unddrog ham videre Understøttelse. Istedetfor at søge en Udsoning med Faderen, afbryder han al Forbindelse med Hiemmet og giver sig ud paa en Eventyrer-Tilværelse, idet han snart er Page et Sted og snart Krigsmand et andet Sted; hans urolige Aand drev ham hid og did. Det er ikke angivet, hvorledes han har faaet Raad til atter at reise til Paris og senere opholde sig 2 Aar i Italien, hvor han studerede i Padua. Høst angiver S. 3 at Ulfeld, Faderen uafvidende, fik betydelige Understøttelser fra Venner i Danmark. Som alle unge Adelsmænd skal han have levet som Grandseigneur og nydt Livet i Paris og Padua, der vare berygtede for disse Steders umoralske Luft. Nu paastaa Historikerne, at han i det Tidspunkt har paadraget sig en Smitte, der efter Overlæge Helwigs Opfattelse »menes at have lagt Grunden til en ret tidlig indtrædende Sindssyge«. Herom senere, naar vi har paapeget Træk i hans Karakter som Voxen, der tale for en ubændig og ucontrolleret Hiernevirksomhed, der efter min ringe Mening ikke har Noget at gjøre med »dementia paralytica«.

Det var navnlig efter at Ulfeld havde »faaet Noget at sige« at han — fraregnet de enkelte Personer overfor hvem han kunde optræde som en stor Charmeur og som den belevne Verdensmand — viste sig selvbevidst, hovmodig, utaalsom, fremfusende, paastaaelig og som en hensynsløs Egoist, der kun havde Noget

tilovers for sine Nærmeste. Hans Ærgjerrighed grændsede til det Utrolige; hans Adels hovmod førte ham til uberegnede Handlinger, uoverlagte Yttringer og høiststødende Opførsel saavel mod den danske som svenske Konge. Han har *altid* ment at have Ret og følt sig som en forfulgt Uskyldighed, hvilket bl. A. fremgaar af hans 2 Forsvarsskrifter, der iøvrigt er spækkede med Fordreininger, paaviselige Usandheder og Anklager mod Alle, der havde været ham imod. Det kan være, at han har gjentaget en Usandhed saa ofte for sig, at han tilsidst har troet paa den. Hans urolige Aand førte ham til at begaa Handlinger som kiøligere Hierner ikke kunne forstaa. Der synes at have været meget af en »Va-banque-Spillers« Temperament i ham. Fridericia fremhæver med Rette »at baade Ulfeld og Leonora Christina manglede Pligtfølelse mod Stat og Fædreland; Nationalfølelsen, som forøvrigt i de Tider var meget lidet fremtrædende, blev efterhaanden et ukiendt Begreb for Ægteparret«. Til Slut skal blot nævnes, at Ulfeld var uredelig, uærlig og en hæsliig Pengepuger, der altid saavel i Medgang som Modgang var klar over den paa Statens Bekostning sammenskrabede store Formue selv til de mindste Detailler. Hans Hierne har aldrig feilet Noget paa det Punkt. Han har vist aldrig regnet med større Summer, end de han eiede; Paretikeres Høihedsvanvid ytrer sig netop ved at der altid tumles med svimlende Summer, som om det var Bagateller, det kiende vi Læger godt nok. Det er trist, at man saa sielden har Leilighed til at fremhæve gode Sider hos Ulfeld; han var fra Fødslen en »ufin« Person og Livet gjorde ham ikke bedre trods al den Medgang han havde ved sit Giftermaal; tvertimod. Man bør dog ikke glemme, at han gjentagne Gange f. Ex. efter Freden i Brømsebro i 1645 og efter sine sidste Ambassader i 1647 og 1649, blev haardt behandlet af Regjeringen. Det var den stolte Adelsmand for meget; han kunde ikke som Svogeren Hannibal Sehested bøie Nakken uden at kny; Ulfeld knyttede Hænderne i Lommen, altid rugende paa Hævnens Dag.

Jeg synes, at det af det Foranstaende fremgaar, at vi have at gjøre med en egenartet Karakter, der i Hovedtrækkene bliver sig selv lig saavel i Ungdom som i Manddom; man kan godt klæbe Ordet »havlgal« men »ikke sindssyg« paa ham; mangan Person

met et iltert og stærkt skiftende Temperament erklæres jo i det daglige Liv for uberegnelig, utilregnelig og »halvgal« uden at man tænker paa ham som »moden til Sct. Hans.«

Nu til Spørgsmaalet om Ulfelds Sygdom.

Vi véd, at Ulfeld allerede længe inden sit Giftermaal led af et haardnakket Skinnebensaar; Leonora Christina blev som bekendt i Barnealderen, da der var Tale om hendes fremtidige Fæstemand, drillet af en Søster med denne »hæslige syge Person«, der forøvrigt allerede dengang ikke var særlig vellidt i Familien; hun tog imidlertid ingen Notits deraf, da hun følte sig bundet til ham. Denne Sygdom voldte Ulfeld mange Sorger og Bekymringer, og han søgte Bod derfor baade hos Vennen Otto Sperling og navnlig hos en berømt fransk Saarlæge, Prof. Judæus i Paris. Desværre foreligger der ikke mindste Antydninger til en Beskrivelse af Saarets Art eller til, hvilke Midler der blev brugt til Behandling. Der er jo Intet til Hinder for at antage en syfilitisk Smitte som grundliggende; imidlertid mangler der tilstrækkelige Data til at kunne forfølge Sygdommens Forløb; der antydes ganske vist, at han har villet til et Badested, og han har vel ogsaa ved sine Besøg i Paris søgt omtalte Judæus; udelukket er det vel heller ikke at der kan have været i det mindste tilsyneladende Helbredelse i visse Perioder.

Jeg kan dog ikke tilbageholde en Bemærkning, der kunde tyde paa, at Sperling har haft en begrundet Mistanke om at Ulfelds Sygdom kunde hidrøre fra en gammel Infection. S. 62 — i Birket-Smiths Udgave af Sperlings Selvbibliografi, der jo er skrevet for hans Børn — staar nemlig: at da han var bleven kaldet som Læge fra Christiania til Båhuslen, hvor Ulfeld var Guvernør, og da han havde undersøgt ham, sagde han denne sin Mening om hans Sygdom. Ulfeld var fornuftig nok til at forstaa, at Skaden hidtil ikke var bleven erkiendt af de andre Medici og Bartskjærere, og at han ikke kunde kureres paa anden Maade end den jeg havde forklaret ham«; yderligere tilføies: »jeg sagde ham min Mening, hvilken jeg før skriftligen har meddelt Eder og derfor ikke gjentager her.« Vel sagtens i et eller andet Brev der er gaaet tabt.

Sperling opholdt sig nogle Uger hos Ulfeld, der synes at have

været meget tilfreds med Behandlingen og fra den Dag har fattet stor Tillid til Sperling, eftersom han betalte ham en smuk Sum af 200 Rdlr. og forærede ham en Del uforarbejdet Guld og Ædelstene. Det »kunde« tyde paa, at det har dreiet sig om noget mere end et »ganske almindeligt Skinnebensaar«, og at dette har været Udslag af en dybere liggende Lidelse. Sperling havde for sin Tid et grundigt Studium paa Lægekunstens Omraade og særlig havde han ved sit lange Ophold i Italien specielt i Padua hvor han erhvervede Doctorgraden, et godt Kiendskab til den overalt stærkt udbredte Syfilis*). S. 32 omtales, at han med stort Held helbredede en norsk Skipper, der var meget medtaget af en af de senere Former af Syfilis, dels ved *indvortes* Behandling — hvad han brugte dertil meddeles ikke — og dels ved *udvortes* Midler: Bly og Kviksølv i Salveform. Det er vel ikke uberegtiget heraf at drage den Slutning, at Sperling ogsaa kan have erkendt Aarsagen til Ulfelds Sygdom og behandlet ham paa lignende Maade som den ovennævnte Skipper; navnlig er det værd at lægge Mærke til, at Sperling ogsaa har anvendt *indvortes* Behandling med den Tids kiendte Midler (Guajac, Sarsaparilla osv.) Men det skal indrømmes, at vi desværre mangler en Beskrivelse af Ulfelds Sygdom og de derimod anvendte Midler.

Gaa vi ud fra at Syfilis har ligget til Grund maa vi være berettiget til at antage, at det har dreiet sig om et Saar i Sygdommens senere Stadium, med andre Ord, at han har passeret det Stadium hvor han efter vor Nutids Opfattelse kunde være smittefarlig.

Jeg synes ikke, at der foreligger noget Bevis for at Leonora Christina har haft Mandens Sygdom. Som bekiendt fik hun mange Børn, der anføres 10, hvoraf et Par døde som smaa; men det er intet Bevis, saasom det sker hyppigt »selv i de bedste Familier«; vi véd saaledes at af Fr. VI's 8 Børn døde de 6. Det vilde

*) Dan Cold omtaler S. 75 i sin Doktordisputats: Lægevæsenet og Lægerne under Chr. IV's Regjering 1588—1648, Kbhvn. 1858, at Sperling betragtedes som en ansat Læge, der endog benyttedes af Chr. IV f. Ex. ved hans sidste Sygdom sammen med flere Læger, hvoriblandt den bekiendte Ole Worm. Ogsaa hos V. Ingerslev: Danmarks Læger og Lægevæsen fra de ældste Tider indtil 1800. I Bd. S. 226—333, Jespersen 1873 roses Sperling som en dygtig Læge og kundskabsrig Mand paa Naturvidenskabens Omraade.

ikke være paafaldende, om Leonora Christina af og til havde aborteret — hvorom der imidlertid ikke foreligger Spor af Oplysninger — eftersom hun idelig i gravid Tilstand var paa meget besværlige Reiser baade tillands og tilvands; vi høre saaledes, at hun fødte Børn i Holland, Belgien, Sverige, Danmark og maaske andre Steder. Faktum er, at Ulfelds havde mange sunde og levedygtige Børn, og at Leonora Christina selv, tiltrods for sine Trængsler og ikke mindst Opholdet hun tilbragte ca. 23 Aar i Blaataarns skumle, uhyggelige og i høieste Grad usunde Fængsel, opnaaede en Alder af 77 Aar (Marts 1698). Saavel i »Merkwürdiges Leben« som hos Holberg (Tome II S. 608) anføres hvorledes det gik Ulfelds 10 Børn, 7 Sønner og 3 Døtre. Af Sønnerne døde 3 som Unge og 1 blev sprængt i Luften af en Mine. De andre Børn, hvoraf de fleste vare gift, levede endnu i 1663 da Leonora Christina indsattes i Blaataarn; under hendes Ophold der døde de 4, saa at der var 3 i Live, da hun flyttede til Maribo Kloster i 1685. Om Dødsaaarsagerne har jeg Intet fundet i den af mig benyttede Litteratur. Men man kan vel ikke sige, at Børnene døde i paafaldende tidlig Alder, bortset fra de 3 ovennævnte, der døde som unge; man maa huske paa, at Leonora Christina blev gift 1636 og at hun fra 1637 saa godtsom hvert Aar i den følgende Tid fødte et af Familiens 10 Børn. Naar man tager i Betragtning, at den Tids unge Adelsmænd, hvad enten de var gifte eller ugifte, trak store Vexler paa deres Helbred — Venus og Bacchus spillede en betydelig Rolle — saa kan man ikke undres over, at saadanne Levemænd som Regel ikke opnaaede nogen særlig høi Alder.

Vi komme nu til et 2det Punkt, der skulde pege hen paa, at Ulfeld led af Syfilis. Under Fængslingen i Malmø Mai 1659 var Ulfeld endnu istand til at sende Carl Gustav en Skrivelse, hvori han »for Guds Aasyn bevidnede, at han Intet havde havt at gjøre med den Opstand, Bartholomæus havde iværksat« — en notorisk Usandhed. Processen mod ham sneglede sig hen; da overraskedes Lægerne pludselig ved en Meddelelse om at Ulfeld var bleven ramt af et apoplektisk Anfald, der lammede hans ene Side og berøvede ham Mælet, hvorfor Leonora Christina plaiderede hans Sag med advokatorisk Kraft, Forstand, Snille

og Sofisteri. De tilkaldte svenske Læger erklærede at staa overfor et »underligt« Tilfælde og var mest tilbøielige til at antage det Hele for Spilfægteri. *Man har saavidt mig bekiendt aldrig faaet Klarhed over Ulfelds Sygdom.* Omsider benaadedes han, da Sverige gjerne vilde af med ham og da Kjøbenhavnrefreden var sluttet. Ulfeld, der ikke som hans Gemalinde kunde holde Hovedet opreist, hvad han viste ved forskellige Leiligheder, havde ikke Taalmodighed til at vente paa den Frifindelse, der blev ham meddelt som forestaaende, men valgte at flygte fra Malmø.

Skiøndt der ganske vist var forløben nogen Tid siden det paastaaede apoplektiske Anfald var indtraadt, forbauses man dog over at dette — der skildres som meget alvorligt, da han henlaa i lang Tid uden Bevidsthed og her sættes ikke sielden et stort Spørgsmaalstegn ved om der forelaa et virkeligt eller fingeret Sygdomstilfælde — forsvandt forsaavidt saa fuldstændig, at han var istand til at flygte til København, hvor han ikke alene viste sig i Besiddelse af Stemmens fulde Brug men ogsaa af alle sine Aandsevner. Han havde derefter Aands- og Legemskraft nok til at udstaa det 15 Maaneders haarde Fængsel i Hammershus med den forsøgte Flugt derfra, til at udholde den Tort at maatte ydmyge sig for Kongen der gav ham Friheden paa jernhaarde Betingelser ved at berøve ham Gods og Penge og til at finde sig i, at han og hans Familie tolereredes indenfor Landets Grændser. Ulfeld var fuldstændig klar over Situationen og levede kun i Haabet om Hævn over den Mand, der havde tvunget ham i Knæ. Saavidt mig bekiendt er der intetsteds anført Noget om at han i Resten af Levetiden har frembudt Spor af Tegn paa den omdebatterede Sygdom. Hvis man vil fastholde Diagnosen »dementia paretica«, saa passer Ulfelds Sygdom ikke til det Billede fra min Studietid, da Læren om denne dementia fremkom herhjemme fra afd. Dr. Jespersen, ei heller med hvad jeg i 1876 som Kandidat paa Sct. Hans Hospital oplevede; der var mange Paretikere og man vilde dengang betragte et saadant Tilfælde, som Ulfelds som hørende til de største Undtagelser. Patienter med den hos os kaldte »generelle Parese« ere lidet modstandsdygtige og gaa som Regel til Grunde i Løbet af faa Aar, ja endog ofte efter

meget kort Tid, et Faktum der er kiendt af Alle. At ville paa-vise Grundene dertil hører ikke hiemme her, da det er et rent medicinsk Spørgsmaal.

Hvad endelig det sidste Afsnit af Ulfelds Liv angaar, da han søgte at komme Landet : Kongen tillivs ved at søge Forbunds-fæller i Udlandet, der kunde hiælpe ham til hans Foretagende, da tror jeg at man kan blive enige om, at det var Udslag af en ukontrolleret, dybt saaret, Hierne, der led under *Hævngjerrig-hedsfølelsen for at skaffe Opreisning*. Hans Rethaveri førte jo til, at han *altid* vilde have Opreisning for ikke at sige Hævn for formentlige eller virkelige Forurettelser imod ham. Man kan — saameget kiendes af Historien til hans Karakter — ikke komme udenom, at den stolte Adelsmand, gift med en Kongedatter, ikke kunde glemme, at han var stødt bort fra sin almægtige Stilling som Rigshovmester, var bleven berøvet sine Godser og Størstedelen af sin Formue og nu var Gjenstand for Medlidenhed hos Nogle og Afsky hos Andre. Man forbauses blot over, at denne Mand har kunnet udholde de utrolige Sindsbevægelser, der sled paa Siæl og Legeme ikke mindst i det sidste Leveaar, da han var erklæret fredløs, jaget som et vildt Dyr, paa hvis Hoved der var udsat en høi Præmie. Det kan nok forklare, at han paa den sidste Flugt fra Basel over Rhinen — han var staaet op fra Sygesengen — pludselig er sunken sammen, uden at man kan paa-vise, hvad der har medført Katastrofen; en forpint Hierne, et stærkt svækket Helbred og en mulig tilstedeværende Hiertefeil som Følge af de mange siælelige og legemlige Lidelser kunne utvungent forklare en pludselig Død; sligt er jo et dagligdags Fænomen.

Efter det Kjendskab jeg har søgt at skaffe mig til Ulfeld ved et nogenlunde indgaaende historisk Studium af hele hans Færd, synes det mig lidt voveligt at opføre Ulfeld under Gruppen af Patienter med »generel Parese«.

LITTERATURFORTEGNELSE

(EGET BIBLIOTHEK).

- Allers Lexikon*: Corfitz Ulfeld (omtalt under Leonora Christina); unævnt Forf., der delvis tager Ulfeld i Forsvar.
- Andrup, Otto*: Grevinde Leonora Christinas Jammersminde. Gyld. Bogh. 1926. (I en fyldig Indledning findes mange interessante Bemærkninger).
- Becker, P. W.*: Samlinger til Danmarks Historie under Kong Fredrik den Tredies Regiering (fra udenlandske Arkiver). Deichmanns — forh. Gyldendals Forlag — I D. 1847 og den Gyldendalske Boghandel (Fr. Hegel) II D. 1857. (Et udmærket Kildeskrift).
- Grevinde Eleonora Christina Ulfelds Memorial til den engelske Regiering om de af hendes Mand til Kong Karl den Anden laante Summer, tilligemed nogle Breve om hendes Anholdelse i Dover 1663. Danske Magazin III R. II Bd. 1. H. 1844.
- Bircherod, Jens*: Uddrag af hans historisk-biologiske Dagbøger for Aarene 1658—1708, udg. v. Chr. Molbech. Kjøbenhavn 1846.
- Bobé, Louis*: Af Geheimraad Ahlefeldts Memoirer. Andr. Fr. Høst 1895.
- Brøndum-Nielsen*: Leonora Christina Ulfelds Jammersminde. Martins Forlag 1926.
- Bruun, Chr.*: Enevældens Indførelse i Danmark og Kongelovens Tilblivelse. Gads Forlag 1887.
- Dina Vinhofvers Sag*: Sandfærdig Beretning om den mærkelige Sag, som ved ordentlig Proces blev udført mod Dina Vinhofvers og Jørgen Walter i Kjøbenhavn 1651. Prentet i Kjøbenhavn hos Melchior Martzanen 4to (Regjeringens originale Offentliggjørelse angaaende Sagen. Skriftet udkom ogsaa paa Tysk).
- Fabricius, A.*: Illustreret Danmarks Historie for Folket I—II. Kjøbenhavn 1854—55.
- Fabricius, K.*: Den danske Centraladministration, udgivet i Anledning af den danske Cancellibygning 200 Aars Dag (S. 115—213). Pios Boghandel 1921. (Et i alle Henseender meget interessant Værk).
- Fridericia, I. A.*: Nogle Breve til Oplysning af Corfitz Ulfelds og hans Families Historie i Aarene 1662—1663. Danske Samlinger VI Bd. 3. H. 1871.
- Danmarks ydre politiske Historie I—II 1629—1635 og 1635—1645. Jacob Erslev 1881.
- Fr. III og Enevældens Indførelse: Hist. Tidsskrift 5. R. 6. Bd. 3. H. 1887.

- Fridericia, I. A.*: Hannibal Sehested i Unaade. Hist. Tidsskrift 6. R. 1. Bd. 3. H. 1888.
- Adelsvældens sidste Dage. Philipsens Forlag 1894.
(Fridericia, hvis Værker ere en Pryd for den danske Historieskrivning, faar en smuk Omtale af Prof. Aage Friis i hans Afhandling: Universitetets Historieforskning og Samfundet (i »Universitetet og Samfundet«). Nyt nordisk Forlag. Arnold Busck. Kjøbenhavn 1929.
- Friis, H. E.*: Dronning Christina af Sverige. Andr. Fr. Høst. 1896.
- Grüne, I. P.*: Revolutionen i Danmark i Aaret 1660 og Enevoldsmagtens Indførelse. Reitzels Forlag 1840. (Et lille paalideligt Arbejde; forekommer sjelden).
- Helweg, Joh.*: Var Corfitz Ulfeld sindssyg? Tilskueren 1913.
- Hofman, Tycho*: Histoire de la famille d'Ulfeld, et Afsnit i hans store Værk: Portraits historiques des hommes illustres de Danemark, remarquables par leur mérite, leurs charges et leur noblesse avec leurs tables généalogiques. 1746.
- Holberg, Ludvig*: Dannemarks Riges Historie Tome I—III; 2den Udgave. Andr. Fr. Høst 1856. (Et Standardværk, selv om senere Tidens Undersøgelser corrigere vor lærde Forf. paa enkelte Punkter).
- Heltindehistorier, udg. af Rahbek 1807.
- Holm, Edu.*: Danmark—Norges indre Historie under Enevælden fra 1660—1720. I—II. Gads Forlag 1885. (Dette enestaaende Værk af vor fremragende Historiker kan anbefales Læsere, der ønsker nøiagtig og udførlig Oplysning om det paagældende Tidsafsnit).
- Holm, P.*: Frue Eleonora Christinæ, Sal. Corf. Ulfelds, Hendes Levned af Hende selv beskrevet d. 24. Maj 1697 paa Marieboe. Rigtig Copi efter det egenhændige Manuskript som fandtes i *Major Becks* Gjemmer i Skåne. II Stykke af Samling af »Adskillige nyttige og opbyggelige Materier, saavel gamle som nye«. Kjøbenhavn 1743. Deri findes en Del af hendes smaa Vers, Digte og »Tanke-Spaaner«. Indholdet stemmer nøie overens med Hovedindholdet i andre paalidelige Skrifter, f. Ex. Birket-Smiths: Leonora Christina (Ulfeldt) paa Maribo Kloster. B.-S. gjør tillige Rede for hvorledes Manuskriptet endte hos Familien Beck (Beck-Friis).
- Høst, Johan Kragh*: Rigshofmester Grev Korfitz Ulfelds og Grevinde til Slesvig og Holsten Eleonora Christina Ulfelds Levnet. Beekens' Forlag, Kbhvn. 1825 (udg. paa Tysk 1829 af Kpt. v. Jensen-Tusch). (Naar der mangler Noget i Arbeidet af Høst, en anerkjendt Historiker, maa man erindre, at han ikke havde Adgang til de Oplysninger, navnlig om Leonora Christina, der er fremkomne senere, fremfor Alt ved Birket-Smiths interessante Arbejder. Hans Skrift, der iøvrig giver mangehaande gode Oplysninger om Gangen i Historien, er ikke fri for at fremtræde som en Apologi for Kongedatterens udmærkede Egenskaber, hendes sørgelige Lod og den efterfølgende Tids strænge Bedømmelse af hende).
- Jørgensen, A. D.*: Kong Fredrik d. 3die og Enevælden (i 40 Fortællinger af Fædrelandets Historie 1907).
- Königsfeldt, I. P.*: Genealogiske-historiske Tabeller 1837 og 1856.
- Lange, Julius*: Contra Leonora Christina. Tilskueren Oktober—November 1888. (Man sporer overalt den begavede og skarpsindige Kritiker, der giver et ypperligt Billede af Leonora Christinas Karakter).

- Lerche'ske Dagbog*: Danske Samlinger 2. R. 2det Bind.
- Lind, M. D.*: Underslæb paa Bremerholm under Ulfeld. Hist. Tidsskrift VI R. 5te Bd. 1895.
- Malling, Ove*: Store og gode Handlinger. Stincks Forlag 1885. (Korfitz Ulfeld omtales S. 216).
- Molbech, C.*: Om Corfitz Ulfeld som Landsforræder og om hans politiske Karakter og Handlinger. Hist. Tidsskrift. IV R. 1842.
- Bidrag til Dronning Christinas, det svenske Hof og Corfitz Ulfelds Historie i Aarene 1651—55 af Peder Juels utrykte Breve til Charisius, meddelt ved C. Molbech. Hist. Tidsskrift 5te Bd. 1844.
 - Fredslutningen i Kjøbenhavn 1660. Bianco Luno 1849.
 - Et Bidrag til Corfitz Ulfelds Levnedshistorie: Ulfeld efter den Roskildske Fred, Sammensværgelsen i Malmø, Ulfelds Arrestation i Malmø 1659, Processen imod ham, hans Flugt til Kjøbenhavn Juli 1660. Nyt historisk Tidsskrift IV Bd. 1. H. 1850.
 - Andet Bidrag til Corfitz Ulfelds Levnedshistorie i Aarene 1660—1661. Nyt historisk Tidsskrift IV Bd. 2det H. 1852. (Molbechs Arbejder ere uundværlige til Forstaaelse af Ulfeld og hans Tid).
- Nyerup, R.*: Karakteristik af Kong Christian den Fierde, grundet særlig paa hans egenhændige Breve. Thiele 1816.
- Efterretninger om Kong Fredrik den Tredie. Thiele 1817.
- Paludan-Müller*: Kong Fredrik den Tredie og Corfitz Ulfeld efter Kjøbenhavnerfreden d. 27/5 1660. Historisk Aarbog 1879. Philipsens Forlag. (En fortrinlig Afhandling).
- Petersen, N. M.*: Generaladjutant Mikkel Skov. Danske Magazin III R. 1. Bd. 4. H. (Mikkel Skov, efter hvem en Allé paa Amager er opkaldt, udmærkede sig særlig da Carl Gustav var gaaet i Land paa Amager; den svenske Konge var paa et hængende Haar faldet i Skovs Hænder, men reddedes i sidste Øjeblik).
- Efterretning om Hannibal Schesteds Død. Sammesteds.
- P. H.*: Merkwürdiges Leben und trauriger Fall des vormaligen weltberühmten Dänischen und Reichs-Grafen Korfitz v. Ulfeld, ehemaligen Reichshofmeisters des Reiches Dänemark. Aus sicheren Nachrichten von H. P. Aus der Dänischen Sprache in die Deutsche übersetzt von Philander von der Weistritz. Copenhagen und Leipzig. Verlag Fr. Chr. Pelt, Kopenhagen 1755. (Indeholder bl. a. fuldstændig genealogiske Tabeller over hele den grevelige Ulfeld'ske Familie fra Begyndelsen af det 15de Aarh., et Billede af Jacob Ulfeld og hans Familie, et langt paa Latin af Kaiser Ferdinand d. 7de August 1641 udstedt Diplom, hvorved Corfitz Ulfeld udnævnes til »Keiserlig Rigs greve«, en utrolig minutiøs Gjengivelse af Dina Vinhofvers Sag, Ulfelds Flugt og iøvrig en nøjagtig Historie af hans Færd til hans Død paa Rhinen).
- Riegels, A. D.*: Smaahistoriske Skrifter i 3 Bd. Kjøbenhavn 1796—98. (Maa læses med Kritik; han er særlig hadefuld paa Sofia Amalia og hendes »tyske Slæng«; forsvarer Ulfeld ved mange Leiligheder).
- Rockstroh, K.*: Indledningen til Krigen 1659 samt Krigsbegivenhederne i Elbegnen indtil Udgangen af Septbr. næste Aar. Hist. Tidsskrift. 7. R. 6te Bd. 5—6. H. 1906.
- Sehested, Thyra*: Hannibal Sehested, en Beretning efter trykte og utrykte

Kilder I—II Bd. Reitzel 1886. (Dette omfangsrige, læseværdige Værk gaar bl. a. ud paa at vise Hannibal Sehested som en fremragende Statsmand).

- Smith, S. Birket:* Leonora Christina Ulfelds »Jammersminde«, 2den forbedrede Udgave. Gyld. Boghandel 1869.
- Leonora Christina (Ulfeld) paa Maribo Kloster. Gyld. Boghandel 1872.
- Nogle Aktstykker og Breve vedkommende Korfitz Ulfelds og Leonora Christinas Løsgivelse af Fangenskabet paa Bornholm, Decbr. 1661. Danske Magazin IV R. 4. Bd. 3. H. (Her er Ulfelds Skrivemaade bibeholdt, medens Paludan-Müller har rettet den efter Nutidens Orthografi).
- Dr. med. Otto Sperlings Selvbiografi. Andr. Fr. Høst. 1885. (Dette Arbejde suppleres paa en meget interessant Maade ved den i 1920 paa H. Koppels Forlag udsendte Afhandling af W. Brieger og Joh. Jonsson: »Otto Sperlings Studienjahre«, der er en fuldstændig Gjengivelse af Sperlings paa Tysk skrevne Selvbiografis 1ste Del; hele Manuskriptet findes i det kgl. Bibliothek i Kjøbenhavn. Forff. fremhæve, at medens Birket-Smith giver en udførlig Gjengivelse af det store Parti, der berører Sperlings Forhold til Ulfeld, savner man hos ham en Vurdering af Sperlings Studie af Medicinen og Naturvidenskaberne, hvilken dog udgjør en stor Part af Manuskriptet).
- Leonora Christinas Grevinde Ulfelds Levned. Folkeudgave. Gyld. Boghandel 1887.
- Leonora Christina Ulfelds Historie I—II Bd. Gyldendalske Boghandel 1879—81. (Undertitel: Med Bidrag til hendes Ægtefælles og hendes nærmeste Slægts Historie).
- Sørensen, S. A.:* Kjøbenhavns Beleiring og Fyens Gjenerobring. Ernst Bøjesens Forlag 1896. (Blandt de mangehaande Skildringer af denne store Begivenhed i Danmarks Historie indtager den udmærkede Militærforfatters en meget høi Rang).
- Worsaae, I. J.:* Chr. V's Testamenter. Reitzel 1860.

I Teksten er der desuden anført forskellige Kilde-Steder, der ikke ere medtagne i denne Litteraturfortegnelse.

FORTEGNELSE OVER BILLEDERNE I BOGEN

Side

Omslagsbillede: Corfitz Ulfeld, Radering af Magnus Petersen, efter Fotografi, taget efter Maleri, tilhørende Grev Waldstein i Wien.	
Forsidebillede: Corfitz Ulfeld og Leonora Christina; ved Siden af Ulfeld ses et Parti af Graabrødretorv med Skamstøtten.	
Jacob Ulfeld og hans Familie	17
Brømsebro (Farvelithografi fra »Forsell, 1 Aar i Sverige)	55
Dronning Christina af Sverige	98
Carl X, Gustav, Konge af Sverige	106
Slottet i Sølvborg	114
Fr. III og Sophia Amalia	129
Ruinerne af Hammershus (efter Fotografi)	135
Graabrødretorv, efter Billede i det kgl. Bibliotek	148

Billederne af Jacob Ulfeld og hans Familie og Forsidebilledet ere
tagne fra Tyche Hoffmanns Bog: Histoire de la famille d'Ulfeld.

VICTOR LANGE: FRA STRUENSEETIDEN 8 Kr.

Indb. i Vælskbind..... 12 Kr.

VICTOR LANGE: GRIFFENFELD..... 3 Kr.